

Наукові здобутки
студентів Факультету
психології, соціальної
роботи та спеціальної
освіти. Спецвипуск.
Магістерські
дослідження.

Тематичний огляд та анотації
магістерських робіт за освітнім рівнем
«магістр» 2023 р.

УДК 001:891 378

ББК 72я46

М12

Рекомендовано до публікації:

Кафедрою практичної психології (протокол №2 від 28.02.2023 р.) – спеціальність «Психологія», освітня програма «Практична психологія»;

Кафедрою психології особистості та соціальних практик психології (протокол №3 від 30.03.2023 р.) – спеціальність «Психологія», освітня програма «Екстремальна та кризова психологія»;

Кафедрою соціальної педагогіки та соціальної роботи (протокол №3 від 20.02.2023 р.) спеціальності «Соціальна робота», освітніх програм «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка», «Моніторинг і оцінка соціальних програм»;

Кафедрою спеціальної та інклюзивної освіти (протокол №3 від 17.02.2023 р.) – спеціальність «Спеціальна освіта», освітніх програм «Логопедія», «Втручання при аутизмі».

Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2023 р. / Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти : ел. зб. наук. пр. студентів. – 2023. – Спецвипуск. – 140 с.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Наукові здобутки студентів Інституту людини» не завжди поділяє позицію авторів.

Автори, їх наукові керівники та кафедри несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

© Автори публікацій, 2023

© Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, 2023

ЗМІСТ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

<i>Бабенко К.Є.</i>	Психологічні особливості осіб залежних від відеоігор.....	11
<i>Басан С.М.</i>	Особливості психологічної адаптації акцентуєваних особистостей до життя в умовах війни.....	12
<i>Гарастівська А.С.</i>	Психологічні особливості інтернет-залежності у період ранньої дорослості.....	14
<i>Дєдогрюкова Я.В.</i>	Трансформаційна гра як інструмент розвитку архетипів жіночності у молодих жінок (на прикладі авторської гри).....	15
<i>Житкевич А.О.</i>	Тривожність як фактор опанувальної поведінки особистості у стресових ситуаціях.....	17
<i>Зінченко Д.О.</i>	Особливості ситуативної самоактуалізації майбутніх психологів.....	18
<i>Корецька Я.О.</i>	Вплив батьківських установок на становлення особистості підлітка.....	19
<i>Пилипчук В.В.</i>	Розвиток самосвідомості як умова формування психологічної готовності дітей до навчання в школі.....	21
<i>Ткаченко К.В.</i>	Особливості психологічних захистів та копінг-стратегій лікарів.....	22
<i>Чекарева К.Д.</i>	Особливості копінг-стратегій поведінки особистості в стресогенних умовах.....	23

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

<i>Андрієвська М.І.</i>	Психологічні особливості самовідновлювальних практик учасників освітнього процесу закладів вищої освіти в умовах воєнного стану.....25
<i>Бойчук І.С.</i>	Психологічні особливості проявів агресії у студентів військових спеціальностей.....26
<i>Ванівська Д.В.</i>	Психологічні особливості адаптації осіб з ментальними порушеннями.....27
<i>Гілевич Ю.Ю.</i>	Пізнавальна обмеженість як чинник психологічного дискомфорту у юнацькому віці.....29
<i>Джарти Н.А.</i>	Відвертість як чинник профілактики кризи у стосунках молодшої сім'ї.....30
<i>Ігнатенко Ю.М.</i>	Вплив переживання подій війни на подружні стосунки.....31
<i>Левицька Є.В.</i>	Психологічна підтримка жінок в ситуації мимовільного переривання вагітності.....32
<i>Лісін А.Д.</i>	Тілесно-орієнтовні практики у нормалізації стресових станів.....33
<i>Марченко О.А.</i>	Психологічні особливості сепарації від батьків у дорослому віці.....35
<i>Мащенко Н.В.</i>	Профілактика кризи у подружніх стосунках на відстані.....36
<i>Радзівський М.О.</i>	Психологічні особливості агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку в травмуючих ситуаціях.....37
<i>Риженко В.О.</i>	Психологічний супровід клієнтів у кризі зрілого віку.....38
<i>Слінченко В.М.</i>	Соціальна мода як чинник насильства у підлітковому віці.....40
<i>Третяк Ю.А.</i>	Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців в умовах кризового медичного центру.....41
<i>Шміляк Т.В.</i>	Психологічна допомога в адаптації студентам, які вимушено перебувають за кордоном.....43

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»**

<i>Герасименко А.С.</i>	Гендерна чутливість соціальних послуг жінкам-внутрішньо переміщеним особам.....	45
<i>Городнича О.В.</i>	Соціальна робота з дітьми з інвалідністю в центрі реабілітації....	46
<i>Пруденко Г.Г.</i>	Соціальна підтримка сімей з дітьми неурядовими організаціями в умовах воєнного часу.....	47

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА»**

<i>Горчинська О.І.</i>	Соціальна підтримка сімей внутрішньо переміщених осіб засобами дозвілєвої діяльності.....	49
<i>Даниленко А.В.</i>	Формування мотивації до здорового способу життя в учнів закладу загальної середньої освіти.....	50
<i>Донченко Ю.С.</i>	Соціально-педагогічна профілактика булінгу в закладах загальної середньої освіти.....	51
<i>Косов Є.Ю.</i>	Соціально-педагогічна робота з дітьми з неповних сімей в умовах закладів загальної середньої освіти.....	53
<i>Кошіль О.П.</i>	Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів фахового коледжу.....	54
<i>Нестеренко С.Г.</i>	Соціально-педагогічна профілактика жорстокого поводження з дітьми у сім'ї.....	55
<i>Павленко Л.М.</i>	Соціально-педагогічна взаємодія фахівців команди супроводу при роботі з дітьми з ООП в закладах середньої освіти.....	57
<i>Сопова Д.О.</i>	Формування етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів в умовах фахового коледжу.....	58
<i>Чеверда І.С.</i>	Особливості роботи соціального гувернера з дітьми із розладами аутистичного спектру.....	60

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ
ПРОГРАМ»**

<i>Бердичевська К.Ю.</i>	Профілактика адиктивної поведінки молоді в закладах вищої освіти.....	62
<i>Бодня А.І.</i>	Оцінка якості надання послуги з гуманітарного кейс-менеджменту у територіальній громаді.....	63
<i>Гаркава (Бузюк) М.А.</i>	Оцінювання діяльності соціального педагога в закладі дошкільної освіти.....	64
<i>Гоменюк У.А.</i>	Оцінювання якості соціальних послуг українським вимушеним переселенцям в Німеччині.....	66
<i>Гулько С.О.</i>	Активізація територіальної громади засобом створення громадського простору.....	67
<i>Дорофіна М.О.</i>	Оцінка потреб сімей ВПО, в яких виховується дитина з інвалідністю, в діяльності громадських організацій.....	68
<i>Дунебабіна О.А.</i>	Трансформація діяльності національної дитячої гарячої лінії в умовах соціально політичних змін в Україні.....	69
<i>Карелін С.І.</i>	Оцінювання проектів із розвитку територіальної громади.....	70
<i>Ковтун Є.І.</i>	Оцінка доступності і безпеки об'єктів фізичного оточення осіб з інвалідністю у територіальній громаді.....	72
<i>Козут А.С.</i>	Оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми в діяльності громадських об'єднань.....	74
<i>Лях В.В.</i>	Оцінювання програм екстреної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам.....	75
<i>Політунова О.Р.</i>	Оцінювання чинників ризику формування девіантної поведінки у підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.....	77
<i>Рубан П.Г.</i>	Оцінка доступності інформаційних матеріалів для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень.....	78
<i>Скорик Є.Є.</i>	Оцінювання проектів із соціального супроводу людей похилого віку в неурядових організаціях.....	79
<i>Соловко С.М.</i>	Оцінка дієвості коучингу як методу соціальної адаптації ветеранів війни.....	80
<i>Солод А.В.</i>	Оцінка потреб дітей з інвалідністю, які отримують соціальні послуги в центрах реабілітації.....	81
<i>Спірін А.А.</i>	Оцінювання відтермінованого впливу проекту профілактики ризикованої поведінки підлітків.....	83
<i>Стратієнко Я.В.</i>	Оцінка девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти.....	84
<i>Цвігун А.Ю.</i>	Оцінювання готовності помічника вчителя до професійної діяльності в інклюзивних класах.....	86
<i>Янакова Д.О.</i>	Оцінка програм профілактики булінгу у закладі фахової передвищої освіти.....	87

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»

<i>Білошицька І. М.</i>	Партнерська взаємодія вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі: порівняльний аналіз міжнародного та українського досвіду.....	89
<i>Бородата Ж.</i>	Підтримка соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з порушеннями мовлення в інклюзивному освітньому середовищі: порівняльний аналіз міжнародного та українського досвіду.....	91
<i>Гарасимчук А. І.</i>	Технології формування виразності мовлення у дітей з мовленнєвим дизонтогенезом.....	93
<i>Гомон Я. О.</i>	Підтримка навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення на основі ефективного викладання: порівняльний аналіз міжнародного та українського досвіду.....	94
<i>Гоч А. М.</i>	Формування міжпівкульної взаємодії у дітей з тяжкими порушеннями мовлення засобами кінезіологічних вправ.....	96
<i>Довга К. Р.</i>	Підвищення мотивації до навчання молодших школярів з порушеннями мовлення шляхом використання методу мікронавчання в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	98
<i>Іванова О. С.</i>	Активізація комунікативної діяльності молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.....	100
<i>Кордиш Ю. М.</i>	Особливості співпраці вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі: порівняльний аналіз міжнародного та українського досвіду.....	102
<i>Матвеева Р. В.</i>	Формування просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення засобами логоритмічних вправ.....	103
<i>Михайлюк М. О.</i>	Дослідження профілю «ідеального» логопеда очима батьків у контексті удосконалення підготовки вчителів-логопедів.....	105
<i>Новікова А. І.</i>	Особливості застосування нейрологопедичних вправ у логокорекційній роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	107
<i>Свириденко В. Р.</i>	Специфіка проведення дистанційних логопедичних занять із дітьми з порушеннями мовлення: порівняльний аналіз міжнародного та українського досвіду.....	108
<i>Скрипій А. О.</i>	Розвиток діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в процесі ігрової діяльності.....	110
<i>Талімонова Н. С.</i>	Особливості розвитку писемного мовлення в умовах дистанційного навчання у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.....	112

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»**

<i>Арнаут Я. В.</i>	Нормалізація психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з аутизмом як передумова готовності до навчання в закладі освіти.....	114
<i>Белікова О. С.</i>	Формування навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом за допомогою візуальних стратегій.....	115
<i>Голімбівська М. О.</i>	Стратегії формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.....	117
<i>Дроботько І. Д.</i>	Формування соціально-емоційних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент».....	118
<i>Льїна Г. О.</i>	Експертна роль фахівця з прикладного аналізу поведінки в міждисциплінарній команді супроводу дитини з аутизмом під час адаптації до освітнього процесу.....	120
<i>Ковальчук І. П.</i>	Особливості формування постурального контролю у дітей дошкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивного навчання.....	122
<i>Кожушина І. М.</i>	Шляхи подолання поведінкових проблем в учнів молодших класів з аутизмом в умовах інклюзивного навчання.....	123
<i>Котова І. М.</i>	Специфіка діяльності батьків як модераторів освітнього процесу дітей з розладами аутистичного спектра.....	125
<i>Мигович Є. В.</i>	Організаційно-методичний супровід батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі впровадження індивідуальної стратегії втручання.....	126
<i>Мосієнко Т. М.</i>	Стратегії втручання для формування структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.....	129
<i>Низька О. М.</i>	Специфіка переходу від спеціального до інклюзивного навчання дитини молодшого шкільного віку з аутизмом за підтримки міждисциплінарного командного супроводу.....	130
<i>Ольшевська В. Л.</i>	Ресурси методів з науково доведеною ефективністю для формування невербальної комунікації у дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом.....	132
<i>Петрик-Лакиза О. М.</i>	Зміст діяльності вчителя спеціальної освіти як координатора міждисциплінарної команди супроводу учня з аутизмом за міжнародним досвідом.....	133
<i>Полозун (Коробка)М. Л.</i>	Алгоритм розбудови індивідуальної стратегії втручання для дітей середнього дошкільного віку з аутизмом	

	у порівняльному аспекті: український та міжнародний досвід.....	135
<i>Сіра В. І.</i>	Особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи фізичної активності.....	136
<i>Стратулат Н. М</i>	Особливості використання допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з аутизмом.....	137
<i>Шалабоніна С. С.</i>	Модель соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю.....	139

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Бабенко Катерина Євгенівна

Науковий керівник:

Циганчук Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ ЗАЛЕЖНИХ ВІД ВІДЕОІГОР

Актуальність дослідження. Розвиток та діяльність особистості включає у себе феномен гри. Ігри супроводжують людину в філогенетичному і в онтогенетичному розвитку всю її історію. Кожен історичний етап розвитку суспільства привносить в процес гри свої особливості. Науковий прогрес та технічна революція, в свою чергу, вивели нову форму ігрової діяльності – відеоігри. Як «гра», так і її специфічна форма, мають певні протиріччя та особливості. Гра виступає і як механізм розвитку навичок, наприклад дитячі ігри в дочки-матері, що сприяють засвоєнню патернів батьківства. Крім того, ігри є джерелом «легкого» задоволення, що викликає залежність, наприклад, казино чи ставки.

У сучасному світі спостерігається стрімке зростання кількості людей з адиктивною поведінкою, що становить серйозну загрозу національній безпеці та психічному здоров'ю населення. За останні роки розвитку відеоігрової індустрії до ігрової культури залучається все більше молоді та, особливо, дітей. І якщо для більшості, відеоігри є лише частиною дозвілля нарівні з кіно, серіалами, музикою, спортом тощо, то для деяких людей вони стають необхідністю. Причинами залежності можуть бути біологічні, соціальні та психологічні чинники. Ймовірність виникнення залежності прямопропорційно пов'язана з рівнем травматизації особистості, а отже, зважаючи на сучасну українську реальність з її проблематикою та нестабільністю, може збільшитись кількість випадків виникнення різних видів залежної поведінки, що і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Ігрова залежність є однією з найбільш небезпечних форм адиктивної поведінки, що може сприяти розвитку психопатологічних змін особистості та порушенню соціальних норм поведінки, вчиненню правопорушень, суїцидальних дій тощо. Ігрова залежність також може призвести до міжособистісних та внутрішньоособистісних конфліктів, а також до залучення людини до асоціальної та злочинної поведінки. У зв'язку з цим, вивчення механізмів формування ігрової адикції, розробка програм профілактики та психологічної корекції є надзвичайно важливим завданням.

Особливу увагу слід приділити юнацькому віку, коли люди переходять від ігрової адиктивної поведінки до формування ігрової залежності. В такому випадку, рання діагностика та психологічна корекція залежності є дуже важливою. Увага також має бути приділена вивченню психологічних та соціальних факторів ризику формування ігрової залежності у молоді, що дозволить індивідуалізувати програми профілактики та психологічної допомоги для цієї групи людей.

На даний момент проблема ігрової залежності набула широкої розробленості в працях цілої низки вчених таких як Й. Брейер, М. Гріффітс, С.І. Табачников, та інших. Але у зв'язку з технічним розвитком, змінами форм ігрової залежності існує проблема в систематизації, діагностиці та профілактиці ігрової залежності. Оскільки відеоігри, як пласт культури, доволі молоде явище, нароби з цього питання мають загальний вигляд і прив'язані до залежності від азартних ігор (гемблінгу) та інтернет-залежності.

Таким чином дана наукова праця спрямована на визначення психологічних особливостей, що можуть стати чинниками розвитку відеоігрової залежності у молоді задля знаходження шляхів профілактики та корекції.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості осіб, що страждають залежністю від відеоігор; сформулювати комплекс психопрофілактичних рекомендацій спрямованих на попередження формування відеоігрової залежності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз основних понять дослідження.
2. Охарактеризувати фактори схильності до залежності як психологічного феномену.
3. Емпірично дослідити психологічні особливості осіб залежних від відеоігор.
4. Розробити комплекс психопрофілактичних рекомендацій, спрямованих на запобігання появи відеоігрової залежної поведінки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення психологічних особливостей осіб з відеоігровою залежністю; емпіричні: опитування, анкетування, психодіагностичні методики; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: гра, відеоігри, залежність, адиктивна поведінка, психологічні особливості

Басан Софія Михайлівна

Науковий керівник:

Плескач Богдан Вадимович,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ ДО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі дедалі більшої актуальності набуває вивчення проблеми того, як особистість справляється з різного виду стресогенними ситуаціями. Наше суспільство переживає важкі часи – відкрита військова агресія, порушення територіальної цілісності країни, значні людські втрати, вимушене переселення як в межах країни так і за кордон, люди втрачають домівки, близьких, можливість працювати та жити звичним чином. Значна частина населення відчуває психічні та фізичні втрати, відчуває постійний страх за себе та своїх близьких, дезорієнтацію, посилення стресових розладів, труднощі в адаптації до нових умов життя. Війна є травматичним досвідом для цивільного населення, а психологічні наслідки війни для мирного населення можуть бути важкими та тривалими.

Психологічна адаптація цивільного населення до життя в умовах війни є складною та багатоаспектною науковою проблемою. Кількість психологічно важких ситуацій, з якими стикаються цивільні люди під час військових дій, незліченна. Від того як людина буде реагувати на стресогенну ситуацію залежить не тільки характер ситуації, а і її суб'єктивне сприйняття загрозливих подій.

Теоретичною основою дослідження соціально-психологічної адаптації особистості до умов і наслідків збройного конфлікту є загальні положення про: адаптацію та адаптивні характеристики особистості (Г. Балл, О. Кокун, Л. Лепіхова, О. Мороз, В. Розов, Т. Титаренко,

А. Фурман); адаптацію особи в умовах суспільних трансформацій (Є. Головаха, О. Донченко, О. Лактіонов, В. Моргун, Н. Паніна, О. Солодухова, Т. Титаренко); адаптацію особи в складних життєвих ситуаціях (L. Calhoun, S. Joseph, P. Linley, C. Peterson, N. Park, N. Pole, M. Seligman, R. Tedeschi); адаптацію як вибір альтернативних стратегій поведінки в ситуаціях або умовах, що вимагають зміни моделей, способів поведінки та оцінки зовнішніх подій і критеріїв визначення цих стратегій (Є. Вітенберг, Р. Лазарус, В. Москаленко, О. Посипанов, Т. Ронгінська).

Дослідження процесу адаптації до кризових умов (тобто умов збройного конфлікту та його наслідків) дає підстави говорити про різні моделі адаптації, що зумовлює пошук відповіді на питання, чим ці моделі відрізняються, які психологічні стратегії адаптації до умов і наслідків збройного конфлікту використовуються людиною та які стратегії стають засобами реалізації конкретних моделей адаптації.

Проте, незважаючи на значну кількість соціологічних, психофізіологічних, загальнопсихологічних досліджень адаптації суспільства до кризових ситуацій, недостатньо вивченим залишається психологічний контекст адаптації акцентуованої особи до умов і наслідків воєнного конфлікту.

Сама концепція акцентуованої особистості не є новою. Проблему акцентуацій характеру вивчали К. Леонгард, О. Кам'янська та ін. Проте наукова література про акцентуовану особистість та особливості її адаптації до життя в умовах війни досить обмежена.

Дослідження показали, що люди з акцентуаціями характеру більш схильні до психологічних розладів під час війни, а також можуть мати труднощі з пристосуванням до нового середовища та адаптацією до змін у своєму житті.

У цьому відношенні важливим аспектом дослідження виступають процеси подолання акцентуованими особистостями стресових ситуацій. У психологічній науці цей феномен прийнято називати долаючою (копінг) поведінкою, вираженою в певних стратегіях. Основна функція копінг-стратегій полягає в ефективній адаптації особистості до вимог складної життєвої ситуації.

Проблему копінг-поведінки особистості представлено в роботах зарубіжних (Р. Лазарус, С. Фолкман, Ч. Карвер, Е. Фрайденберг, Е. Льюїс та ін.) та вітчизняних вчених (О. Белан, Н. Ликова та ін.).

Дослідження взаємозв'язку акцентуованих рис характеру та копінг-поведінки особистості під час життя в умовах війни має важливе значення як для теорії психології, так і для сучасної психологічної практики. На сьогоднішній день зростає необхідність розробки методичних прийомів для формування адаптивних копінг-стратегій для акцентуованих особистостей.

Мета дослідження: дослідити особливості адаптації до життя в умовах війни, які властиві акцентуованим особистостям та запропонувати програму психологічної допомоги спрямовану на відновлення здорової адаптації.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми адаптації цивільних осіб до життя в умовах війни.
2. Провести теоретичний аналіз уявлень про акцентуовані риси та особливості психологічної адаптації у носіїв таких рис до життя в умовах війни.
3. Обґрунтувати методи дослідження особливостей адаптації акцентуованих особистостей до життя в умовах війни.
4. Провести збір емпіричних даних та узагальнити результати дослідження особливостей адаптації акцентуованих осіб до життя в умовах війни.
5. Запропонувати програму психологічної допомоги спрямованої на відновлення у акцентуованих особистостей здорової адаптації до життя в умовах війни.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних, соціологічних джерел; системно-структурний аналіз

літературних джерел; емпіричні дослідження: спостереження, психодіагностичні методики, опитування, анкетування; математико-статистичні методи обробки даних.

Ключові слова: психологічна адаптація, воєнний час, умови війни, акцентуовані особистості, акцентуація характеру, копінг-стратегії, долаюча поведінка.

Гарастівська Аліна Сергіївна

Науковий керівник:

Музиченко Ірина Вікторівна,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Актуальність дослідження. За останні роки в сфері інформаційних технологій відбувся значний розвиток. Впевнено можна вважати, що інтернет вже не є системою зберігання й передачі надвеликих обсягів інформації, він став новими реаліями нашого повсякденного життя та є сферою життєдіяльності та зайнятості величезної кількості людей.

Спостерігається комп'ютеризація всіх сфер суспільного життя. Комп'ютери та інтернет стали необхідною приналежністю закладів навчання, офісних центрів, медичних установ, міцно увійшли в побутове життя кожної людини. Швидке поширення нових інформаційних технологій стало одним з атрибутів сучасності. Зростання кількості користувачів комп'ютерних технологій, поширення інтернет мереж, розвиток різного роду комп'ютерних та телефонних програм - фактори, що впливають на кожну людину.

Через часті стресові ситуації, нестабільні політичні, економічні та соціальні ситуації в країні, через кризу в духовному житті, втрати життєвих цінностей, сучасній людині доводиться все більше пристосовуватися до сучасної реальності, шукати вихід з проблем, що виникають, слідкувати за останніми подіями у форматі онлайн в реальному часі, спілкуватися з близькими людьми, які не поруч. Наукові дослідження засвідчують, що більшість користувачів інтернету – це молодь, адже в сучасному світі молоді люди використовують інтернет як під час навчання, так і при пошуках роботи, також великою мірою вони використовують інтернет з розважальною метою: соціальні мережі, онлайн-ігри, перегляд відео та новин. Часто результатом постійного перебування в інтернеті молода людина може перестати розмежовувати віртуальність і реальність того, що відбувається.

Таким чином, може виникнути ілюзія вирішення проблем у формі відходу від реальності і розвитку різних форм залежностей. Ілюзія може здійснюватися різними способами. Елементи залежної поведінки притаманні практично будь-якій людині. Саме тому виникає питання, де межа патологічного використання інтернету, коли просте читання новин та спілкування з друзями може перерости в інтернет-залежність.

Проблема інтернет-залежності постала у кінці ХХ ст., тому її дослідження відбувається лише з початку 90-х. У 1995 р. А. Голдберг запропонував термін “інтернет-залежність” для опису патологічного потягу до використання Інтернету. Проблему інтернет-залежності досліджували А. Голдберг, К. Янг, вони зосереджували свою головну увагу на характеристиках віртуального середовища або на психологічних особливостях адиктів Критерії інтернет-залежності визначали А. Голдберг, К. Янг.

У сучасній науці активно здійснюється аналіз впливу інформаційних технологій на особистість. Означену проблематику висвітлюють: В.М. Бондаровська, В.В. Брязкун, О.З.

Кудашкіна, Л.Є. Смола. Вчені стверджують, що інформатизація суспільства призводить до віртуалізації свідомості.

Серед українських фахівців, що в різних аспектах досліджують феномен інтернет залежної поведінки: Юр'єва Л.М., Чабан О.С., Пилягіна Г.Я., Бугайова Н. М.

Аналіз етапів формування комп'ютерної залежності, методи діагностики і профілактики запропоновані вітчизняними авторами Л. Юр'євою, Т. Бальбот. Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції були обґрунтовані Н. Сергєєвою, причини виникнення комп'ютерної залежності та технології профілактики даного явища були виявлені Б. Биховцем, Ю. Вінтюком, Н. Максимовською, Н. Бугайовою, Г. Пілягиною, О. Чабан, Л. Юр'євою, Н. Пихтіною, Т. Федорченко.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості інтернет-залежності у період ранньої дорослості.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. На основі аналізу теоретичних джерел з'ясувати суть проблеми інтернет-залежності.
2. Експериментально дослідити психологічні особливості інтернет-залежності у період ранньої дорослості.
3. Розробити методичні рекомендації з приводу профілактики та подолання інтернет-залежності у період ранньої дорослості.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження. Для виконання першого завдання було використано метод теоретичного аналізу, узагальнення та порівняння матеріалів наукових джерел для визначення змістовної специфіки досліджуваного психологічного феномену. Для виконання другого завдання використовувалися психодіагностичні методики, які придатні для розв'язання завдань дослідження

Ключові слова: залежність, інтернет-залежність, комп'ютерні технології, інтернет, рання дорослість .

Дедогрюкова Ярослава Володимирівна

Науковий керівник:

Матвєєв Віталій Олексійович,
доктор філософських наук, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЙНА ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ АРХЕТИПІВ ЖІНОЧНОСТІ У МОЛОДИХ ЖІНОК (НА ПРИКЛАДІ АВТОРСЬКОЇ ГРИ)

Актуальність дослідження. У сучасному світі молодим жінкам стає все складніше ідентифікувати себе та усвідомлювати свою жіночу природу. Тиск традицій патріархального суспільства з однієї сторони, і розвиток феміністичних рухів з іншої – створюють передумови для внутрішнього дисбалансу та психологічної розгубленості багатьох жінок. Трансформація традиційних ролей спричинює зміну соціальних, а також ставлення до них, що має прояв у індивідуально-психологічних властивостях сучасних жінок. Такі зміни потребують корегування моделей поведінки, ставлення до суспільства, до інших, до себе.

У надзвичайно мобільному соціокультурному стані, сенс зрозумілих і непохитних, на перший погляд, понять зазнає кардинальних смислових трансформацій. Ця участь не минула і концепцію жіночності. І тепер дуже важливою задачею постала допомога сучасним молодим жінкам у психологічній самоідентифікації та усвідомленні багатогранності своїх ролей та

проявів. Жінки все частіше звертаються до психологів із запитом, в яких чітко простежуються проблеми стосовно зміни зовнішнього соціального статусу жіноцтва та внутрішнього традиційного устрою в сім'ї та партнерських стосунках. Жінки відчувають внутрішню потребу реалізувати усі свої ролі: матері, господині, кар'єристички, коханки, музи... Однак внутрішні установки, які роками закріплювалися в свідомості людини патріархальної епохи, викликають різноманітні почуття в емоційному світі жінок, що призводить до психологічного дисбалансу. Жінки все частіше відчувають провину, почуття сорому, виснаження, злість і розгубленість при розподілі свого часу між різними ролями, і це негативно впливає на їх загальний життєвий тонус.

Сучасна психологічна наука має детальніше досліджувати цю проблему і створювати дієві інструменти для впливу на психологічний стан жінок, підтримки та м'якої корекції емоційного фону. Розробка новітніх інструментів (таких як трансформаційні ігри) для психологічної роботи з жінками, допоможе швидко та якісно додавати їм впевненості в собі, формувати відчуття самодостатності та цілісності.

Вивченням феномену жіночності та жіночих архетипів займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: О.Кочарян, А. Макаренко, Н. Ярова, С. Бовуар, Д. Болен, Ч. Гілкрайст, Н. Смахтіна, М. Жидко, Н. Терещенко, Л. Магур, К. Юнг та ін.

Трансформаційні ігри як новітній інструмент роботи з клієнтами досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Д. Майерс, Т. Хомуленко, К. Наумік-Гладка, А. Большакова, К. Левін, Л. Ретюнських.

Вивчення досліджень жіночих архетипів та питання жіночності свідчить про актуальність даної теми в сучасному суспільстві. Аналіз даних за темою дослідження дає можливість зробити висновок про те, що на сьогодні існує потреба в розробці і впровадженні дієвих інструментів, які допомагали б швидко вирішувати внутрішні конфлікти, що пов'язані з породженням протиріч між рольовими моделями поведінки та впливом архетипів.

Таким чином, актуальність даної проблеми визначається як тенденціями розвитку наукового пізнання, так і існуючими в наш час потребами жінок. Розуміння важливості цієї проблеми покладено в основу обрання теми нашого дослідження: «Трансформаційна гра як інструмент розвитку архетипів жіночності у молодих жінок (на прикладі авторської гри)».

Мета дослідження: теоретичне дослідження архетипів жіночності у молодих жінок і розробка трансформаційної гри як інструменту розвитку жіночності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення жіночих архетипів.
2. Дослідити можливості корегування психоемоційного стану через новітні психологічні інструменти (трансформаційні ігри).
3. Визначити рівень прийняття жінками своєї жіночої природи.
4. Розробити трансформаційну гру, яка допоможе глибше пізнати, розкрити та прийняти усю багатогранність внутрішнього світу жінок.
5. Дослідити ефективність розробленої трансформаційної гри.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності жіночих архетипів та трансформаційних ігор (як новітнього психологічного інструменту); емпіричні (спостереження, опитування, анкетування, бесіда).

Ключові слова: гендерні ролі, жіночі архетипи, трансформаційні ігри, новітні психологічні технології, жіночність.

Житкевич Анастасія Олександрівна

Науковий керівник:

Калюжна Євгенія Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ФАКТОР ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день особливо гостро постає питання підвищеної тривожності сучасної молоді. Останнім часом виникає багато обставин, на які звичайна людина вплинути не може. Постійне напруження та стреси провокують тривожність, яка зараз зустрічається все частіше. Важкість стресора визначається минулим досвідом особистості, а також можливістю вплинути на виниклу ситуацію. Коли втрачається здатність змінити обставини, що з'явилися, збільшується хвилювання, порушується відчуття опори. В залежності від ситуації, тривожність може бути різної інтенсивності. Помірний рівень тривожності виконує захисну функцію, попереджаючи про загрозу. Крім того, тривожність може мотивувати до дій. Адже виникає багато енергії, яку слід використовувати для вирішення ситуацій, які викликають занепокоєння. Але підвищена тривожність здатна дезорієнтувати людину, спровокувати відчуття безвихіддя. У таких обставинах важко розібратися, що саме заважає почуватися спокійно, тому стає неможливим урівноважити свій стан. Індивід починає бачити загрозу там, де її може не бути. Виникають труднощі в організації своєї діяльності та поведінки.

Стрес, як і тривожність, є природньою відповіддю організму на загрозу та може нести або користь, або шкоду. Під час небезпеки надниркові залози виділяють адреналін та кортизол. Це допомагає мобілізувати всі сили організму для того, щоб швидко позбутися загрози. Завдяки цьому індивід отримує здатність знаходити вихід із складних ситуацій, вирішувати проблемні питання та адаптуватися до змін. Але позитивний вплив стресу спостерігається лише у тих випадках, коли дія стресора триває недовго. В іншому разі кортизол та адреналін, що продовжують виділятися в кров, несуть руйнівну силу для організму. Хронічний стрес небезпечний і тим, що провокує розвиток тривожності.

Дослідження тривожності та впливу стресу на особистість доводить актуальність обраної теми. Через високий рівень тривожності молодим людям складно ліквідувати стресор та вибудувати лінію поведінки для досягнення кращого самопочуття. У зв'язку з цим молодь зіштовхується з проблемою опанування в стресових ситуаціях. Саме ця категорія відчуває труднощі з усвідомленням дій, які необхідно виконати задля своєї ж безпеки та благополуччя.

Мета дослідження: здійснити теоретичне та емпіричне дослідження тривожності як фактору опанувальної поведінки особистості у стресових ситуаціях та розробити практичні рекомендації для контролю над психоемоційним станом.

Відповідно до мети визначено *завдання:*

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення феномену тривожності.
2. Визначити вплив стресових ситуацій на розвиток тривожних станів.
3. Дослідити проблему опанування у молоді з підвищеною тривожністю.
4. Розробити практичні рекомендації для контролю над психоемоційним станом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення впливу тривожності на опанувальну поведінку особистості в стресових ситуаціях; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда;

методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: стрес, тривожність, опанувальна поведінка, копінг-поведінка, стресор, психологічне явище, особистість.

Зінченко Дар'я Олександрівна

Науковий керівник:

Старинська Наталія Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ СИТУАТИВНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність дослідження. З розвитком новітніх технологій та появою нових сфер праці постає питання щодо самоактуалізації особистості загалом, а також з професійної точки зору. В останні роки одним із найпопулярніших напрямків досліджень психологів стало центральне поняття гуманістичної психології – самоактуалізація.

Проблема самоактуалізації особистості є однією з найактуальніших та найскладніших в умовах сучасних реалій. Особливо важливим етапом становлення особистості та розкриття власної самоактуалізації у суспільстві – є студентський вік, навчання у вищих навчальних закладах та набуття фахових навичок. Актуалізація, зокрема, власних та професійних можливостей стає ключовою умовою становлення зрілості особистості та її подальших дій у житті.

Враховуючи ці обставини, постає важливе та актуальне питання щодо ситуативної самоактуалізації майбутніх психологів та набуття професійних умінь під час навчання у вищому навчальному закладі. Беручи до уваги сучасні фахові засади, до молодих спеціалістів на ринку праці постають проблеми з працевлаштуванням, адже з'являються вимоги щодо підвищення кваліфікації, потреба у відвідуванні додаткових курсів та постійне вдосконалення себе. Проте на сучасному етапі розвитку суспільства, професія психолога користується попитом, враховуючи також події сьогодення. Всі ці особливості сприяють розвитку особистості і її самореалізації, але можуть виникати сумніви у майбутнього психолога, якщо він не буде відчувати себе потрібним, не буде впевненим у майбутньому через різні складні процеси у світі та при відсутності життєвої визначеності. Тому важливо займатися своїм ментальним та фізичним розвитком.

Особливо важливою у цьому питанні є проблема результативності навчання, досягання цілей і побудова подальших перспектив, що відображає особливості ситуативної самоактуалізації майбутніх психологів. Важливо визначити ціннісні орієнтири, які допоможуть актуалізуватися майбутнім психологам.

Проблематику самоактуалізації активно розробляв А. Маслоу. Він вважав, що самоактуалізація є найвищою потребою людини. Загалом вивченню проблеми самоактуалізації, психологічних особливостей відповідного процесу в різні періоди займалися Г. Балл, К. Гольдштейн, О. Колісник, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та інші. Водночас результати численних досліджень засвідчують, що вивчення явища самоактуалізації особистості потребує подальших напрацювань.

Поліаспектність формування перспектив професійно-особистісної самореалізації досліджували багато вчених, серед яких І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук, Г. Костюк та ін. Щодо власне психологів, то цю проблему розглядають здебільшого в контексті їх професійної підготовки (О. Бондаренко, Ж. Вірна, Л. Долинська, Л. Карамушка, С. Максименко, Н. Пов'якель, В. Семиченко, Н. Чепелева, Т. Яценко).

Таким чином, актуальність даної проблеми визначається як тенденціями розвитку особливостей самоактуалізації, так і фаховими навичками майбутніх психологів, які стануть регулятором поведінки на життєвому шляху.

Розуміння важливості цієї проблеми покладено в основу обрання теми нашого дослідження: «Особливості ситуативної самоактуалізації майбутніх психологів».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити особливості ситуативної самоактуалізації майбутніх психологів, а також розробити тренінгову програму сприяння самоактуалізації майбутніх психологів.

Відповідно мети визначено **завдання**:

1. Проаналізувати психологічні та педагогічні літературні джерела з проблеми дослідження.
2. Дослідити особливості ситуативної самоактуалізації майбутніх психологів.
3. Провести порівняльний аналіз особливостей ситуативної самоактуалізації майбутніх психологів на різних курсах навчання.
4. Розробити тренінгову програму сприяння самоактуалізації майбутніх психологів.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення самоактуалізації майбутніх психологів та покращення професійних навичок; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: самоактуалізація особистості, самореалізація, самооцінка, індивідуально-особистісні властивості, саморозвиток, студенти, самоактуалізована особистість, професійна самоактуалізація, особистісна самоактуалізація.

Корецька Ярослава Олександрівна

Науковий керівник:

Вавілова Альона Сергіївна,

кандидат психологічних наук

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Актуальність дослідження. В даний час проблеми сімейного виховання та батьківства стають все більш актуальними. Звісно ж, у зв'язку з цим також спостерігається ослаблення духовних та моральних дитячо-батьківських взаємин, розповсюдження сімейних конфліктів та пониження якості виховання дітей. Важливо зазначити, що в період останніх десятиліть серед науковців відбулося усвідомлення ситуації та факту того, що саме родина для дитини є важливим та найголовнішим чинником для становлення себе як особистості.

Дослідження, здійснені психологами та психотерапевтами, вказують на той факт, що більшість проблем, які можуть бути у людини (психологічні проблеми, соматичні захворювання чи психічні розлади особистості) зазвичай спричинені сімейною взаємодією між особою у дитинстві та її батьками. Такі та схожі ідеї поширюють представники системної сімейної психотерапії, зокрема, В. Сатир вказує на те, що важливість правильних подружніх стосунків є вагомим основою для формування взаємин у сім'ї загалом.

Можна сказати, що дисгармонія міжособистісних стосунків між чоловіком та жінкою у більшості випадків відзначиться на взаємовідносинах із їх дитиною та батьківських функціях у

сім'ї. Виховання дитини повністю залежить від батьків та їх взаємин. Неправильне виховання у родині завжди пов'язане з тим, як батько й мати ставляться до своєї дитини. У сім'ях, де переважають складні стосунки та конфліктні ситуації між батьками та дітьми зазвичай виникають проблеми, які пов'язані з порушеннями становлення особистості дитини.

Батьківські установки зазвичай вважають одним з типів внутрішньо-сімейних взаємовідносин. Така форма спілкування має наступні особливості: односторонній вплив (батьків на дитину); цілеспрямований вплив на дитину та розуміння можливих наслідків; істотна виразність у діях; регулярність впливу на дитину; зміст морального характеру. Ознака, яка вказується останньою – є найважливішою у сутності батьківських настанов, вона характеризує дане поняття як передачу соціальних родинних цінностей, установок, навичок та моделей поведінки з покоління в покоління. Головною метою настанов є ідея того, які дії є вірними та правильними, що включає в себе розуміння, узагальнення та осмислення досвіду для батьків, розуміння ними власних помилок та успіхів у житті.

Дослідженням впливу сімейного виховання на формування особистості займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. А. Добрович та Т. Мішина виділили ненормальні та неправильні форми стосунків між батьками та дітьми; Г. Крейг запропонував класифікацію стилів батьківства за ознаками батьківського контролю та теплоти у співвідношенні декількох параметрів; Д. Спіро визначав вплив сім'ї на формування позитивного самопізнання дітей як основу розвитку особистості.

У різноманітних дослідженнях на тему, яка стосується впливу батьківських настанов на становлення особистості, подальше життя та розвиток індивіда зазвичай йдеться про батьківську любов до дитини та її види (А. Співаковська); вплив настанов матері (С. Броді, Д. Віннікот); вплив батьківських настанов на прагнення до батьківства (Г. Бевз); психологічні характеристики прояву репродуктивних установок в підлітковому та юнацькому віці (О. Ігнатенко); емоційні установки у родині з дитиною з особливими потребами (І. Іванюк).

Проте вплив батьківських установок на становлення особистості підлітків мало досліджений. Відтак актуальність проблеми та її недослідженість спричинили вибір теми дипломної роботи.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз означеної проблеми та емпірично дослідити особливості впливу батьківських установок на розвиток на становлення особистості підлітків.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити сутність та обґрунтувати чинники впливу батьківських установок на розвиток та становлення особистості підлітків.
2. Охарактеризувати сім'ї, в яких переважає використання батьківських настанов по відношенню до дітей та виявити основні проблеми батьків та дітей.
3. Провести емпіричне дослідження впливу батьківських установок на становлення особистості підлітків та описати його результати.
4. Обґрунтувати шляхи та способи гармонізації сімейних взаємовідносин щодо розвитку та становлення особистості підлітків.
5. Розробити змістово-методичне забезпечення соціально-педагогічної роботи з батьками.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез –дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності соціально-педагогічної роботи з батьками, у сім'ях яких переважає використання батьківських установок по відношенню до дитини; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості, отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: батьківські установки, підліток, становлення особистості, соціально-педагогічна робота, сім'я, батьки, дитячо-батьківські взаємини, розвиток, сімейне виховання.

Пилипчук Вікторія Віталіївна

Науковий керівник:

Репетій Світлана Тимофіївна,

кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК САМОСВІДОМОСТІ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Актуальність дослідження. Реформа системи освіти в Україні, і зокрема Концепція 12-річної загальноосвітньої школи, передбачає початок навчання дітей з шести років. Масовість навчання дітей з шести років загострює проблему шкільної зрілості дитини в такому віці, оскільки це важливий крок у доросле життя, і від того, яким він буде, залежить здатність дитини адаптуватися до нових умов і реалізувати власні потенційні можливості.

Одним із важливих практичних завдань у процесі адаптації дошкільників до подальшого навчання в початковій школі є забезпечення диференціації дітей шестирічного віку за рівнем розвитку їх самосвідомості. Сенс такої диференціації полягає в тому, щоб дітям, які виявили недостатній розвиток для навчання у школі, надати протягом наступного року необхідної корекційно-розвивальної допомоги, без якої вони і в семирічному віці можуть не мати достатніх передумов для успішного навчання. Тому слідом за діагностикою необхідно зробити і наступний крок – практичне забезпечення корекції недоліків розвитку дітей, у яких була виявлена недостатня розвиненість самосвідомості.

Важливим показником розвитку самосвідомості дошкільників є позитивне ставлення дошкільника до навчання, здатність коригувати свою поведінку, докладати зусилля для розв'язання завдань, які ставлять дорослі, навички мовного спілкування, розвиток риторики, рухової координації. Особливо складним цей період є для 6-річних дітей, оскільки вони переживають у своєму розвитку кризу, яка характеризується складними фізичними і психологічними змінами.

Проведений аналіз психолого-педагогічних джерел засвідчив, що досліджувана проблема не знайшла достатнього вивчення у науковій теорії та практиці. Проблемами підготовки дитини до школи займалися такі науковці, як А. Богуш, Н. Бібік, М. Вашуленка, Н. Гавриш, С. Лавренєва, Л. Пироженко, З. Плохій, К. Прищепа, А. Середницька та ін. Проблема наступності в навчанні і вихованні дітей старшого дошкільного віку досліджувалась такими педагогами і психологами, як Л. Артемова, В. Кузь, О. Проскура, О. Савченко, Д. Струннікова; діагностика самосвідомості дошкільників – О. Венгер, Ю. Гільбух та ін.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та дослідження самосвідомості як чинника формування психологічної готовності дітей до навчання в школі.

Для досягнення мети було визначено такі **завдання дослідження:**

1. Розглянути феномен самосвідомості у фахових дослідженнях;
2. З'ясувати вікові особливості вияву самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку;
3. Визначити умови та методики проведення емпіричного дослідження рівня сформованості самосвідомості дітей старшого дошкільного віку;
4. Розробити методичні рекомендації розвитку самосвідомості старших дошкільників у підготовчий до шкільного навчання період.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз, синтез, узагальнення філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, її узагальнення та систематизація – з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці; емпіричні методи: спостереження, індивідуальні та групові бесіди, констатувальний експеримент, кількісний та якісний аналіз.

Ключові слова: самосвідомість дитини, готовність до навчання в школі, мотивація дошкільнят, педагогічна психологія.

Ткаченко Каріна Володимирівна

Науковий керівник :

Матвієнко Лариса Іванівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ЛІКАРІВ

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день, медицина вважається однією з найбільш складних сфер людської професійної діяльності, з психологічної точки зору, що вимагає, окрім спеціальних знань і практичних навичок, також інтуїції та високих моральних якостей. Лікарі зобов'язані вміти адаптуватися до постійного професійного стресу і виходити з складних ситуацій, в чому їм і стають у нагоді механізми психологічного захисту і копінг-стратегії.

У сучасній психологічній літературі можна зустріти чимало термінів, що стосуються феноменів психологічного захисту. В найбільш широкому розумінні захист – це процес усунення психікою людини небажаних емоційних переживань з метою збереження своєї психологічної сталості і цілісності. У випадку зростання потреби та відсутності умов для її задоволення, поведінка людини починає регулюватись механізмами психологічних захистів. Вони спрямовані на витіснення зі свідомості факторів, які загрожують системі цінностей особистості. Тобто механізми психологічного захисту допомагають запобігти багатьом стресовим ситуаціям, підвищити якість особистого життя та професійної активності.

Стресогенність професії лікаря вимагає розроблення стратегій поведінки відповідно до стресового чинника, щоб забезпечити конструктивне реагування на ситуацію. Копінг-стратегії (подолаюча поведінка) спрямовані на пристосування до обставин і передбачає сформоване вміння використовувати певні засоби для подолання емоційного стресу. Копінг-стратегії забезпечують комфортну адаптацію психіки до стресових умов, баланс між внутрішніми ресурсами та вимогами зовнішнього середовища, регулювання сталості в когнітивній, емоційній і поведінковій сферах.

Незважаючи на існування досить змістовних теоретичних і практичних доробок в галузі загальної психології, медичної психології, психології праці, присвячених проблемам взаємодії лікаря та пацієнта (Л. Бурлачук, М. Ельштейн, В. Ніколаєнко); детальне вивчення особливостей професійної діяльності лікарів (І. Вітенко, Д. Любімова); дослідження особистісної сфери та копінг-стратегій потребують детальнішого вивчення. Перш за все, мається на увазі вплив індивідуально-психологічних і когнітивно-стильових особливостей лікаря на вирішення ним нетипових ситуацій у спілкуванні з пацієнтами та колегами, застосування копінг-стратегій для виходу із кризового стану, конфліктних ситуацій, що віддзеркалюється на взаємодії з оточуючим світом.

Недостатньо вивченою також здається й тема процесу та особливостей становлення й формування резистентності фахівців до вміння регулювати механізми психологічного захисту та професійного вигорання, котра ґрунтується на індивідуально-особистісних властивостях,

стресостійкості, ціннісних орієнтаціях особистості, а також розвинених психотерапевтичних і деонтологічних уміннях. Особливо значущими в контексті окресленої проблеми є стресостійкість в умовах постійного професійного стресу, резистентність до емоційного й професійного вигорання, механізми психологічного захисту, копінг-стратегії особистості як чинники професійної самореалізації лікарів.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми сутності й особливостей психологічного захисту та копінг-стратегій лікарів, її недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: здійснити теоретичний та емпіричний аналіз особливостей психологічного захисту та копінг-стратегій лікарів психотерапевтів і хірургів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний огляд особливостей професійної діяльності лікарів психотерапевтів і хірургів.
2. Проаналізувати особливості психологічних захистів у професійній діяльності і прояви копінг-поведінки лікарів.
3. Емпірично дослідити особливості психологічних захистів та копінг-стратегій лікарів.
4. Запропонувати організацію та впровадження психологічного супорту у професійну діяльність лікарів з питання психологічного захисту.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних, джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел; теоретичне дослідження з метою накопичення наукового підґрунтя для визначення сутності психологічного захисту та копінг-стратегій лікарів; емпіричні: спостереження, опитування, тестування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів.

Ключові слова : психологічний захист, механізми психологічного захисту, копінг-стратегії, стресостійкість, лікарі.

Чекарєва Катерина Дмитрівна

Науковий керівник:

Левченко Вікторія Володимирівна
кандидат філософських наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В СТРЕСОГЕННИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження. Поняття про копінг-стратегії особистості посилено вивчаються науковцями протягом останніх років. В першу чергу, це пов'язано зі збільшенням загроз індивіда у суспільстві отримати стрес від умов макросередовища.

Українці довготривалий час перебувають в гострих соціально-психологічних умовах. Протягом формування та років незалежності нашому суспільству довелось пережити багато різних несприятливих соціальних аспектів, проте протягом останніх років кожен індивід знаходиться в постійних стресогенних умовах з боку суспільного життя, а також наразі в умовах повномасштабної війни, що підіймає питання про виснаження та його попередження.

За останній час з'явилося багато робіт пов'язаних з висвітленням проблематики стресу, його різноманітних аспектів та наслідків, багато чого висвітлюється в засобах масової інформації. В цей час саме поняття копінг-стратегій подолання стресу набирає популярності поки лише серед науковців, але

не достатньо висвітлюється у соціумі, як важливий аспект попередження негативних наслідків стресогенного впливу.

Актуальність поданої магістерської роботи обґрунтовується важливістю висвітлення поняття копінг-стратегій поведінки особистості в сучасних стресогенних умовах, оскільки копінг-стратегії впливають на здатність до психічного та фізичного відновлення та адаптації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості копінг-стратегій особистості в стресогенних умовах, розробити психологічний тренінг з долаючої поведінки особистості в умовах стресу.

Реалізація даної мети відбуватиметься за рахунок теоретичного та емпіричного дослідження.

Завдання:

1. Дослідження теоретичних засад поняття «копінг-стратегій» особистості.
2. Дослідити стан дослідження проблеми стресу.
3. Визначити специфіку копінг-стратегій поведінки особистості в стресогенних умовах.
4. Здійснити дослідження особливостей копінг-стратегій особистості в стресогенних умовах.
5. Сформувати психологічний тренінг з долаючої поведінки особистості в умовах стресу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є:

- Теоретично-методологічний аналіз наукової літератури для визначення теоретичних засад поняття «копінг-стратегій» особистості, стану дослідження проблеми стресу, специфіки копінг-стратегій поведінки особистості в стресогенних умовах.

Емпіричне дослідження вибірки для визначення копінг-стратегій особистості (опитувальник «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса), діагностики рівня стану стресостійкості («Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації» Д.Холмса та К.Раге), визначення локусу контролю («Опитувальник локус контролю» за О. Ксенофонтовою). Обробка експериментальних даних.

Ключові слова: копінг-стратегії, стрес, стресогенні умови, тренінг, долаюча поведінка.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

Андрієвська Марина Ігорівна

Науковий керівник:

Цюман Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ПРАКТИК УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Під час воєнного стану звичний освітній процес може зупинитися або значно змінюватися. Вимушене закриття закладів вищої освіти, їх руйнування через активні бойові дії, загальна нестабільність у країні і щоденна небезпека для життя, можуть не лише негативно впливати на студентство, а й призвести до погіршення їхньої освітньої спроможності. Хтось втратив можливість навчатися системно, хтось був вимушений покинути країну в пошуках безпеки й стикнувся з мовним бар'єром. Навіть якщо студенти та студентки мають можливість продовжувати навчання, вони можуть втратити мотивацію або не мати достатніх психологічних ресурсів для активного та продуктивного навчання. Усе вище перераховане може мати довгострокові наслідки для їхнього майбутнього, які охоплюють недостатню кваліфікацію та недостатній рівень освіти для здобуття кар'єри. Okремо варто наголосити на погіршенні ментального і фізичного здоров'я, зниження соціальної адаптації.

У вітчизняній та зарубіжній психології накопичено теоретичний і емпіричний матеріал про специфіку пристосування до життя та навчання в умовах війни. Так, наприклад, С. Терепищій, Д. Свириденко піднімають проблематику реінтеграції системи освіти у закладах вищої освіти в умовах війни, а Г. Хоменко аналізує досвід та помилки інших країн в системі вищої освіти в контексті протидії наслідкам збройних конфліктів та роль викладачів у цих процесах.

Нинішня воєнна ситуація в системі української освіти потребує більшої самоорганізації, мінімізація прокрастинації, контролю над власною продуктивності, а також відновлення відчуття безпеки та захищеності. І тут постає питання про доцільність та необхідність використання технік самопомоги для мінімізації наслідків психологічного, емоційного та навчального навантаження.

Як засвідчив аналіз наукових джерел, проблематикою самопомоги займаються провідні експерти української наукової спільноти. Доцільність використання самовідновлювальних практик для нормалізації психічного стану підтверджує Український інститут когнітивно-поведінкової терапії (КПТ). Заклад має психоедукаційні матеріали самопомоги для дітей та дорослих. Гуманітарна ініціатива благодійного фонду "Коло сім'ї" за підтримки інституту КПТ займається поширенням описів технік самопомоги. Способи самостійного подолання стресових ситуацій серед молоді досліджує О. Баришполець.

Okремої уваги заслуговують Self-help практики, які в останні роки набули неабиякої популярності у США та Європі. До прикладу, для підтримки людей, які переживають вкрай несприятливі обставини (насильство, збройні конфлікти та ін.), ВООЗ розробила курс «Самодопомога Плюс» [Self-Help Plus] (SH+) – мультимедійний курс самопомоги у боротьбі зі стресом, який проводиться протягом п'яти тижнів у групах чисельністю до 30 осіб одночасно. Курс SH+ може бути адаптований до різних регіональних умов і може бути особливо актуальним за умов значних потреб, але обмеженого гуманітарного доступу. Оскільки зміст курсу

передається за допомогою заздалегідь підготовлених аудіо- та ілюстрованих матеріалів, можна також спробувати альтернативні способи проведення курсу SH+, такі як онлайн-навчання за допомогою вебінарів, відео або цифрових програм для самопомоги.

Систематичні дослідження Amy J. Morgan, Philip Chittleborough, Anthony F. Jorm довели ефективність стратегій самопомоги при різноманітних тривожних станах. Нашу увагу привернули й науково-практичні досягнення Gavin N. Rackoff., Ellen E. Fitzsimmons-Craft, C. Barr Taylor, Daniel Eisenberg, які не безпідставно стверджують, що онлайн-самопомога є ефективним методом зниження стресу серед студентів.

Разом з тим, гостро відчувається брак науково-практичних доробок у царині використання самовідновлювальних практик та поєднання їх із сучасними технологічними досягненнями, а також врахування їх ефективності та пролонгованої дії.

Мета дослідження: розроблення, на основі теоретичного та емпіричного дослідження задекларованої проблеми, чат-боту з самовідновлювальних практик для учасників освітнього процесу у ЗВО.

Відповідно до мети були визначені **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних підходів до проблеми самовідновлювальних практик учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти.
2. Емпірично дослідити психологічні особливості використання самовідновлювальних практик у ЗВО.
3. Розробити та апробувати чат-бот в соціальній мережі Telegram з самовідновлювальними практиками для учасників освітнього процесу у ЗВО.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми самовідновлювальних практик самопомоги; розроблення та апробація чат-боту з самовідновлювальними техніками в Telegram.

Ключові слова: самовідновлювальні практики, техніки самопомоги, Self-help практики.

Бойчук Іванна Сергіївна

Науковий керівник:

Сергеєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ АГРЕСІЇ У СТУДЕНТІВ ВІЙСЬКОВИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Актуальність дослідження. Необхідність дослідити психологічні особливості проявів агресії у студентів військових спеціальностей спричинена тим, що в даний час кожен має володіти навичками саморегуляції, особливо, якщо це майбутні військовослужбовці. Феномен агресії та агресивності – це феноменологічне явище, що потребує детального вивчення та дослідження. Тема «агресивності» була вивчена деякими науковцями та в результаті їхнього дослідження, було зроблено висновок про те, що не існує єдиного феномену агресивності. Кожен із підходів дослідження взаємодоповнює одне одного в свою ж чергу визначає, що агресія – це антисоціальне явище, що порушує соціальні та культурні норми.

Слід зазначити, що однією з особливостей взаємодії в суспільстві впродовж останнього року є підвищена конфліктність та агресивність. Зокрема це стосується категорії населення військовослужбовців та, звісно ж, юнаків та юнок, що незабаром матимуть статус військовослужбовців та вірно служитимуть своїй державі. З огляду на те, що агресивність виступає безумовно дестабілізуючим фактором, що негативно вплине на діяльність майбутніх військовослужбовців, дане наукове дослідження має не аби який сенс та місце для існування.

Поняття агресії і агресивної поведінки в науці є актуальною, у зв'язку тим, що суспільство переживає критичні періоди розвитку, зокрема і у період повномасштабного вторгнення країни агресора на територію України. У сучасній науковій літературі значне місце приділяється питанню агресії, що досліджується багатьма науковцями, такими як: К. Джеклін, Р. Джин, Є. Маккобі, Дж. Уайт (вплив статевих характеристик людини на наявність проявів агресії), Р. Барон, Д. Зілманн, К. Лоо, Дж. Карлсміт, Ч. Мюллер, Дж. Фрідмен, Х. Холдін (негативний вплив зовнішніх факторів на прояви агресії).

Мета дослідження: теоретичне розкриття та емпіричне дослідження психологічних особливостей прояву агресивної поведінки у студентів військових спеціальностей.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі основні **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні основи дослідження агресивної поведінки студентів у зарубіжній і вітчизняній літературі.
2. Визначити особливості агресивної поведінки у студентів (осіб юнацького віку).
3. Провести емпіричне дослідження зв'язку підвищеного рівня агресивності у поведінці студентів, рівня навчальної діяльності.
4. Провести аналіз отриманих в ході дослідження результатів щодо рівня агресивності студентів.
5. Розробити програму самопомоги щодо навчання технікам та вправам саморегуляції психічного стану, зокрема самоконтролю агресивних проявів.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз літератури і наукових досліджень, що присвячені питанням прояву агресивної поведінки студентів юнацького віку і загалом особливостям прояву агресивної поведінки; дослідження та аналіз можливих методів корекції агресивної поведінки; розробка і апробація програми самопомоги для роботи з проявами агресивної поведінки серед юнаків та юнок в умовах впливу травмуючої інформації та обставин загалом.

Ключові слова: агресивність, агресивна поведінка, програма самопомоги, агресивні прояви, психологічні особливості агресивної поведінки.

Ванівська Діана Володимирівна

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ОСІБ З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Актуальність дослідження. Психологічна адаптація – це процес взаємодії між особистістю та оточуючим середовищем, під час якого людина пристосовується до нових умов життя, відновлює психологічний баланс та забезпечує ефективну діяльність. Цей процес може відбуватися в результаті змін зовнішнього середовища або внаслідок внутрішніх змін в особистості. При успішній психологічній адаптації людина відчуває впевненість в собі, позитивні емоції та задоволення від життя. Однак, якщо адаптація невдала, то людина може відчувати стрес, тривогу, депресію та інші психічні проблеми.

Адаптація людини з психічними порушеннями має свої специфічні особливості, пов'язані зі зниженням функціональної активності психіки, які можуть привести до порушення в поведінці, сприйнятті і комунікації. Це може спричинити труднощі у взаємодії з оточуючим середовищем та у підтриманні соціальних зв'язків.

Проблема адаптації таких осіб є складною і багатоаспектною. Одним з основних факторів, які впливають на адаптацію психічнохворих, є стигма, пов'язана з їх хворобою. Другим чинником, який ускладнює адаптацію таких осіб, є брак розуміння їхніх потреб і проблем у суспільстві. Дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я, показують, що низький рівень освіти та інформованості суспільства щодо психічних хвороб є однією з основних причин, що ведуть до стигматизації та відчуження хворих.

Стигматизація обумовлює відчуття ізольованості та неприйнятності соціального середовища, що у свою чергу може призвести до стресу та погіршення психологічного благополуччя хворого; обмеження доступу до послуг та ресурсів, значно ускладнює пристосування особи з психічними порушеннями. Наприклад, у сфері працевлаштування, особи з психічними порушеннями можуть стикатися з дискримінацією та відмовою у працевлаштуванні через свій діагноз. Це погіршує їх можливість знайти роботу, заробити гроші та забезпечити собі самостійне життя.

Теоретичним питанням психосоціальної дезадаптації психічно хворих присвячені роботи Л. Герасименко; сучасні концептуальні моделі розглядає Т. Мозгова; проблеми психічної реабілітації хворих при різних нозологіях представлені в роботах Н Пшук, Є. Гриневич, А. Кушніра, В. Мішиєва та ін.

Серед зарубіжних дослідників варто відмітити роботу Д. Лопеса "Адаптація разом із шизофренією до соціального оточення", де автор описує, як люди із шизофренією можуть успішно адаптуватися до життя у суспільстві, використовуючи метод позитивних дій, що допомагає хворому змінити свої негативні переконання, розвинути навички та досягти успіху в різних сферах життя. Р. Вільямс зосереджується на дослідженні ефективних програм реабілітації та адаптації, які допомагають підліткам із психічними та поведінковими проблемами пристосування до шкільного та суспільного середовища. Е. Родрігез-Сабате звертає увагу на важливість психосоціальних інтервенцій для підтримки студентів з психічними розладами.

Адаптація осіб з психічними порушеннями може бути складною, оскільки вони мають різні потреби та вимоги, що відрізняються їх від здорових людей. Одним із способів допомоги в цьому процесі є створення та підтримка спеціальних програм, які можуть навчити індивіда керувати своїми симптомами та розвинути навички, які сприятимуть пристосуванню до різних ситуацій.

Загалом, адаптація осіб з психічними порушеннями потребує індивідуального підходу та підтримки, щоб допомогти їм досягти своїх найбільших можливостей та забезпечити власне благополуччя та добробут.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити психологічні особливості адаптації людей з ментальними порушеннями та розробити корекційну програму.

Відповідно до мети, **завданнями дослідження є:**

1. Здійснити аналіз наукової літератури щодо питання адаптації людей з ментальними порушеннями;
2. Емпірично дослідити психологічні особливості адаптації людей з ментальними порушеннями;
3. Розробити та апробувати психокорекційну програму щодо підвищення соціально-психологічної адаптації осіб з ментальними порушеннями.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація наукових джерел; емпіричні: анкетування, бесіда; методи обробки даних.

Ключові слова: адаптація, ментальні порушення, стигматизація, середовище, поведінкові розлади, стигма, дискримінація.

Гілевич Юрій Юрійович

Науковий керівник:

Поліщук Валерій Миколайович,
доктор психологічних наук, професор

ПІЗНАВАЛЬНА ОБМЕЖЕНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКОМФОРТУ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. У магістерській роботі здійснено теоретико-емпіричну спробу узагальнення та систематизації інформації про структурно-функціональний зміст феномена «пізнавальна обмеженість» як інтелектуального чинника психологічного дискомфорту у юнацькому віці. Історико-психологічний дискурс проблеми вказує на наявність стійкого взаємозв'язку між феноменами «пізнавальна обмеженість» і «психологічний дискомфорт» лише у випадку сталого критичного мислення його суб'єктів, спрямованого на пошук детермінант несприятливого розвитку у себе, а не в соціального оточення.

У цьому пізнавальному руслі закономірним життєвим явищем постає природна тенденція, згідно з якою у юнаків «пізнавальна обмеженість» є біполярним особистісним новоутворенням («життєдайна основа для формування корисливості, зухвалості, брехливості, лицемірства, чванства тощо») і водночас «деградуєчий стимул для особистісно-професійного саморозвитку»), що додатково актуалізує необхідність свого вивчення саме на прикладі юнацького віку, де об'єктивно втрачається високий рівень інтересу до шкільного навчання, виявляючись зокрема у небажанні працювати самостійно, виконувати додаткові завдання, активізації та стабілізації до досягнення 15-річного віку у взаєминах ненормативної лексики (В. Поліщук).

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу тематичних наукових і науково-популярних джерел у контексті сформульованих завдань магістерської роботи визначено її провідні методологеми (базова термінологія, принципи наукового пошуку, дослідницький інструментарій, логістика збору та обробки інформації, конструювання змісту розділів, кінцеве призначення отриманого прикінцевого дослідницького продукту).

Згідно з метою дослідження було визначено **завдання дослідження:**

1. Емпірично виокремити базові структурні компоненти «пізнавальної обмеженості» (раціональна, емоційна) як вагомого антагоністичного чинника психологічного дискомфорту, який визначає у людини зміст конструктивних та деструктивних поведінкових проявів вже як зовнішніх показників реальних чи потенційних світоглядних трансформацій.
2. Розробити функціональні характеристики «пізнавальної обмеженості» через асиметричну типологію відповідних «психологічних профілів» («соціально-психологічні портрети»), описано її динаміку у 17-22-річному віці у зіставленні з функціональними характеристиками та поведінковими проявами «психологічного дискомфорту».
3. Для основних суб'єктів розвивальної взаємодії (підлітків, педагогів, батьків) створити адресну навчально-методичну програму «Пізнавальна обмеженість у юнацькому віці: добровільний вибір конструктивних чи деструктивних життєвих стратегій» з окресленням її змісту, провідних смислових положень, розвивальних перспектив, реальної результативності (з перспективою доказової і завершеної необхідної апробації).

Передбачається доказове використання отриманих теоретико-емпіричних результатів для психологічного просвітництва громадян про «пізнавальну обмеженість» як необхідну умову формування примітивної культури мислення та поведінки, а, значить, загрозливого індивідуального чинника для власного особистісного становлення та суспільного розвитку.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є теоретичні методи (аналіз, систематизація, узагальнення змісту тематичних першоджерел), емпіричні методи (спостереження, бесіда, анкетування, аналіз продуктів навчальної діяльності, тематичні методики), кількісний та якісний аналіз емпіричних дослідницьких результатів. Магістерська робота призначена педагогам загальноосвітніх шкіл, психологам, студентам і аспірантам спеціальності «Психологія», іншим професійно-зацікавленим суб'єктам праці, а також юнакам у ситуаціях їхнього конкретного тематичного соціального запиту.

Ключові слова: воєнний стан, конструктивна поведінка, навчально-методична програма, прогнозування, розвивальні стратегії, структурно-функціональне моделювання, соціальні виклики.

Джарти Надія Антонівна

Науковий керівник:

Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор

ВІДВЕРТІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФІЛАКТИКИ КРИЗИ У СТОСУНКАХ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Актуальність дослідження. Україна переживає важкі часи, що впливають на всі сфери життя українців, на благополуччя, на психологічний клімат в родині, на особистість кожного з нас, розкриваючи нові якості, виснажуючи, доводячи до піку конфлікти та загострюючи кризи. За даними Департаменту державної реєстрації, у 2022 році кількість зареєстрованих шлюбів зросла в порівнянні з двома минулими роками. Разом з кількістю шлюбів зростає і актуальність профілактики сімейних криз, оскільки стає все більше причин для виникнення кризової ситуації та ускладнення вже існуючої.

Законодавчо поняття "молода сім'я" визначається як подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років або як неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років. Молода сім'я вважається однією з найменш захищених груп населення, що потребує як соціальної, так і психологічної підтримки, оскільки знаходиться в процесі інтенсивного розвитку та становлення, а відносини між членами родини є нестабільними. Подружжя проходить шлюбно-сімейну адаптацію, що включає в себе: адаптацію до нових соціальних ролей, нових обов'язків, нового укладу життя; адаптацію до психологічних особливостей, системи цінностей, потреб, інтересів, звичок партнера; сексуальну адаптацію.

Від того, наскільки буде успішною первинна шлюбна адаптація, буде залежати майбутнє сім'ї, бо формується стійкість до стресу. Пара вчиться злагоджено реагувати на складні життєві обставини, обговорювати спірні моменти, займати позицію партнерства і співробітництва в умовах конфлікту, а головне, вчиться бути підтримкою та опорою один для одного, бути відвертими, приймати партнера таким, яким він є.

Питанням та проблемам молоді сім'ї присвячені роботи багатьох вчених, таких як: Т. Журбицька, В. Меньшутін, В. Постовий (становлення молоді сім'ї); Є. Потапчук, Р. Федоренко (особливості перебігу сімейної кризи); Б. Херсонський, С. Дворяк, Л. Омельченко (умови подолання конфліктів); З. Зайцева, А. Карасевич, Л. Долинська, В. Кравець (підготовка молоді до сімейного життя).

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично дослідити відвертість як чинник профілактики кризи у стосунках молоді сім'ї.

Згідно з метою дослідження було визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми відвертості у стосунках молодої сім'ї, проаналізувати вплив відвертості як чинника профілактики сімейної кризи.
2. Емпірично дослідити особливості впливу відвертості на стосунки молодої сім'ї.
3. Розробити та апробувати програму інтерактивних технік щодо профілактики кризи у стосунках молодої сім'ї.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми відвертості у стосунках молодої сім'ї та профілактики сімейних криз; аналіз результатів дослідження; розроблення та апробація програми інтерактивних технік щодо профілактики кризи у стосунках молодої сім'ї.

Ключові слова: відвертість, сімейна криза, молода сім'я, профілактика сімейної кризи.

Ігнатенко Юлія Миколаївна

Науковий керівник:

Власенко Інна Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент

ВПЛИВ ПЕРЕЖИВАННЯ ПОДІЙ ВІЙНИ НА ПОДРУЖНІ СТОСУНКИ

Актуальність дослідження. За статистичними даними Мін'юсту, в Україні протягом першого півріччя 2021 року зареєстрували 85 960 шлюбів і 13 153 розлучень, а за той самий період 2022-го – уклали 103 903 актових записів, 7632 серед яких – про розлучення. Ці дані свідчать про зменшення кількості розірвань стосунків поточного року, порівняно з минулим. Проте проблема розлучень досі залишається актуальною. Натепер, коли Україна переживає воєнну агресію з боку росії, багато подруж'я стикаються з викликами: стосунки на відстані, втрата відчуття безпеки, страх за життя, різні погляди на ситуацію, зневіра, апатія. Дані події чинять вагомий вплив на сімейні пари. Відчуття безсилля і неспроможність контролювати власне життя нерідко призводить до претензій один до одного та конфліктів, які неминуче шкодять стосункам.

У більшості сімей постають питання: а чи влаштовують нас наші стосунки, чи вдалий мій вибір, чи вистачить нам ресурсів для подальшого подолання життєвих криз? Або ж виникають питання: що я можу зробити, щоб поліпшити наші взаємини, як вберегти шлюб від розлучення, як не втратити рівновагу й протистояти зовнішнім загрозам. Під час повномасштабного вторгнення російських військ в Україну подібні питання загострюються, наростає невизначеність у стосунках, можливе зниження впевненості в собі і партнері.

Передумовою непорозумінь у стосунках здебільшого є переживання, які заважають подружжю впоратися зі своїми емоціями та страхами. Цей емоційний процес особистості співвідноситься з метапсихологічною категорією почуття, який має дієвий характер виражати неповторність та значущість різних явищ у внутрішньому житті особистості.

Українські й іноземні автори досліджували подружні стосунки з різних боків: психологічний аналіз розлучень (Л. З. Сердюк), виявлення причин невротичного кохання (З. Фрейд, К. Хорні), вплив на шлюбні стосунки моделей стосунків, що існували у батьківській сім'ї (Е. Берн), специфіка інтимних міжособистісних стосунків, сутність феномену кохання (А. Маслоу, Е. Фромм, Р. Мей), суть трикутної теорії кохання (Р. Стернберга) та інші.

Кожна пара має певні кризові ситуації такі як: перший рік у шлюбі, народження дитини чи проблеми в сексуальному житті. За готовності до них подружжя почуваються більш впевнено й захищено, але в разі неготовності, психологічної незрілості це може мати безповоротні наслідки. Унаслідок цього з'являються певні проблеми, як-от: підвищена тривожність, дратівливість, психосоматичні прояви, втрата контролю над ситуацією, депресивний стан, панічні атаки чи навіть суїцидальні наміри. У такому разі люди потребують допомоги, оскільки самі не можуть

впоратися із ситуацією. Сім'я, яка майже втратила надію на продовження стосунків, часто не знає, до кого звернутись.

З початком вторгнення окупантів на українські землі більшість населення зазнало неминучого впливу війни на психологічне здоров'я, а особливо ті, хто був учасником цих подій. Дослідження, проведені в інших країнах, що потерпали від збройних конфліктів показує: щонайменше кожна 5-та людина буде мати негативні наслідки для психічного здоров'я. Людям, які зазнали насилля, тортур чи знуцання, важко уявити своє повернення до звичного життя. Українці перебувають у стані тривожності, депресії чи неконтрольованої агресії, або ж їхнє життя розділилось на до та після.

Науковці, які досліджували шлюб під час та після війни, звертали увагу на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) в одного з членів сім'ї, який може впливати на стосунки в подружжі (Т. Галовскі, Дж. А. Лайонс), а також спрямували свою увагу на психологічні наслідки насильства в сімейних парах в результаті військових дій. Б. С. Нельсон Гофф, А.М. Рейсбіг, А. Боул, Т. Шеєр, Е. Хейс, К. Л. Арчулета та ін. розглядали вплив травми на інтимні стосунки подружжя.

Мета дослідження – теоретично виявити та емпірично дослідити вплив переживання подій війни на подружні стосунки, розробити психопрофілактичні та психоедукаційні заходи, спрямовані на підвищення ресурсів подружніх пар під час переживання подій війни.

Для реалізації мети визначено такі **завдання**:

1. Теоретичний аналіз психологічної літератури про сімейні стосунки, вплив війни на взаємини, переживання складних життєвих ситуацій подружжям і їх подолання.
2. Емпіричне дослідження особливостей впливу переживання подій війни на взаємини в сімейних парах.
3. Розробка телеграм-каналу(інтернет-ресурсу) для пар, які потребують психологічної та інформаційної допомоги під час переживання подій війни.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні – аналіз психологічно-наукових робіт, узагальнення, систематизація; емпіричні – авторський опитувальник для визначення специфіки впливу переживання подій війни на взаємини в подружніх парах, опитувальник копінг-стратегій (Coping Strategies Inventory Short-Form (CSI-SF), Addison, C., Campbell Jenkins, B., Sarpong, D., Kibler, J., Singh, M., Dubbert, P., 2007) та Шкала задоволеності життям (Satisfaction with Life Scale, SWLS 1985); методи обробки даних – кількісний і якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: екстремальна ситуація, подружні стосунки, переживання, кризи, травматична подія.

Левицька Єлизавета Володимирівна

Науковий керівник:

Столярчук Олесья Анатоліївна,

доктор психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖІНОК В СИТУАЦІЇ МИМОВІЛЬНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Актуальність дослідження. Наразі все більшого значення набувають соціально-психологічні фактори впливу на особистість, той діапазон соціальних контактів і ролей, який вона підтримує. Важливу роль у житті жінки відіграє включення у роль матері, яке починається

з підтвердження факту вагітності. За рахунок фізичної єдності матері та дитини під час її виношування у жінки поступово формується психологічна готовність до реалізації батьківської функції, а роль матері інтегрується у її Я-концепцію. Перебіг процесу виношування дитини впливає на психоемоційний стан жінки та її комунікацію. Водночас, потужним викликом психологічному благополуччю майбутньої матері є ситуація мимовільного переривання вагітності. Викидень тлумачиться як мимовільне переривання вагітності в період від зачаття до 37 тижня. Мимовільне переривання вагітності два і більше разів поспіль називається звичним викиднем. З цією проблемою стикається 1% всіх жінок.

Близько 20% всіх вагітностей на ранніх термінах перериваються викиднями. Це травматичний досвід, про який часто замовчують і стигматизують у суспільстві. Більшість жінок, дізнавшись про свою вагітність, хочуть виносити та народити здорову дитину. І якщо відбувається мимовільне переривання вагітності, то це провокує потужні кризові переживання жінки, яка знаходиться в епіцентрі цих життєвих випробувань.

Дослідженням питання психічних реакцій жінок на складності виношування дитини займалися такі вітчизняні науковці, як В. Бенюк, Л. Вигівська, Г. Католик, І. Майданник, Л. Нікогосян, В. Олешко, І. Пелех, І. Пузь, В. Сторож та ін. Напрацювання цих вчених підтверджують вплив ситуації мимовільного переривання вагітності як предиктора потужного кризового стану для жінки. Загалом ця ситуація є перевіркою її життєстійкості. Разом з тим, ймовірність дестабілізації психічного стану жінки є дуже високою. Відповідно, їй необхідна психологічна допомога, яка позитивно вплине на відновлення резильєнтності, особистісного благополуччя та гармонійних взаємин з оточенням. Таким чином, потреба забезпечення ресурсного стану жінки в ситуації мимовільного переривання вагітності зумовлює важливість та актуальність обраної тематики.

Мета роботи: встановити специфіку переживання жінками ситуації мимовільного переривання вагітності та розробити програму їх психологічної підтримки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми когнітивних і емоційних проявів жінки внаслідок мимовільного переривання вагітності.
2. Емпірично виявити чинники та прояви переживання жінками ситуації мимовільного переривання вагітності.
3. Розробити й апробувати програму психологічної підтримки жінок в ситуації мимовільного переривання вагітності.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні методи (аналіз, систематизація, узагальнення змісту наукових джерел з проблематики дослідження); емпіричні методи (спостереження, опитування, тестування, контент-аналіз); кількісний та якісний аналіз отриманих даних; розробка й апробація програми психологічної підтримки.

Ключові слова: материнство, мимовільна втрата вагітності, викидень, криза втрати дитини, психологічна допомога.

Лісін Антон Дмитрович

Науковий керівник:

Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук, доцент

ТІЛЕСНО-ОРІЄНТОВНІ ПРАКТИКИ У НОРМАЛІЗАЦІЇ СТРЕСОВИХ СТАНІВ

Актуальність дослідження: Із розвитком культури та індустрії, все частіше можна зустріти випадки екстремальних та надзвичайних ситуацій, таких як: природні катастрофи,

пожежі, вибухи, надзвичайних подій, теракти, аварії тощо. Під час випадків екстремальних ситуацій виокремлюють 6 груп суб'єктів, на яких здійснюється вплив лиха що відбулося. Суб'єктами екстремальних ситуацій являються: фахівці, жертви, постраждалі, очевидці, спостерігачі та телеглядачі. Кожна група піддається психотравмуючому впливу, що з часом може відбитися на стані власного здоров'я, як фізичному, так і психічному. Несприятливі фактори зовнішнього оточення здійснюють не тільки пряму дію на організм людини, але й опосередковану, пов'язану із суб'єктивною оцінкою та цілим комплексом ціннісно-емоційних ставлень особистості. Численні дослідження про тісний взаємозв'язок самопочуття із психічним станом індивіда, про соматичний резонанс психічних процесів у вигляді минулих або хроніфікованих функціональних порушень внутрішніх органів підтверджують уявлення, що кожне психічне порушення одержує те або інше відбиття в тілесних відчуттях і процесах, як у нормі, так і в патології.

Вплив травмуючої події є потужним стресом, що призводить до функціональних порушень організму, розвитку соматичних захворювань, виникненню патологічних реакцій. Відсутність своєчасної психологічної допомоги може призвести до серйозних негативних наслідків, які значною мірою знижують якість життя. Системний підхід до збереження здоров'я припускає врахування як фізичних несприятливих змін та впливів середовища, так і властивостей особистості, що опосередковують ці впливи і біологічних механізмів регуляції стресу індивідом й механізмів, що обумовлюють нозологічну специфічність кожного окремого випадку переживання стресу.

Кризові психологи володіють різноманітними методами швидкого і ефективного впливу на стан людини під час екстремальних і кризових подій. Ключовим з цих методів є тілесно-орієнтованої практики. Тілесно-орієнтовані техніки нараховують велику кількість підходів, зокрема таких: тілесно-орієнтований (В. Райх), біоенергетичний (А. Лоуен) підходи; теорію біосинтезу (Д. Боаделл); метод М. Фельденкрайза, холотропний підхід С. Грофа тощо.

Одної з центральних ідей тілесно-орієнтованого підходу є постулат про функціональну єдність та рівність тілесного і психічного. Тіло є не просто машиною для забезпечення роботи мозку і свідомості, а є безпосереднім учасником і місцем розгортання психічних процесів. В тілесній терапії є уявлення, що будь-яка подія з життя людини знаходить відбиття в тілі. Емоції, що людина відчуває, тіло запам'ятовує і допомагає справлятися із переживаннями через стан хронічного перенапруження або розслаблення м'язів. Саме тому дослідження методів та способів впливу на людину з метою мінімізувати сторонні фактори і не допустити нервово-психічних і нервово-соматичних розладів.

Мета нашого дослідження: теоретично обґрунтувати та практично перевірити ефективність тілесних практик у зниженні стресової напруги та нормалізації психічних станів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити сутність та обґрунтувати наявність зв'язку між фізичним навантаженням та нормалізацією стресового стану.
2. Провести дослідження проявів емоційних та сомато-психічних реагувань людини, що перебуває у стресовому стані.
3. Класифікувати та описати тілесні вправи, які спрямовані на поліпшення емоційного стану людини, що пережила стрес.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел; системно-структурний аналіз теоретичного матеріалу; емпіричні - спостереження, психологічна діагностика; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів.

Ключові слова: стрес, тілесно-орієнтовані техніки, емоційні патерни, поведінкові патерни, тілесні патерни

Марченко Олена Анатоліївна

Науковий керівник:

Каліщук Світлана Миколаївна

доктор психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕПАРАЦІЇ ВІД БАТЬКІВ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Соціальні зміни, які відбулися в останні десятиліття, поставили людину перед надзвичайно складним екзистенційним вибором, призвели до виникнення стійкого інтересу до активної, ініціативної, незалежної, самостійної особистості, здатної адаптуватися до мінливих життєвих обставин. Питання про особливості виникнення такої поведінки, обумовленості її зовнішніми або внутрішніми факторами залишається дискусійним. Важливими для психології як науки, так і для суспільства в цілому, є аспекти розвитку особистості, формування її самосвідомості та вплив специфіки сімейних відносин на сепараційний процес.

Незважаючи на фундаментальне значення проблеми сепарації від батьків у загальній системі наукового знання про людину, вона є досі недостатньо розробленою, що у свою чергу обмежує можливості діагностики, прогнозу розвитку, мінливості або стійкості цього процесу, ускладнює облік впливу бар'єрів сепарації на поведінку, діяльність і міжособистісні стосунки.

Сепараційна стадія життєвого циклу сім'ї – найважча для всіх членів сім'ї. Перебудова відносин між батьками та їхніми дітьми, які вирости, досить болюча, проте з сепарацією не перериваються емоційні зв'язки між батьками та дітьми. Сепарація розглядається як процес, що являє собою послідовне усвідомлення людиною своєї відокремленості, незалежності, розвиток своєї унікальної особистісної ідентичності. Сепарація – це природний процес. Дитина дорослішає, стає самостійною, незалежною, вільною у своєму виборі. Недарма кажуть: «Діти – це гості у нашому житті. Виховай, допоможи знайти свій шлях, і відпусти...». Сепарація – це відокремлення, можливість розширеного вибору, коли людина повністю бере на себе відповідальність за своє життя і свої дії.

Поки не відбулося відділення від батьків, людина не може повноцінно розпочати власне життя. Дитині до року фізичне і психологічне злиття з мамою дає почуття безпеки, відчуття повного прийняття, довіри і безумовної любові. Протягом життя недостатньо сепарована людина бажає повернутися до цього симбіозу, намагаючись домогтися подібного відчуття при спілкуванні з батьками або партнерами. Бажання отримати безумовне прийняття, за відсутності сепарації, може так і залишитися найголовнішим у житті. Сепарація необхідна, тому що вона приводить до здатності відрізнити себе, свої почуття і бажання від інших, розуміти, що належить вам, а що – батькам або партнеру. Після сепарації всередині починаються психічні процеси, які формують та/чи розширюють внутрішній простір, що дозволяє приймати і любити себе.

Основні положення соціально-психологічної сепарації дітей від батьків охарактеризовані у наступних нормативно-правових актах: Конституція України, Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний Кодекс України, Конвенція ООН про права дитини.

Теоретико-методологічні положення суб'єктного підходу про важливість розуміння та вивчення людини як активної, автономної, інтегрованої цілісності, котра у процесі свого розвитку потребує суб'єктного впливу з боку оточення (Г. Балл, З. Карпенко, С. Максименко, В. Роменець, М. Савчин, Л. Сохань, В. Татенко, Т. Титаренко, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.); сучасні підходи до розуміння психологічних особливостей сепарації дитини та набуття нею автономії у

взаєминах з батьками Е. Дісі, Р. Раяна, Дж. Мінтса, Дж. Сільвермана, К. Хейніке, Дж. Хіла, Дж. Холмбека та ін.; теоретичні напрацювання в сімейній психології – роботи Д. Баумрінд, Е. Макобі, Дж. Мартіна та ін.

Мета дослідження: полягає в теоретичному вивченні та емпіричному встановленні зв'язків між психологічними особливостями сепарації дітей від батьків у дорослому віці, як переживання автономії і дистанції у взаєминах з батьками.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання:**

1. Розкрити сутність та обґрунтувати теоретичні засади сепарації від батьків у дорослому віці;
2. Проаналізувати характерні ознаки та види відокремлення дорослих дітей від батьків;
3. Розробити способи та прийоми для соціально-психологічної адаптації у період сепарації дорослих дітей від батьків.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми: аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних та емпіричних даних; проведення порівняльного дослідження; кількісні (застосування стандартизованих опитувальників та анкетування) та якісні (проведення вільного інтерв'ю) методи отримання даних; кількісний аналіз стандартизованих методик за допомогою статистичних методів обробки даних, якісний аналіз інтерв'ю за методом обґрунтованої теорії.

Ключові слова: екзистенціалізм, батьки, дорослі діти, психологічні особливості сепарації, етапи сепарації, особистісна автономія, зрілість, незалежність.

Машенко Наталія Володимирівна

Науковий керівник:

Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА КРИЗИ У ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ НА ВІДСТАНІ

Актуальність дослідження. Для багатьох українських подружніх пар розлука стала вимушеною реальністю. Торкнулася ця проблема тих, хто вступили до лав ЗСУ чи тероборони, стали внутрішньо переміщеними особами чи змушені виїхати за кордон, покинути родину, домівку, звичне життя. Такі зміни призводять до появи специфічних стосунків на відстані, коли чоловік і дружина вимушено проживають окремо та далеко одне від одного, не маючи фізичного контакту. Більшість розлук, безсумнівно, є болісними і викликають складнощі в пристосуванні партнерів, загострюють проблеми у шлюбі, які раніше для подружжя могли бути незначними. Деякі пари відчувають більше труднощів, повертаючись до попереднього подружнього життя. Парам, які поступово навчилися жити далеко один від одного доводиться перевчитися жити разом. Серед них є значна кількість тих, хто свідомо розриває стосунки, не витримуючи нових умов життя. Вимушене вилучення одного із партнерів із сім'ї через війну часто призводить до кризи у подружніх стосунках. Разом з тим криза подружніх стосунків – це свого роду революційна ситуація у межах окремо взятої сім'ї, коли хтось з її членів не хоче, а хтось не може жити по-новому. Саме тому пошук засобів профілактики цієї кризи є надзвичайно актуальною проблемою. Адже відомим є факт, що сімейне щастя залежить не від формату стосунків, а від готовності пари докладати зусилля задля гармонійних відносин.

У контексті нашого дослідження особливий інтерес викликають такі наукові розробки: трансформація шлюбно-сімейних стосунків українців (історичний та соціокультурний вимір) (І. Зугравий), психологічні зміни в сімейній системі під час карантину (Н. Чепелева), феномен дистанційної сім'ї (Г. Венгер, Я. Гошовський, О. Пенішкевич); психологічний компонент якості

подружніх взаємин військових (В. Васищев) та учасників АТО (Р. Федоренко) тощо. Однак, попри значні здобутки науковців, на сьогодні бракує практичних розробок, спрямованих на профілактику кризи у подружніх стосунках на відстані.

Мета роботи: розроблення, на основі теоретичного та емпіричного дослідження задекларованої проблеми, програми профілактики кризи у подружніх стосунках на відстані.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних підходів до проблеми кризи у подружніх стосунках на відстані та розкрити психологічні засади програми її профілактики.
2. Емпірично дослідити особливості труднощів, які виникають в подружніх стосунках на відстані в умовах воєнного часу.
3. Обґрунтувати та розробити програму профілактики кризи у подружніх стосунках на відстані, буклет рекомендацій для подружніх пар.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз соціологічних, психологічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя програми профілактики кризи у подружніх стосунках на відстані; опитувальники, інтерв'ю, спрямовані на діагностику труднощів, які виникають в подружніх стосунках на відстані в умовах воєнного часу, кількісний та якісний аналіз отриманих даних; розробка рекомендацій для таких подружніх пар з метою профілактики кризи у їхніх стосунках.

Ключові слова: воєнний час, подружні пари, криза, профілактика, подружні стосунки на відстані, сімейні кризи, шлюб, адаптація, психіка, розлучення.

Радзівський Микита Олегович

Науковий керівник:

Рева Олена Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЯХ

Актуальність дослідження. Проблема травмівних подій повстала особливо гостро, враховуючи події останніх років. Крім кількарічної світової кризи, що була спричинена пандемією COVID-19, тепер світова спільнота і, конкретно, Україна стикнулася з викликом війни. На жаль, у таких стресових, деструктивних обставинах діти є однією з тих категорій людей, що страждають найбільше і на даний момент важко навіть уявити і оцінити можливі наслідки для подальших поколінь, які, скоріш за все, будуть переслідувати нас ще багато років. Однак, попри все вищезазначене, важливо зберігати тенденцію до загального розвитку і робити все можливе задля пом'якшення впливу травмуючих подій.

Тому предметом нашого дослідження стала агресивна поведінка, що є одним з типових способів реакції на високий стрес і травмуючі обставини. Крім того, питання поглиблюється за рахунок того, що за категорію досліджуваних було обрано саме діти молодшого шкільного віку, адже ця категорія знаходиться на етапі активного особистісного формування і легко підпадає під вплив зовнішніх факторів.

В контексті нашого дослідження важливо брати до уваги актуальні уявлення про природу агресивної поведінки як такої. Так, наприклад, існує цілий ряд теорій виникнення агресивної поведінки серед яких: теорія соціального научіння, вклад в розвиток якої зробив А. Бандура, фрустраційна теорія Дж. Долларда, теорія потягів З. Фрейда (яка все ще доволі поширена в наші дні). Проблематика ж агресії доволі активно досліджувалась такими вченими, як Л. Берковіц,

Б.Дж. Бушман, А. Басс, Е. Фромм, К. Лоренц, Г. Паренс, Дж. Доллард. Що ж до саме аспекту проявів дитячої агресії, то тут зробили свій вклад К. Бютнер, А. Бандура, Л. Виготський, Д. Річардсон, Л. Ерон.

Мета дослідження: проаналізувати характер проявів агресивної поведінки дітей у травмуючих ситуаціях в умовах викликів сучасності з перспективою розробки корекційної програми.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити сутність феномену агресивної поведінки, дослідити можливі передумови формування агресивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку та можливі причини, внести контекст травматичних подій в спектр дослідження.
2. Проаналізувати теоретичну базу і існуючі напрацювання у цьому напрямку серед вітчизняних і серед зарубіжних авторів, дослідити актуальні практики корекції агресивної поведінки із світового досвіду.
3. Розглянути і дослідити особливості прояву агресивної поведінки серед дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасності.
4. Розробити програму корекції проявів агресивної поведінки в умовах травмуючих ситуацій, з перспективою її використання у навчальних закладах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз періодичних видань і наукових досліджень, що присвячені проблемі прояву агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку і загалом; розгляд можливих методів корекції агресивної поведінки; розробка і апробація власної корекційної програми для роботи з проявами агресивної поведінки серед дітей молодшого шкільного віку в умовах травмуючих ситуацій.

Ключові слова: агресивна поведінка, корекція, дитяча агресія, травмуючі ситуації, психологічні особливості агресивної поведінки.

Риженко Володимир Олексійович

Науковий керівник:

Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД КЛІЄНТІВ У КРИЗІ ЗРІЛОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Переважна кількість людей вже стикались, стикаються або ж зіткнуться з кризою зрілого віку. Але склалось так, що більшість психологічних досліджень присвячені кризам періодів дитинства, підліткового віку, молодості. Психологія криз зрілого віку – відносно маловивчена. Однією з причин є те, що кризи зрілого віку проходять більш скрито, без виражених змін в поведінці. Але процеси, які відбуваються в цей час – перебудова смислових структур свідомості, переорієнтація на нові життєві завдання – глибоко впливають на подальший розвиток особистості.

Загалом, жодна людина не уникне у своєму житті досвіду нормативних криз вікового розвитку, але не кожна здатна конструктивно самостійно їх вирішити. У кризовій ситуації особистість як складна самоорганізована відкрита система стає вразливою, особливо чутливою до зовнішніх впливів, що може сприяти її поглибленому розвитку. Вихід із життєвої кризи може бути як конструктивним – коли людина спроможна зберегти душевну гнучкість у пошуку нових форм поведінки замість того, щоб перебувати у ригідному стані, так і деструктивним – з руйнівними змінами особистості, зі зростаючими показниками внутрішньої конфліктності й самозвинувачення. Отже, люди, які не можуть вийти за рамки свого попереднього досвіду, прийняти те, що молодість не вернеться, які не можуть перейти на новий якісний етап, які

застрягли у своєму минулому, потребують психологічного супроводу, а деколи й реабілітації. Продуктивне прожиття кризи уможливить удосконалення особистості на шляхах особистісного і духовного росту.

Попри те, що чимало вітчизняних та закордонних дослідників в царині психології давно і докладно вивчають різні аспекти життєвої кризи, саме питання психологічного супроводу особистості під час проживання і подолання кризи зрілого віку залишається темою, яка потребує постійного удосконалення.

Мета психологічного супроводу клієнтів в кризі зрілого віку – створити умови для найефективнішого подолання цієї кризи з мінімізацією негативних наслідків, з тим, щоб особистість в наслідок кризи перейшла на вищий щабель розвитку. В Україні процес психологічного супроводу в цілому регулюється низкою нормативно-правових актів, серед них закон “Про соціальні послуги” (закон визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги), закон “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, розпорядження Кабінету Міністрів Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року”.

Різні аспекти життєвих криз досліджували І. Бринза, І. Булах, О. Будницька, І.Черезова; про особливості надання психологічної допомоги особистості, що знаходиться в критичній життєвій ситуації, писали Н. Волянчук, В. Заїка, П. Лушин, Т. Титаренко; вікову психологію вивчали М. Савчин і Ю. Швалб. Докладно про методи роботи з особистістю в кризовому стані пише Н. Райт, особливості застосування методу групової психотерапії досліджує І. Ялом, про вікову кризу в динаміці пише П. Балтес.

Практичний психолог використовує низку наукових методів, починаючи з методів на основі спостереження й опитування і закінчуючи експериментальними методами. Ефективність різних методів залежить від конкретної ситуації, і вибір психодіагностичної методики, відповідно, має ґрунтуватися на детальному аналізі стану клієнта. Отже, для належного оцінювання стану клієнту, який проходить кризу зрілого віку, використовуються всі наявні інструменти - в тому числі такі як спостереження, бесіда, анкетування, аналіз продуктів діяльності, тестування тощо. На основі об'єктивної психодіагностики має будуватися вся подальша корекційна робота з клієнтом, під час якої мають бути задіяні найбільш релевантні в цьому конкретному випадку методи терапії.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми психологічного супроводу клієнтів у кризі зрілого віку, її недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз цієї проблеми та розробити методичні прийоми та психодіагностичні процедури задля ефективного психологічного супроводу клієнтів у кризі зрілого віку з урахуванням особливостей українських реалій

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Визначити сутність поняття “криза зрілого віку”, проаналізувати її особливості та наслідки для психологічного стану особистості.
2. Здійснити теоретичний аналіз практичного досвіду та особливостей психологічного супроводу клієнтів у кризі зрілого віку в Україні.
3. Розробити психокорекційні інструменти для проведення психологічного супроводу клієнтів у кризі зрілого віку в контексті українських реалій - індивідуальні консультації, групова робота, тренінги тощо

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності психологічного

супроводу клієнтів у кризі зрілого віку; а також такі перевірені комунікаційні методи як спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: криза зрілого віку, складні життєві ситуації, фрустрація, психологічний супровід, досвід, інтеграція, психотравмувальні обставини

Слінченко Вікторія Миколаївна,

Науковий керівник:

Поліщук Валерій Миколайович,
доктор психологічних наук, професор

СОЦІАЛЬНА МОДА ЯК ЧИННИК НАСИЛЬСТВА У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Історико-психологічний дискурс проблеми показує, що феномен «соціальної моди» є різноплановим соціальним (реальний чи потенційний спосіб пошуку схожих на себе людей; вияв самосвідомості та задоволеності собою тощо) і багаторівневим універсальним життєвим явищем (культурологічне; соціально-психологічне, економічне, політичне; диференційне, гендерне тощо), відзначаючись закономірним динамічним історико-хронологічним перебігом, циклічністю у розвитку (фазовість, дискретність, наступність) та біполярною результативною адресною об'єкт-суб'єктною спрямованістю.

На основі методу спостереження, системно впроваджуваного нами з вересня 2022 року, попередньо виявлено, що у підлітковому віці з його традиційними загальновідомими сприятливими особистісними новоутвореннями типу «почуття дорослості», формування «самооцінки» разом із звичними прогресуючою асоціальною (С. Болтівець), неформальною (С. Белічева) та адиктивною (Н. Максимова) поведінкою, тенденціями мотивованого особистісного змінювання (П. Лушин), пошуком власного соціального призначення (Т. Титаренко), стимульованих у зростанні (збільшенні) загрозливими для особистої та громадянської безпеки умовами воєнного стану, «соціальна мода» також може трансформуватися у системні аналогічні загрози (насилницькі) виклики для індивідуального особистісного становлення, наслідки яких суперечать формуванню української ментальності, загально-людським цінностям у будь-яких пролонгованих особистісно-професійних життєвих перспективах.

У зв'язку з цим, на основі теоретичного аналізу тематичних наукових і науково-популярних джерел у контексті сформульованих

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Визначити провідні методологеми (базова термінологія, принципи наукового пошуку, дослідницький інструментарій, логістика збору та обробки інформації, конструювання змісту розділів, кінцеве призначення отриманого прикінцевого дослідницького продукту).
2. Емпірично виокремити базові структурні компоненти «соціальної моди» (раціональна, емоційна) як соціально-культурологічного чинника насильства, що визначають негативний маніпулятивний вплив на підлітків у виразних активних проявах деструктивної поведінки.
3. Розробити функціональні характеристики насилницької «соціальної моди» і спрогнозувати ймовірні несприятливі психологічні «профілі» підлітків («соціально-психологічні портрети»).
4. Для основних суб'єктів розвивальної взаємодії (підлітків, педагогів, батьків) створити адресну навчально-методичну програму «Соціальна мода у підлітковому віці: подолання насилля» із окресленням її змісту, провідних смислових положень, розвивальних

перспектив, реальної результативності (з перспективою доказової і завершеної необхідної апробації).

Передбачається доказове використання отриманих теоретико-емпіричних результатів для психологічного просвітництва громадянського суспільства про вікове та індивідуальне становлення підлітків в умовах воєнного стану.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є теоретичні методи (аналіз, систематизація, узагальнення змісту тематичних першоджерел), емпіричні методи (спостереження, бесіда, анкетування, аналіз продуктів навчальної діяльності, тематичні методики), кількісний та якісний аналіз емпіричних дослідницьких результатів.

Ключові слова: воєнний стан, конструктивна поведінка, навчально-методична програма, прогнозування, розвивальні стратегії, структурно-функціональне моделювання, соціальні виклики.

Третяк Юлія Анатоліївна

Науковий керівник:

Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ КРИЗОВОГО МЕДИЧНОГО ЦЕНТРУ

Актуальність дослідження. Війна в Україні актуалізувала проблему посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у військовослужбовців. ПТСР є одним з клінічних видів бойової психічної патології. Психотравмуючий вплив на психіку людини створюється в результаті знаходження в екстремальних бойових умовах – безпосередня загроза для життя, присутність при загибелі людей, поранення, робота із залишками тіл, застосування зброї на ураження, фізичне, психологічне та сексуальне насильство, перебування в полоні. Цей розлад може виникати в учасників бойових дій не одразу, а через будь-який проміжок часу після впливу травмуючого фактора. Також проблеми з психічним здоров'ям можуть проявитися не як ПТСР, а як інші розлади, зокрема: депресивні стани, тривожні розлади, зловживання психоактивними речовинами, порушення контролю стримування агресії.

Велика кількість досліджень показують, що розлади можуть складати від 10% до 50% усіх наслідків бойових дій (А. Єна, В. Маслюк, А. Сергієнко, L. Mayers). Згідно зі статистичними даними, отриманими від Міністерства у справах ветеранів, станом на 01.07.2019 року нараховують майже 370 тисяч осіб, які отримали статус учасника бойових дій, які захищали незалежність та територіальну цілісність України. Дані наукових джерел свідчать про те, що кожний п'ятий учасник страждає від нервово-психічних розладів, а через декілька місяців після повернення у нього проявляються різноманітні психосоматичні захворювання (А. Єна, Я. Радиш, R. McNally). Результати міжнародних досліджень також показують, що у ветеранів бойових дій спостерігаються такі симптоми ПТСР як: складнощі із засинанням у 58%, часте відчуття страху або тривоги у 29%-37%, думки про самопошкодження 9%-15% (Veteran Reintegration Program, Analytic Report July 14, 2021).

Участь у військових подіях є потужним стресом, що призводить до функціональних порушень організму, розвитку соматичних захворювань, виникненню патологічних реакцій. Відсутність своєчасної психологічної допомоги може призвести до серйозних негативних наслідків, які значною мірою знижують якість життя як військовослужбовців так і членів їх родин.

З огляду на те, що на сьогодні немає єдиних методологічних підходів, а визначені лише окремі напрямки теорії і практики цієї проблеми, існує необхідність розробки оптимальної програми проведення соціально-психологічних реабілітаційних заходів.

Головна мета реабілітаційних заходів повинна бути спрямована на особистість військовослужбовця, його самооцінку, комунікативні навички, потреби, способи адаптації в родині та суспільстві, подолання наслідків психотравмуючих подій, відновлення боєздатності (якщо військовослужбовець повертається на бойові позиції) та працездатності при поверненні до цивільного життя.

Існує нормативно-правова база, на підставі якої військовослужбовці та члени їх сімей отримують соціально-психологічну допомогу: закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; постанова КМУ від 27.12.2017 р. №1057 «Про затвердження порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників АТО та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, членів їх сімей та членів сімей загиблих таких осіб»; постанова КМУ від 05.12.2018 р. №1021 «Про затвердження Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників АТО та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ в Донецькій і Луганській областях, забезпеченні їх здійснення на період до 2023 року» (в редакції постанови КМУ від 12.10.2019 р. №877).

Науковці розглядали основні етапи організації системи медико-психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. Виходячи з цього, були запропоновані принципи та критерії діагностики ПТСР і розладів адаптації (Н. Агаєв, Н. Лозинська та ін.). Зроблено акцент на важливість ранньої діагностики психічних і постстресових станів, що дозволило на ранніх етапах виявити у поранених військовослужбовців ЗСУ ранні та тяжкі прояви психотравми та її наслідки. Це, в свою чергу, дало можливість розробити індивідуальну тактику і способи відновлення кожного обстеженого військовослужбовця (М. Баумер, І. Лаба, К. Лопатенко та ін.). Технологічний аспект психосоціальної підтримки ветеранам та їх сім'ям з питань психічного здоров'я (В. Горбунова, Н. Портницька та ін.). Поглиблений аналіз та детальний опис феноменології травмованого пацієнта, зокрема ветеранів бойових дій та жертв політичного терору (Judith Herman).

Розгляд науково-теоретичного матеріалу та аналіз наслідків травмуючих подій у військовослужбовців, усвідомлення важливості відновлення їх психічного та соціального здоров'я, незалежно повертаються вони на бойові позиції чи в цивільне життя, засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми, визначити особливості проявів психічних розладів, отриманих в екстремальних бойових умовах, розробити психотехнічний протокол проведення соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців в умовах кризового медичного центру.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити сутність та обґрунтувати теоретичні засади соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям, які мають проблеми з психічним здоров'ям внаслідок участі в бойових діях.
2. Дослідити особливості проявів бойових стресових розладів серед військовослужбовців ЗСУ.
3. Розробити психотехнічний протокол соціально-психологічної допомоги для військовослужбовців в умовах кризового медичного центру та перевірити його дієвість.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел; системно-структурний аналіз теоретичного матеріалу; синтез – дослідження з метою накопичення теоретичного підґрунтя для визначення сутності соціально-

психологічної допомоги військовослужбовцям, які мають ПТСР та інші розлади як наслідок участі в бойових діях; емпіричні – спостереження, опитування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів.

Ключові слова: військовослужбовець, посттравматичний стресовий розлад, соціально-психологічна реабілітація, екстремальні бойові умови, психотравмуючі події, психотехнічний протокол.

Шміляк Тетяна Василівна

Науковий керівник:

Цюман Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТАМ, ЯКІ ВИМУШЕНО ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

Актуальність дослідження. З початком повномасштабного російського вторгнення, велика кількість українців, рятуючись від війни були вимушені покинути рідні домівки та виїхати закордон. Не стали виключенням студенти вищих навчальних закладів, яким необхідно вчитися жити в нових реаліях: культурних, соціальних, подекуди й організаційних. Через постійне хвилювання та тривогу за себе та своїх рідних з'являються психологічні проблеми, які ускладнюють процес опанування навчальними дисциплінами.

У мирний час, при плануванні переїзду до іншої країни, у людини спостерігається доволі високий рівень психологічної мотивації до ймовірних змін, психологічних та соціальних ризиків, які можуть супроводжувати процес адаптації до нових умов проживання, навчання та ін.. Для більшості співвітчизників раптове, незаплановане рішення покинути країну через воєнні дії спровокувало підвищення рівня психологічної втомлюваності, психічної та фізичної напруги, послаблення таких психічних процесів, як пам'ять, мислення та ін. А відтак, можна припустити, що і загальний рівень адаптації не можна вважати високим, через що й знижуються захисні та пристосувальні можливості особистості.

Без сумніву, студентська молодь є досить вразливою соціальною категорією, адже і психологічні і соціальні труднощі, з якими вона зараз стикається можуть позначитися в майбутньому на їхньому особистісному та професійному становленні. Варто зауважити також, що рівень психологічної адаптації студентів, які перебувають закордоном, так чи інакше впливає й на їхню академічну успішність та мотивацію до навчання загалом.

Питанням соціально-психологічних особливостей вимушених мігрантів та різних аспектів їх соціальної та психологічної адаптації займалися такі українські та зарубіжні науковці як: Б. Вольфганг, В. Гриценко, В. Кердивар, О. Кхасраві, К. Папагеоргіу, Н. Тимошенко та ін.

До проблеми дослідження феномену психологічної адаптації особистості долучались такі вчені як К. Оберг, С. Лісгард, І. Галицька, Дж. Гринберг, Р. Берне. Суголосною з нашою темою є теорія «культурного шоку» К. Оберга, теорія «V-крива» С. Лісгерба, розвитку «Я-концепції» Р. Берне. Okремо варто зазначити працю Дж. Гринберга «Управління стресом», де виявлено причини та можливі наслідки впливу на соціально- психологічну адаптацію загалом.

На нашу думку, перераховані вище дослідження та праці є більш актуальними в нормальних умовах адаптації особистості до нового середовища. Проте воєнні дії є одним з найбільш стресових випробувань для людини. Загрози життю, послаблення відчуття захищеності

й безпеки є тими ключовими стресовими важелями, які породжують низку психічних змін, які впливатимуть на розвиток подальших подій в житті особистості студента чи студентки. Зокрема змінюється підґрунтя, яке є основою розвитку адаптаційного процесу загалом.

Таким чином, психологічна допомога студентській молоді в процесах адаптації у звичайних, мирних обставинах суттєво відрізняється від тієї, що відбувається в екстремній ситуації. Адже війна не лише додатковий фактор стресу, а й період, коли людина може втрачати розуміння власної індивідуальності, або ж переглядати персональні цінності та пріоритети, втрачати певні життєві орієнтири та перспективи.

Мета дослідження – на основі теоретичного та емпіричного дослідження розробити уніфікований чат-бот пролонгованої психологічної допомоги у питаннях адаптації студентам, які вимушено перебувають за кордоном.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз феномену адаптації студентської молоді, які вимушено перебувають за кордоном.

2. Емпірично дослідити особливості, умови успішної психологічної допомоги в адаптації студентів, які вимушено перебувають за кордоном.

3. Розробити уніфікований чат-бот пролонгованої психологічної допомоги в питаннях адаптації студентів, які вимушено перебувають за кордоном.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретико-методологічний аналіз наукових джерел з проблеми адаптації, узагальнення та систематизація теоретичних даних; дослідження феномену адаптації студентів, які вимушено перебувають за кордоном за допомогою стандартизованого тестування; методи математичної статистики для обробки результатів дослідження; моделювання та розробка уніфікованого чат-боту.

Ключові слова: адаптація, психологічна допомога, студентство, чат-бот.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Герасименко Анастасія Сергіївна

Науковий керівник:

Лютий Вадим Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент

ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЖІНКАМ-ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Актуальність дослідження. Війна, розпочата російською федерацією у 2014 році, стала причиною появи в Україні великої кількості внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) - українок та українців, які змушені були покинути свої домівки та переїхати на підконтрольну Україні територію. В період 2014–2015 рр. їх налічувалося близько 1,5 млн осіб. Проте, повномасштабне вторгнення 24-го лютого 2022 року значно погіршило ситуацію, спричинивши гуманітарну катастрофу та різке зростання кількості внутрішніх переселенців. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) за 10 місяців 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні досягла відмітки 6,9 млн. осіб, 70% з яких – жінки.

Соціальні послуги, що надаються ВПО, мають вектор на узагальнення потреб та часто не є гендерно чутливими. Проблемним місцем при розробці програм надання соціальних послуг для ВПО є те, що при їх створенні не розглядають внутрішнє переміщення з точки зору врахування вразливості жінок та чоловіків у доступі до соціальних послуг. Окремими факторами вразливості для жінок-ВПО є наростання ризиків гендерно-зумовленого насильства, наявність дітей, а також інших членів родини, які потребують сторонньої підтримки, специфічні потреби жінок різних вразливих категорій, гендерні стереотипи та традиційний розподіл гендерних ролей. Відсутність гендерної чутливості при наданні соціальних послуг може посилювати вразливість певних категорій осіб-ВПО та впливати на їх ефективність у задоволенні наявних потреб різних соціальних груп ВПО.

Питання надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам окреслені в дослідженнях багатьох дослідників та дослідниць, зокрема Н. Гусак, М. Єлігулашвілі, Т. Семігіна, С. Трухан. Аспект вивчення та аналізу потреб та проблем ВПО відображений в роботах К. Лаї, Е. Ліндгрена, В. Толяшвілі, а також в дослідженнях українських та міжнародних організацій – USAID, Labour and Health Social Initiatives, IDMC, Cedos. У той же час, проблема недостатнього врахування гендерної чутливості при наданні соціальних послуг в наукових джерелах представлений недостатньо, що зумовило написання даної магістерської роботи.

Мета дослідження: дослідити гендерну чутливість соціальних послуг жінкам-внутрішньо переміщеним особам та розробити рекомендації щодо їх удосконалення

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити зміст та форми надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам
2. Охарактеризувати критерії гендерної чутливості соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам
3. Оцінити гендерну чутливість соціальних послуг, що надаються жінкам-внутрішньо переміщеним особам та виявити проблеми, пов'язані із її недостатністю
4. Надати рекомендації щодо посилення гендерної чутливості соціальних послуг жінкам-внутрішньо переміщеним особам

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз теоретичних джерел та методичних з питань дослідження, аналіз нормативних документів, опитування у формі інтерв'ю та анкетування, фокус-група, якісний та кількісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, соціальна послуга, гендерна чутливість

Городнича Олена Володимирівна

Науковий керівник:

Карпенко Олена Георгіївна,
доктор педагогічних наук, професор

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЦЕНТРІ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність дослідження. В сучасному українському суспільстві відбуваються процеси поступового переосмислення суті, змісту та технологій здійснення соціальної роботи.

Науковцями і практиками здійснюються пошуки можливостей соціальної підтримки та надання допомоги все більшому колу людей, які її потребують. З кожним роком у соціально-педагогічній роботі використовується все більше методів та технологій роботи спрямованих на надання допомоги людям з особливими потребами. Питання організації соціальної роботи з громадянами, які мають особливості психофізичного розвитку вирішуються сьогодні шляхом створення спеціалізованих соціальних служб, які в свою чергу організовують діяльність, спрямовану на інтеграцію людей, що опинилися в складних життєвих обставинах, у соціум. Тому зусилля держави повинні концентруватися на якісному наповненні центрів соціальної реабілітації та збільшенні їх кількості. Соціальна робота повинна включати в себе весь спектр послуг, від базових медичних послуг точково тому хто потребує і поширюватись на родину дитини з інвалідністю надання правових, педагогічних, психологічних послуг, послуг медіації тощо.

Проблемами виховання, соціальної підтримки і соціалізації інвалідів займалося багато вітчизняних фахівців. Зокрема, питання соціальної інтеграції людей з особливим потребами у суспільство досліджуються у роботах Н. Заплотинської, М. Сварника, Н. Стадієнко, С. Стрижеус, Л. Тюпті. та ін. Проблематиці особистісного розвитку людей з особливими потребами присвячені роботи Л. Артемова, Н. Левінець, Т. Марчук та ін.

В Україні є альтернативи державним центрам реабілітації-недержавні. Але потрібно покращувати і напрацьовувати взаємозв'язок між ними для того щоб послуги в них більш універсальні, збільшувати алгоритм дій щодо соціальних послуг.

У зв'язку із зазначеними обставинами, виникла необхідність окреслити коло обов'язків соціальних працівників у будинках-інтернатах та реабілітаційних центрах і на підставі цього показати особливості надання соціальних послуг дітям з інвалідністю в умовах центрів соціальної реабілітації.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлюється її соціальною важливістю та недостатньою дослідженістю її складових.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, узагальнити та виявити особливості соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями в центрах соціальної реабілітації.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Теоретично дослідити соціологічні, психологічні та педагогічні наукові джерела з проблеми дослідження

2. Вивчити та узагальнити особливості дітей з інвалідністю як об'єкта соціальної роботи

3. Виявити складові соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в умовах центрів соціальної реабілітації

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в умовах центрів соціальної реабілітації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення особливостей соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в умовах центрів соціальної реабілітації; аналіз наукових, соціально-педагогічних джерел згідно теми дослідження; синтез; емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих результатів під час експерименту.

Ключові слова: соціальна робота, діти з інвалідністю, реабілітаційний центр.

Пруденко Ганна Геннадіївна

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ З ДІТЬМИ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення російської армії на територію України, запровадження воєнного стану – стало величезним викликом для соціальної сфери. Завдана війною шкода: психологічна, матеріальна, фізична є одним із факторів, що негативно впливає на життя кожного з нас. А надто на тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах та не має змоги про себе потурбуватися, на сім'ї з дітьми, хто втратив житло, здоров'я, роботу. Наразі кількість людей, що потребують допомоги соціальних працівників, істотно зросла. І очевидно, що система соціальних послуг потребує оперативного корегування.

В існуючих нині в Україні соціально-економічних умовах значна кількість українських сімей потребує соціального захисту та підтримки, які надаються неурядовими організаціями й базуються на відповідній нормативно-правовій базі. Робота соціального працівника вимагає міжвідомчої взаємодії, формування в кожному окремому випадку команди з представників різних підрозділів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськості для вирішення ключових проблем отримувача послуг.

Соціальна робота з сім'ями з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, є одним із пріоритетних напрямків діяльності неурядових організацій.

Серед науковців й дослідників, які вивчали неурядові організації соціальної сфери та їх роль у соціальній підтримці населення, можна виокремити О. Васильченко, Н. Кабаченко, Р. Кравченко, Т. Лях, М. Лехолетову, В. Лютого, В. Полтавця, О. Попову, С. Сапігу, Т. Семигіну, Г. Скіпальську, Т. Спірину, О. Швед.

Мета дослідження: визначити особливості надання соціальної підтримки сім'ям із дітьми в умовах воєнного часу неурядовими організаціями.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- охарактеризувати неурядові організації як суб'єкт соціальної роботи;
- визначити специфіку соціальної підтримки сімей із дітьми в діяльності неурядових організацій України;

- здійснити аналіз проблем надання соціальної підтримки сім'ям із дітьми в умовах воєнного часу в діяльності неурядових організацій;
- розробити програму посилення спроможності неурядових організацій щодо надання соціальних послуг.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень – задля визначення змісту базових понять дослідження, особливостей соціальної підтримки сімей із дітьми в діяльності неурядових організацій України та експериментальна перевірка програми посилення спроможності неурядових організацій щодо надання соціальних послуг, методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: соціальні послуги, соціальна робота, соціальна підтримка, неурядові організації, сім'ї з дітьми.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА»

Горчинська Ольга Іванівна

Науковий керівник:

Лютий Вадим Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗАСОБАМИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми дослідження: Соціальна підтримка сімей внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) є основним викликом, що стоїть перед соціальною роботою України в 2023 році. Відповідно звіту Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій за 2022 рік, станом на 10.01.2023 року в Україні 4 867 106 осіб офіційно зареєстровані як ВПО. І абсолютно кожна родина, що була вимушена покинути власну домівку, перебуває у зоні високого ризику потрапляння у СЖО через труднощі та проблеми у процесі адаптації до нового місця проживання.

У процесі пошуку житла та джерел існування, вирішення матеріально-побутових проблем і завдань інтеграції до приймаючих громад майже кожна родина ВПО перебуває у стані постійного стресу і напруги, не може досягнути психологічного спокою та рівноваги, та, як наслідок, знаходиться на межі виснаження власних ресурсів. Тож, окрім соціальних послуг та програм, направлених на задоволення базових потреб ВПО та вирішення або недопущення кризових ситуацій, у приймаючих і транзитних громадах мають впроваджуватись програми для підтримки життєстійкості родин, зокрема спрямовані на організацію дозвілля для дітей та сімей ВПО. Такі програми покликані стабілізувати психологічний стан членів сім'ї, знизити рівень тривожності кожного члена сім'ї, підвищити їхню активність та впевненість у собі, а отже сприяти гармонійній адаптації на новому місці перебування.

Проблематиці соціальної адаптації сімей ВПО, а також використанню засобів дозвілля у практичній соціальній роботі присвячені роботи О. Безпалько, Н. Гордієнко, Т. Кузьмич, Н. Клішевич, В. Лютого, Т. Лях, Л. Ніколаєва, О. Немежанської, О. Перепелюкової, Ж. Петрочко, Н. Романової, Т. Семігіної, Т. Спіріної, І. Ткач, С. Харченка, М. Шутя та ін. Аналіз робіт вищезгаданих науковців дозволяє дійти висновку, що тематика використання засобів організованого дозвілля як інструменту соціальної адаптації сімей ВПО не була предметом окремого наукового дослідження. Тож важливо провести оцінювання потреб сімей ВПО в організованому дозвіллі та розробити й апробувати модель дозвіллевого заходу як засобу соціальної адаптації вищезгаданої категорії сімей.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити і експериментально перевірити модель комплексного соціально-педагогічного дозвіллевого заходу, спрямованого на підтримку сімей внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Охарактеризувати процеси соціальної адаптації та інтеграції, проблеми та потреби сімей ВПО
2. Розкрити нормативні та методологічні засади соціальної підтримки ВПО в Україні
3. Охарактеризувати зміст, форми та методи дозвіллевої діяльності як інструменту соціальної підтримки сімей ВПО

4. Розробити і апробувати модель комплексного соціально-педагогічного дозвіллевого заходу як компоненту надання соціальних послуг сім'ям ВПО, спрямованих на їхню соціальну адаптацію та інтеграцію.

Шляхами реалізації мети та завдання дослідження є: теоретичні методи: аналіз наукових джерел, нормативних документів; порівняльний аналіз та узагальнення статистичних даних та результатів соціологічних досліджень; емпіричні методи: спостереження, інтерв'ю, анкетування, формувальний експеримент; кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: соціальна підтримка, ВПО, соціальна адаптація, дозвілєва діяльність, організоване дозвілля, сімейне дозвілля.

Даниленко Альона Володимирівна

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. В умовах соціально-політичної трансформації нашого суспільства, розбудови та зміцнення державності, відродження глибинного культурно-історичного досвіду та традицій національного виховання надзвичайно актуальною постає проблема духовного і фізичного розвитку молодого покоління, і як необхідна умова цього - зміцнення і збереження його здоров'я. Сьогодні проблема здоров'я набула планетарного масштабу, поряд з такими, як екологічна катастрофа, розмежування економічних рівнів країн планети, демографічна проблема, нестача ресурсів планети та науково-техногенних наслідків. Саме тому важливою соціально-педагогічною проблемою постає формування у молодого покоління, зокрема в учнів закладу загальної середньої освіти, мотивації до здорового способу життя.

Пріоритетні напрями й організаційні засади формування здорового способу життя дітей визначені в законодавчих освітніх актах: Законах України «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про освіту» (2017 р.). Основні вектори збереження й зміцнення здоров'я учнів початкової школи висвітлені в Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір», Концепції Державної національної соціальної програми «Молодь України на 2016–2020 роки», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», Державному стандарті початкової освіти (2018 р.).

Теоретико-методологічні засади проблеми здоров'я і здорового способу життя підлітків та умови їх оптимізації сформульовано у працях О. Голоцван, М. Лехолетової, Т. Спіріної, Л. Сущенко; психолого-педагогічні аспекти формування мотивації до здорового способу життя у підлітків розглянуті в дослідженнях С. Занюк, Т. Кудріної, С. Лапаєнко, В. Оржеховської; соціально-педагогічні чинники, що негативно впливають на здоров'я учнів вивчали Н. Іванова, С. Кондратюк, О. Савченко; питання фізичного виховання школярів розглядали О. Дубогай, Т. Єрмакова, М. Зубалій, Н. Терентьева, О. Шиян; В. Горашук, Ю. Мельник, В. Скуміна досліджували культуру здоров'я особистості.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка соціально-педагогічних умов формування мотивації до здорового способу життя в учнів закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено завдання:

- проаналізувати теоретичні підходи до вивчення проблеми формування мотивації до здорового способу життя в учнів закладу загальної середньої освіти;
- визначити особливості вікової категорії учнів та їх усвідомлення і ставлення до здорового способу життя;
- визначити соціально-педагогічні умови мотивації до здорового способу життя в учнів закладу загальної середньої освіти;
- розробити та впровадити тренінг щодо формування мотивації до здорового способу життя в учнів закладу загальної середньої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: загальнонаукові методи (аналіз педагогічної та методичної літератури, узагальнення, синтез, порівняння, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень) з метою визначення змісту базових понять дослідження та експериментальної перевірки програми щодо впровадження соціально-педагогічних умов формування лідерських якостей у студентів фахового коледжу; емпіричні методи (метод педагогічного спостереження, метод анкетування, метод вивчення студентських робіт).

Ключові слова: мотивація, формування мотивації, здоровий спосіб життя, учні, здоров'я, соціально-педагогічні умови.

Донченко Юлія Сергіївна

Науковий керівник:
Карпенко Олена Георгіївна,
доктор педагогічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. В сучасному суспільстві поширюються прояви шкільного насильства, і, особливо, це спостерігається в освітніх закладах серед підлітків. Це соціальна проблема всього світу протягом останніх ста років, однак вона ще й досі не достатньо вивчена. Перші публікації щодо цього питання в Україні з'явилися у 2005 році.

Враховуючи особливості сьогодення, коли в Україні війна і значна кількість дітей вимушена переїхати в інші міста та змінювати своє життя, питання булінгу постає достатньо гостро, адже воєнний період не може не відзначитись на психологічному стані дітей, зокрема і - підлітків.

Загалом, явище булінгу досить часто зустрічається і в дорослих трудових колективах, проте ця поведінка бере свій початок у молодшому підлітковому віці, коли одним з основних агентів соціалізації є школа. Булінг є явищем розповсюдженим і серед хлопців, і серед дівчат, хоча частіше до такої поведінки вдаються хлопці.

Значна кількість вчених розглядала шкільне насильство як наукову проблему у своїх дослідженнях, а саме: Д. Ольвеус, К. Лагерспетц, А. Пікас (психологічна природа цькування); М. Алексеєнко, Д. Дікова-Фаворська, О. Дубровська, (соціально-педагогічна корекція, реабілітація та профілактики поведінкових девіацій); Р. Новако, Д. Ольвеус, А. Пікас, Е. Роланд, Е. Руланн, К. Салміваллі, П. Хайнеманн (профілактика шкільного насильства).

Перші публікації на тему шкільного цькування з'явилися досить давно, ще в 1905 р. К. Дьюкс опублікував свою працю з цієї проблематики, але перші систематичні дослідження булінгу належать скандинавським ученим, серед них: Д. Олвеус, А. Пікас, Є. Роланд, П. Хайнеманн. Д. Олвеус і сьогодні залишається найавторитетнішим дослідником проблеми булінгу. Згодом інтерес виник і у Великобританії. Серед британських дослідників слід відзначити Д. Лейна, Є. Мунте, В. Ортона, Д. Таттума. У США особливу увагу до булінгу стали проявляти на початку 1990-х рр. Р. Каталано, Т. Харачі, Л. Хоукінс. Серед українських дослідників булінгу є Л. Балабанова, О. Бандурка, К. Гольцберг, В. Друзь, О. Жийова, В. Кришталь, Л. Лушпай, А. Мельниченко, Б. Петренко, С. Стельмах, Н. Тілікіна, М. Фіцула.

Особливої гостроти набуває проблематика процесу булінгу, коли в Україні відбуваються військові дії проти російського вторгнення, існує небезпечна загроза знищення цілісності та суверенності нашої держави, виникає ймовірність порушення кордону з сусідніми державами.

Однак, стрімкий розвиток булінгу в шкільному середовищі спонукає до вивчення суті питання та його попередження.

Мета дослідження: науково обґрунтувати явище булінгу, виявити особливості прояву та розробити ефективні механізми його попередження серед учнів в умовах закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз з проблематики дослідження.
2. Визначити та узагальнити рівень прояву елементів булінгу серед учнів ЗЗСО.
3. Виявити реальний стан соціально-педагогічної профілактики булінгу серед учнів в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО).
4. Розробити та експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічної профілактики булінгу серед учнів в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури для визначення основних понять, розроблення логіки даного дослідження; теоретичний аналіз нормативно-правових документів, результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних учених для визначення реального стану соціально-педагогічної профілактики булінгу серед учнів в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО); порівняння, систематизація й узагальнення для розробки технологій забезпечення соціально-педагогічного впливу в умовах ЗЗСО; емпіричні: педагогічне спостереження, усне і письмове опитування (інтерв'ю, тестування, бесіда); педагогічний експеримент з метою впровадження експериментальної програми (констатувальний, формувальний); методи математичного аналізу для виявлення і підтвердження достовірності динаміки соціально-педагогічної профілактики та значущості отриманих результатів.

Ключові слова: булінг, соціально-педагогічна робота, соціально-педагогічна профілактика булінгу, заклад загальної середньої освіти.

Косов Євгеній Юрійович

Науковий керівник:

Денисюк Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ З НЕПОВНИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. В сучасних складних соціально-економічних та політичних умовах сім'я в Україні потребує особливої підтримки та уваги. Крім того, з початком повномасштабної війни особливо вразливими стають діти та підлітки. Важливого значення набуває соціально-педагогічна робота з дітьми з неповних сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, з числа внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від воєнних дій, в умовах закладів загальної середньої освіти.

У Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III роз'яснюється термін неповна сім'я – це сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей).

Уповноважена з гендерних питань К. Левченко, зазначає, що станом на сьогодні близько 3 млн. дітей проживає в неповних сім'ях (2023). Серед причин є такі, як збільшення кількості розлучень, незареєстрованих шлюбів та позашлюбних народжень, трудова міграція, наслідки війни. Згідно зі статистичними даними Міністерства юстиції, у середньому в Україні розпадається 55–65 % шлюбів, але є регіони, де кількість розлучень сягає 90 %.

Проблеми життєдіяльності неповних сімей, причини їх появи в сучасному суспільстві, визначення виховного потенціалу даної категорії сімей досліджували Т. Алексеєнко, М. Докторович, Т. Лакуста, С. Ничипоренко, Г. Пастошук та ін. Науковці наголошували на тому, що відсутність одного з батьків порушує гармонійність розвитку дитини, робить її потенційно більш вразливою для розвитку різного роду девіацій, психологічних комплексів та проблем. Також серйозної деформації зазнають процеси виховання та соціалізації дитини. Виховання дитини самотньою матір'ю або самотнім батьком розглядається дослідницею Т. Алексеєнко як прояв порушеного батьківства. Неповні сім'ї стикаються з низкою проблем – соціально-економічними, матеріальними, педагогічними, медичними, психологічними тощо, розв'язання яких є досить актуальним завданням.

Різні аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей відображені у наукових працях О. Максимович (особливості виховання дітей із розлучених сімей); Т. Струтинської (вплив батька на соціалізацію дітей із повних і неповних сімей); Р. Чубука (соціально-превентивна діяльність із підлітками з неповних сімей); О. Денисюк, С. Сімьонові (соціально-педагогічна робота з батьками-одинаками). Питання психолого-педагогічної підтримки дітей різних вікових груп у передрозлучній ситуації батьків досліджувала Л. Шпільчак.

Аналізуючи наукові дослідження, дійшли висновку, що питання соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей в закладах загальної середньої освіти, не було предметом окремого наукового дослідження та є наразі актуальним.

Мета дослідження: здійснити теоретичне обґрунтування проблем неповних сімей та проаналізувати змістово-методичне забезпечення соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей в умовах закладів загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати особливості життєдіяльності неповних сімей, різновиди та причини виникнення.

2. Розкрити сутність та обґрунтувати теоретичні засади соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей.

3. Проаналізувати зміст та форми соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей в умовах закладів загальної середньої освіти.

4. Розробити змістово-методичне забезпечення соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей в умовах закладів загальної середньої освіти та перевірити його дієвість.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз, оцінка, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень – задля уточнення різних видів неповних сімей та причин їх виникнення, висвітлення питання нормативно-правового забезпечення неповних сімей, дослідження практик соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей в умовах закладів загальної середньої освіти; емпіричні: глибинне інтерв'ю з фахівцями, які працюють з даною категорією дітей – для визначення змісту та форм соціально-педагогічної роботи з дітьми з неповних сімей в умовах закладів загальної середньої освіти; педагогічний експеримент та методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: сім'я; неповна сім'я; шлюб; розлучення; дитинність; позашлюбна народжуваність; вразливість.

Кошіль Оксана Петрівна

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Актуальність дослідження. Трансформаційні процеси у вітчизняній системі освіти вимагають перегляду підходів до підготовки здобувачів фахової передвищої освіти. Відповідно до Закону України «Про фахову передвищу освіту», одним із важливих завдань фахової передвищої освіти є підготовка якісно нового, конкурентоспроможного фахівця для забезпечення потреб суспільства та галузей економіки держави, його мобільності в європейському просторі; формування у здобувачів фахової передвищої освіти компетентностей соціально-економічних аспектів, комплексу лідерських навичок необхідних для виконання технологічних процесів і здійснення управлінських функцій; забезпечення свідомого вибору освітнього напрямку громадян України для творчої та професійної самореалізації в суспільстві шляхом ранньої профорієнтації.

Теоретичний аналіз соціально-психологічної літератури свідчить про те, що здатність до лідерства розглядається вченими як властивість обдарованої особистості забезпечувати основне положення в будь-якій групі, у будь-якій ситуації. Дослідники проблеми лідерства вважають найбільш сприятливим періодом для розвитку лідерських якостей підлітковий вік, який характеризується формуванням самосвідомості, власного світогляду як цілісної системи поглядів, знань, переконань, своєї життєвої філософії.

Теоретично обґрунтовували феномен лідерства вітчизняні вчені: О. Бойко, В. Бондаренко, Л. Кайдалова, Н. Клішевич, Т. Лях, В. Михайличенко, С. Похнатюк, О. Романовський, Р. Сопівник, Т. Спіріна та зарубіжні: Б. Балдер (B. Balder), Б. Барнес (S. Barnes), К. Бланшар (K. Blanchard), І. Вешлер (I. Weschler), Д. Големан (D. Goleman), Д. МакГрегор (D. McGregor), Р. Мертон (R. Merton), Г. Мінсберг (H. Minzberg), Р. Такер (R. Tucker), Дж. Террі (J. Terry).

Проблему формування лідерських якостей у підлітковому віці висвітлено у працях Н. Бабкової-Пилипенко, Б. Головешко, К. Демчука, О. Маковського, Н. Мараховської, Н. Семченко, О. Снісаренко.

Формування умов для розвитку лідерських якостей та генерація соціально активної особистості стали предметом дослідження Н. Зимівець, Л. Локошко, Т. Прохоренко, К. Садохіної, В. Татенко, О. Чорної.

Однак, позитивно оцінюючи вищевикладені праці та на підставі аналізу наукових, соціально-педагогічних і методичних джерел переконані, що проблема формування лідерських якостей у юнацькому віці потребує подальшого поглибленого вивчення. Із урахуванням теоретичної та практичної значущості проблеми було обрано тему магістерської роботи «Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів фахового коледжу».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити соціально-педагогічні умови, які приять формуванню лідерських якостей у студентів фахового коледжу.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сутності феноменів «лідерство», «лідер», «лідерські якості».
2. Проаналізувати особливості формування лідера у студентському колективі.
3. Розкрити та обґрунтувати соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей у студентів фахового коледжу.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування лідерських якостей у студентів фахового коледжу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: загальнонаукові методи (аналіз педагогічної та методичної літератури, узагальнення, синтез, порівняння, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень) з метою визначення змісту базових понять дослідження та експериментальної перевірки програми щодо впровадження соціально-педагогічних умов формування лідерських якостей у студентів фахового коледжу; емпіричні методи (метод педагогічного спостереження, метод анкетування, метод вивчення студентських робіт).

Ключові слова: студент, умови, соціально-педагогічні умови, лідер, лідерство, лідерські якості, коледж, заклади фахової передвищої освіти.

Нестеренко Сніжана Григорівна

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ У СІМ'Ї

Актуальність дослідження. Сім'я як основний осередок суспільства виконує найважливіші соціальні функції, відіграє значущу роль у житті людини. У сім'ї дитина робить перші кроки на довгому шляху своєї соціалізації. У сім'ї формуються її потреби й батьки чи опікуни задовольняють їх. Однак у цьому осередку, який мав би захищати права дітей, часто наявні знущання та насильство. Насильство над дитиною в сім'ї є поширеним явищем у сучасному світі. Жорстока поведінка з дітьми, нехтування їхніми інтересами можуть мати різні види й форми, але їхні наслідки завжди завдають серйозної шкоди фізичному й психічному здоров'ю, нерідко становлять загрозу її життю чи навіть спричиняють смерть.

Важливо чітко визначити в нормативно-правових документах, у чому саме полягає жорстоке поводження з дітьми, обумовлюючи, що воно може мати фізичну та психічну форми і здійснюватися через образи чи зловживання, відсутність піклування, брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання. Значним кроком України уперед, який визначив проблему забезпечення прав дітей, відповідних умов та механізмів для їхнього гармонійного розвитку, загальнонаціональним пріоритетом, став Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 2017 року, який узаконив засади державної політики у сфері дитинства.

За статистичними даними Громадської думки з питань жорстокого поводження з дітьми у сім'ї 45% дітей зазнавали психологічного насильства, 27% дітей зазнавали фізичного насильства, 25% дітей зазнавали економічного насильства, 21% дітей зазнавали сексуального насильства.

Загальні аспекти проблеми насильства щодо дітей вивчали такі науковці: Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Н. Максимова, К. Мілютіна. Питання насильства над дитиною в сім'ї висвітлені в роботах К. Бабенко, А. Бондаровської, Я. Волавка, Н. Дмитренко, А. Когаловської. Наукові основи психолого-педагогічної діяльності щодо попередження та подолання причин і наслідків жорстокого поводження з дітьми у сім'ї висвітлено в працях О. Бондарчука, Т. Говорун, С. Гуменюк, І. Трубавіної, М. Ліборакіної, А. Кадушина, Дж. Мартін. Практичні й правові аспекти жорстокого поводження з дітьми визначили Н. Гайдаренко, В. Квашис, К. Левченко, І. Лисенко, Г. Лактіонова.

Мета дослідження: проаналізувати діяльність соціального педагога щодо соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми у сім'ї та обґрунтувати методи та форми роботи фахівця щодо попередження жорстокого поводження з дітьми у сім'ї.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- 1) охарактеризувати наукові підходи до визначення основних понять теми;
- 2) проаналізувати зміст, форми та методи соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми у сім'ї;
- 3) проаналізувати стан соціально-педагогічної профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо підвищення ефективності системи соціально-педагогічної роботи з дітьми, що зазнали жорстокого поводження в сім'ї.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз документів, порівняння, узагальнення, систематизація та класифікація – задля визначення змісту базових понять дослідження та експериментальна перевірка стан соціально-педагогічної профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: сім'я, дитина, жорстоке поводження, права, соціальна профілактика.

Павленко Любов Миколаївна

Науковий керівник:

Клішевич Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ФАХІВЦІВ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ООП В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Реформування інклюзивної освіти в Україні актуалізує потребу у створенні інклюзивного освітнього середовища, сприятливого для розвитку, навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Однією з умов забезпечення якості інклюзивного навчання є ефективна професійна взаємодія фахівців соціально-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Основні положення «Про команду соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої та дошкільної освіти» окреслені в наказі № 609 від 8 червня 2018 р., де зазначено основні принципи, завдання та функції, а також порядок організації діяльності соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами - це динамічний процес, цілісна діяльність усіх учасників команди, що передбачає повну її взаємодію та співпрацю між собою задля спільної мети.

На сучасному етапі розвитку спеціальної та інклюзивної освіти в Україні зростає роль досліджень, спрямованих на пошук ефективних шляхів організації і проведення навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, в загальноосвітньому просторі (В. Бондар, Е. Данілявічюте, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Литовченко, С. Миронова, Ю. Найда, Т. Сак, Н. Софій, В. Синьов, В. Тищенко

Наразі, досі залишається питання поширення ідей гуманізації освіти та пріоритетів особистості, висуваються нові вимоги до системи освіти, зокрема до освіти дітей з ООП, необхідність створення системи, яка б органічно пов'язувала спеціальне навчання з навчанням дітей з нормальним розвитком. Тому інклюзивна освіта в загальноосвітніх закладах зокрема потребує планомірного впровадження з урахуванням позитивів і досягнень диференційованого навчання, а також подальшого дослідження та вдосконалення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості взаємодії фахівців команди супроводу.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази з питань забезпечення особливих освітніх потреб учнів;
2. Проаналізувати роль та обов'язки соціального педагога у складі команди супроводу;
3. Розробити та апробувати методику дослідження професійної взаємодії фахівців команди супроводу дітей з ООП;
4. Визначити особливості професійної взаємодії та принципи роботи команди супроводу дитини в умовах інклюзивної освіти;
5. Розробити методичні рекомендації для фахівців команди супроводу, які працюють з дітьми з ООП у закладах середньої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз соціально-педагогічних джерел з проблеми дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя супроводу дитини з ООП; експериментальне дослідження професійної взаємодії фахівців команди супроводу дитини в інклюзивному освітньому середовищі; визначення змісту та особливостей взаємодії фахівців команди супроводу в інклюзивних закладах середньої освіти;

надання рекомендацій для фахівців команди супроводу щодо налагодження ефективної професійної взаємодії у процесі забезпечення особливих освітніх потреб школярів.

Експериментальна робота буде проводитись на базі Київської середньої загальноосвітньої школи № 215.

Ключові слова: особливі освітні потреби, команда супроводу дитини, професійна взаємодія.

Сопова Дана Олегівна,

Науковий керівник:

Петрочко Жанна Василівна,

доктор педагогічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Актуальність дослідження. У період викликів сьогодення і реалізації положень законів України «Про освіту», «Про соціальні послуги» реальний рівень професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності «Соціальна робота» визначається сформованістю їхніх цінностей і особистих якостей.

Нормативно-регламентаційне формування етичних цінностей соціальних педагогів в освіті як в Україні, так і за кордоном забезпечується такими документами, як: Велика Хартія університетів (1988), Бухарестська Декларація з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні (2004); Керівництво для інституційних кодексів етики в галузі вищої освіти (2012, схвалене Міжнародною Асоціацією університетів та Magna Charta Observatory); «Основні визначення», «Етичні принципи», «Етична поведінка всіх учасників освітнього процесу» (2014-2015).

Головні етичні принципи соціального працівника закладено в Міжнародній декларації етичних принципів соціальної роботи і Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників. Ці документи, що постійно переглядаються й удосконалюються, рекомендують методи знаходження рішень за умов етичної дилеми, розглядають питання взаємозв'язку соціальних працівників із отримувачами послуг, колегами та іншими особами, залученими до цієї сфери. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України спрямовує фахівців на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах задля розвитку потенціалу та можливостей особистості, задоволення її потреб. Документ визначає шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях.

У сучасних умовах важливим є питання сформованості професійно-етичних якостей, етичних цінностей для соціального педагога, метою діяльності якого є створення умов для самоствердження особистості та саморозвитку, а компонентами цієї мети виступають стимуляція людини до активної життєдіяльності та підтримка. Саме тому, професійна підготовка майбутнього соціального педагога в закладах фахової перед вищої освіти (у фаховому коледжі) повинна стати предметом особливої уваги.

Деякі аспекти цієї проблеми уже висвітлено в низці наукових досліджень. Такі науковці, як О. Кузьменко, І. Мигович, В. Оржеховська, І. Бех, В. Г. Бочарова, А. Капська вивчали нестабільність соціального статусу майбутніх фахівців, суперечності соціальної дійсності, які характеризують негативні явища серед молоді, прагнення адаптуватися до умов нового

середовища. Дослідники Л. Міщик, І. Зверева, Р. Вайнола розкрили окремі сторони освітньої підготовки і, зокрема, вимоги до етичної діяльності майбутніх соціальних педагогів.

Наукові пошуки щодо названої проблеми характеризуються підвищенням в останній час уваги до вдосконалення педагогічних та соціально-педагогічних технологій, які б сприяли покращенню окремих морально-етичних якостей спеціаліста. Зокрема, В. Сагарда, Г. Троцко, А. Алексюк та інші вивчали педагогічні аспекти професійної підготовки фахівця сфери «Соціальна робота». Все більшої ваги набуває підхід, який ґрунтується на окресленні вимог до розвитку спеціальних умінь, особистісних якостей спеціаліста, розробки нових технік реалізації особистісного потенціалу (О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, А. Бойко, Л. Долинська та інші). Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень із проблем навчання і виховання студентів закладів фахової передвищої освіти, організація і вдосконалення умов для розвитку професійних якостей майбутнього соціального педагога потребує подальшого вивчення. Недостатньо обґрунтовано теоретичні підходи до розуміння особливостей нового трактування етичних цінностей соціального педагога, технології їх формування в умовах фахового коледжу. Майже не знайшли у наукових працях свого висвітлення соціально-педагогічні умови розвитку морально-етичних якостей майбутнього соціального педагога.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми, її недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність дослідження проблеми формування етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів в закладах фахової передвищої освіти/фахових коледжах.

Мета дослідження: визначення, впровадження та перевірка ефективності соціально-педагогічних умов формування етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів у фаховому коледжі.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Визначити сутність та зміст етичних цінностей майбутнього соціального педагога, проаналізувати розвиток ідеї етичних цінностей соціальних педагогів у фаховій передвищій освіті.
2. Розкрити специфіку та досвід формування етичних цінностей майбутнього соціального педагога у процесі професійної підготовки в умовах фахового коледжу.
3. Визначити критерії діагностування та рівні сформованості етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів у фаховому коледжі.
4. Визначити та схарактеризувати соціально-педагогічні умови формування етичних цінностей майбутніх фахівців галузі «Соціальна робота» у фаховому коледжі.
5. Перевірити ефективність упроваджених соціально-педагогічних умов та розробити методичні рекомендації щодо удосконалення формування етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів в освітньому процесі фахового коледжу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: класифікація, систематизація та узагальнення одержаної інформації та аналіз філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури для визначення основних понять дослідження, вивчення програмно-методичної документації, її узагальнення досвіду (спостереження, бесіда, інтерв'ювання, тестування) для окреслення специфіки й практики формування етичних цінностей у майбутніх соціальних педагогів; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), статистична обробка отриманих даних для впровадження соціально-педагогічних умов формування етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів і перевірки їх ефективності; спостереження, анкетування, тестування учасників освітнього процесу фахового коледжу для розробки рекомендацій щодо удосконалення формування етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів в освітньому процесі закладів фахової передвищої освіти.

Ключові слова: етичні цінності, соціальний педагог, фаховий коледж, соціальна робота, професійно-етичні якості.

Чеверда Ірина Степанівна

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ГУВЕРНЕРА З ДІТЬМИ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Актуальність дослідження. Мета діяльності соціального гувернера – соціалізація дітей з особливими потребами, застосування засобів первинної профілактики задля усунення несприятливих явищ у розвитку та функціонуванні психіки дитини, виявлення і розвиток потенційних можливостей самореалізації таких дітей, підвищення освіченості батьків з питань виховання, навчання, адаптації дітей, що мають порушення розвитку. Професійна діяльність соціального гувернера є індивідуалізованою, що сприяє ефективному навчанню, прищеплює навички самостійної роботи і самообслуговування, розв'язує питання соціального забезпечення та захисту.

Особливо важко доводиться сім'ям, що виховують дітей з розладами аутистичного спектру. Ці труднощі представлені діагностичними, прогностичними, соціальними та державними напрямками медицини, педагогіки та психології. Це перш за все безвідповідальне ставлення дитячих психіатрів та лікарів загальної практики до прогнозування психічного розвитку дитини, ігнорування необхідності абілітації, психокорекції та коригувальних заходів, а також інертність батьків щодо розуміння ефективності раннього коригувального втручання. Таким чином, навколишнє середовище дає уявлення про роздробленість та повільність процесу спеціальної психолого-педагогічної допомоги сім'ї з дитиною, що має розлади аутистичного спектру.

Особливе значення для організації фахової підготовки соціальних педагогів до здійснення гувернерської діяльності мають дослідження гувернерства як педагогічної системи та історії його розвитку (З. Бондаренко, М. Денисенко, Н. Ковалевська, О. Мартинчук, Т. Скрипник та ін.). Питанням визначення особливостей діяльності домашніх педагогів присвячено роботи О. Любар, О. Михайліченко, А. Троцько. Сучасний зміст домашньої освіти висвітлено в роботах А. Барбінова, Н. Побірченко, Т. Тронько. Достатньо широко питання професійної освіти гувернерів висвітлюються в публікаціях З. Зайцевої, Н. Савельєвої, В. Бардінова та ін.

Мета дослідження: визначити особливості професійної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру та зміст і форми роботи з ними.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- розглянути генезу розвитку гувернерства та описати етапи становлення інституту соціального гувернерства;
- охарактеризувати дітей з розладами аутистичного спектру як об'єкт соціального гувернерства;
- проаналізувати зарубіжний досвід роботи соціального гувернера в сім'ях, які виховують дітей з розладами аутистичного спектру;
- визначити основні професійні характеристики соціального гувернера та здійснити аналіз методик роботи соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру;
- розробити алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю та рекомендації щодо його впровадження в практичну діяльність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз філософських, психологічних, педагогічних, соціально-педагогічних наукових джерел для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження й уточнення його поняттєво-категоріального апарату;

синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних положень із метою характеристики дітей з розладами аутистичного спектру як об'єкту соціального гувернерства та розкриття основних професійних характеристик соціального гувернера, здійснення аналізу методик роботи соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру; емпіричні: експертне інтерв'ю – для розробки алгоритму входження соціального гувернера в сім'ю та рекомендацій щодо його впровадження в практичну діяльність; статистичні: методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: батьки; діти з розладами аутистичного спектру; гувернер; соціальний гувернер; гувернерство.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ»

Бердичевська Катерина Юріївна

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження: Адиктивна поведінка є надзвичайно поширеним і розповсюдженим явищем, що має значні негативні соціальні наслідки та шкідливий вплив на особистісний розвиток людини.

Результати дослідження «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та наркотиків – ESPAD» (2019) в Україні 2019 року демонструють, що переважна більшість (85,7%) опитаних підлітків має досвід вживання алкоголю (82,7% серед хлопців та 88,4% серед дівчат). Майже половина (46,3%) респондентів мають «значний» досвід вживання алкоголю - пили алкогольні напої десять разів і більше. Протягом останніх 30 днів принаймні один раз вживала алкоголь майже половина (46,5%) опитаних. Кожен п'ятий (22,5%) підліток вживав алкоголь більш ніж три рази протягом останніх 30 днів. Дослідження також виявило поширеність серед залежності від азартних ігор: 85,9% опитаних підлітків грали в азартні ігри на гроші протягом останніх 12 місяців. Із частотою два та більше разів на тиждень грають в азартні ігри порівняно незначна частка опитаних підлітків – загалом 2,7% (4,9% серед хлопців і 0,7% серед дівчат). Практично кожен десятий опитаний зізнався, що використовував інтернет, якщо грав в азартні ігри на гроші протягом останніх 12 місяців, причому 3,7% підлітків повідомили, що вони завжди використовували інтернет, коли грали в азартні ігри на гроші.

Схожа ситуація спостерігається й в інших країнах. Так, за даними Національного центру статистики зловживання наркотиками, в США у 2022 році було встановлено, що 62% підлітків зловживали алкоголем, 50% – хоча б раз вживали наркотики.

Все це вказує на значні масштаби поширення адиктивної поведінки серед молоді й про недостатню ефективність профілактичної роботи, що наразі проводиться. Отже, існує необхідність дослідження причин різних видів адиктивної поведінки серед молоді, зокрема – студентів, неефективності існуючих профілактичних програм та пошуку шляхів їх усунення.

Дослідженням даного питання займалися вітчизняні дослідники К. Аймедов, О. Безпалько, І. Лисенко, Н. Максимова, В. Оржеховська, О. Пилипенко та ін., які у своїх працях розкрили чинники, що сприяють виникненню адиктивної поведінки. А також вивченням даної проблеми займалися зарубіжні дослідники J Altman, A Markou, W. Miller, A Oksanen A Sirola та інші. Проте саме питання профілактики адиктивної поведінки молоді в закладах вищої освіти в наукових джерелах розкрито недостатньо.

Отже, дослідження причин та пошук шляхів удосконалення профілактики адиктивної поведінки серед студентської молоді є актуальним.

Мета дослідження: обґрунтувати й апробувати програму профілактики адиктивної поведінки студентів ЗВО та оцінити вплив участі в програмі на поведінку та життєдіяльність студентів

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. На основі аналізу науково-методичних джерел розкрити прояви, чинники та наслідки адиктивної поведінки в молодому віці;
2. Обґрунтувати зміст і методи профілактики адиктивної поведінки здобувачів ЗВО;
3. Здійснити порівняльний аналіз профілактичних програм, спрямованих на запобігання формуванню адиктивної поведінки молоді, та оцінити можливості їхнього застосування в ЗВО;
4. Розробити та експериментально перевірити програму, що враховує чинники адиктивної поведінки студентів та умови профілактики в ЗВО.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз наукових джерел; узагальнення теоретичних даних з метою визначення соціально-психологічних особливостей адиктивної поведінки в студентському віці; емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування, експеримент; кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: молодь; заклад вищої освіти, адиктивна поведінка; соціальна профілактика, методи профілактики; профілактична програма.

Бодня Анастасія Іванівна

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНКА ЯКОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГИ З ГУМАНІТАРНОГО КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Актуальність дослідження У соціальній роботі кейс-менеджмент визначають як метод, відповідно до якого соціальний працівник здійснює оцінку потреб отримувачів послуг, організовує, координує, проводить моніторинг, представляє їхні інтереси задля задоволення потреб з подальшою оцінкою цих дій. Наразі, соціальна робота набуває важливого значення як інструмент надання послуг соціально вразливим категоріям населення, забезпечення необхідної підтримки щодо реалізації прав та доступу до інформації, послуг і ресурсів, необхідних для їх проживання і функціонування у власній громаді. Кейс-менеджмент є однією із ключових технологій соціальної роботи, спрямованої на вирішення соціальних, психологічних, міжособистісних проблем шляхом встановлення безпосередньої взаємодії між соціальним працівником і отримувачами послуг. В центрі кейс-менеджменту перебувають отримувачі послуг з індивідуальними потребами, адже основним завданням такої послуги є підвищення їхньої самостійності у розв'язуванні власних проблем та відповідальність за досягнення результатів.

Кейс-менеджмент широко застосовується у соціальній роботі, він є однією з кращих практик роботи з вразливими групами населення в різних сферах суспільного життя, включаючи: старіння населення, поведінкове здоров'я (проблеми психічного здоров'я, зловживання хімічними речовинами), захист дитинства, інвалідність, навчання (інклюзивне навчання, навчання протягом життя), працевлаштування, медичний догляд (амбулаторний, спеціалізована медична допомога, реабілітація, програми страхування), міграція та пошук притулку, послуги для ветеранів та військовослужбовців. Цей підхід передбачає максимальне сприяння участі отримувачів послуг у прийнятті відповідальних та ефективних рішень, формування у них навичок самостійного вирішення проблем задля успішної адаптації в соціумі.

Поняття кейс-менеджменту досліджували Р. Баркер, С. Дойл, Д. Мокслей, М. Річмонд; кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами і його застосування у соціальній роботі вивчали І. Артеменко, О. Анісімова, В. Багрій, А. Галай, О. Савчук; теорію і практику надання соціальних послуг, законодавчу базу у цій сфері

досліджували А. Жуковська, Є. Лібанова, О. Палій, В. Скуратівський; кейс-менеджмент, як оцінку ситуацій та потреб клієнта, визначення цілей, планування заходів задля їх досягнення, моніторинг та оцінювання результатів роботи розглядала Н. Гусак.

Мета дослідження: методологічне обґрунтування та розробка методики оцінювання якості надання послуги з гуманітарного кейс-менеджменту у територіальній громаді.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- розкрити зміст поняття «кейс-менеджмент», «гуманітарний кейс-менеджмент», «послуга з гуманітарного кейс-менеджменту»;
- охарактеризувати об'єднану територіальну громаду, як середовище впровадження послуги гуманітарного кейс-менеджменту;
- розробити методику оцінювання якості надання послуги з гуманітарного кейс-менеджменту;
- представити рекомендації щодо застосування методики оцінювання якості надання послуги з гуманітарного кейс-менеджменту у територіальній громаді.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: контент-аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень – задля визначення змісту базових понять дослідження, методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: гуманітарні послуги, соціальні послуги, соціальна робота, кейс-менеджмент, територіальна громада.

Бузюк Мар'яна Андріївна

Науковий керівник:

Петрочко Жанна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор

ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах війни, соціальних і особистісних криз неабиякого значення набуває соціально-педагогічна підтримка як дітей, так і дорослих. Це обумовлено тим, що результатом якісної соціально-педагогічної діяльності, як правило, є покращення соціокультурних умов соціалізації особистості, а відтак формування в неї соціальних якостей самосвідомості, просоціальної поведінки, її самовизначення та самоствердження відповідно до можливостей людини та особливостей соціального середовища.

Діяльність соціального педагога є надзвичайно важливою у закладах освіти. Однак у ряді таких закладів все ще намагаються обійтися без соціальних педагогів, або переадресувати їхні професійні завдання іншим фахівцям. Як наслідок, загострюються проблеми неадаптованих дітей, недостатньою є профілактична робота у закладі, не здійснюється фахова підтримка соціалізації дітей у складних умовах тощо. Ще більшу значущість має проблема соціально-педагогічної діяльності у закладах дошкільної освіти.

У своїй діяльності соціальний педагог керується Конвенцією ООН про права дитини, Конституцією України, Законами України «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», Положенням про психологічну службу в системі освіти України, Положенням про охорону праці в навчально-виховних закладах, Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи України, а також статутом, правилами внутрішнього розпорядку закладу освіти. Зокрема, відповідно до Закон України «Про дошкільну

освіту» (від 11.07.2001 року) діяльність соціального педагога в закладі дошкільної освіти має бути спрямована на створення сприятливих соціальних, навчально-виховних умов для розвитку та соціалізації особистості, а основними напрямками його діяльності є захист і охорона дитинства.

Пріоритети діяльності психологічної служби у системі освіти щороку визначаються відповідними листами Міністерства освіти і науки України (лист МОН України № 1/8794 від 02.08.2022 року). Окрім цього, наказ МОН України від 28.12.2006 року № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» та лист МОН України від 24.07.2019 року № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» окреслюють вимоги до планування та документування діяльності соціального педагога у закладі освіти.

Свого часу сучасні соціально-педагогічні тенденції, особливості діяльності соціального педагога у закладах освіти досліджували О. Безпалько, Т. Веретенко, О. Денисюк, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, В. Лютий, Л. Мельник, В. Петрович.

Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти розробляли М. Бобровський, С. Горбачов, О. Заплотинська, О. Ліннік, Л. Шевчук. Підходи до оцінювання соціально-педагогічної роботи розкрито у працях В. Горленко, В. Острова, В. Панка, Н. Сосновенко, І. Ткачук.

У своїх наукових розвідках дослідники неодноразово стверджували, що узагальнений та інтегрований показник соціально-педагогічної діяльності у системі діяльності закладу освіти загалом значною мірою залежить від якості оцінювання діяльності соціального педагога, наявності відпрацьованих критеріїв та інструментарію такої оцінки. Це обґрунтовує актуальність дослідження оцінювання діяльності соціального педагога в закладі дошкільної освіти.

Мета дослідження: визначити особливості, методи та інструментарій оцінювання діяльності соціального педагога закладі дошкільної освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити сутність, напрями, зміст, форми та методи соціально-педагогічної діяльності у закладі освіти.
2. Проаналізувати та порівняти діяльність соціального педагога в закладах дошкільної освіти різних форм власності.
3. Схарактеризувати нормативні вимоги і досвід оцінювання діяльності соціального педагога в закладі дошкільної освіти.
4. Експериментально дослідити особливості, методи й інструментарій діяльності соціального педагога в закладі дошкільної освіти.
5. Розробити рекомендації щодо покращення оцінювання соціального педагога у закладі дошкільної освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових соціально-педагогічних, соціологічних, психологічних джерел для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження; узагальнення теоретичних даних та положень нормативної бази щодо роботи соціального педагога у закладі освіти, анкетування, спостереження, обробка даних й узагальнення отриманих результатів у процесі дослідження для вивчення проблеми та розробки рекомендацій щодо ефективного здійснення оцінювання діяльності соціального педагога в закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: оцінювання діяльності, соціальний педагог, соціально-педагогічна робота, заклад дошкільної освіти, інструментарій оцінювання.

Гоменюк Уляна Анатоліївна

Науковий керівник:

Швед Ольга Володимирівна,

доцент, кандидат соціологічних наук

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНСЬКИМ ВИМУШЕНИМ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ В НІМЕЧЧИНІ

Актуальність дослідження. В результаті повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, багато українців були змушені залишити свої місця проживання, а окремі громадяни України покинули країну. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з 24 лютого 2022 року по 3 січня 2023 року, для тимчасового захисту зареєстровано 7 915 287 осіб, включно в Європі. В умовах воєнного стану зростає потреба населення на професійну підтримку, допомогу та соціальний захист, особливо це стосується українців, які вимушені були покинути свою країну, набувши статусу зовнішньо переміщених осіб. Постає питання необхідності осмислення тенденцій надання соціальних послуг за кордоном, сформованих після 24 лютого 2022 року.

Відповідно німецьких статистичних даних із початку війни у ФРН приїхало 900 тис. шукачів притулку з України. За проведеним опитуванням Федеральним міністерством внутрішніх справ (2000 респондентів) 84% біженців від війни з України жінки (середній вік – 38 років), з яких 58% приїхали до Німеччини з дітьми, 42% перебувають у великих містах – насамперед у Берліні (14%), Мюнхені (5%) та Гамбурзі (3%).

Біженці покидали Україну з мінімальною кількістю речей та їжі, іноді зовсім без нічого, бо часто евакуювали прямо з робочих місць. Вимушене переміщення могло стати причиною вразливого становища осіб, адже їм доводилося змінити місце проживання, звичне коло спілкування, а в багатьох випадках і сферу діяльності, тому такі особи потребують тимчасового захисту та ефективного надання необхідних соціальних послуг.

Країни Європи, в тому числі Німеччина, надають гуманітарну підтримку нашій країні у воєнний час та забезпечують тимчасовий захист громадян України.

Соціально-психологічні особливості біженців і вимушених переселенців та питання різних аспектів їх соціально-психологічної адаптації вивчали такі науковці як: О. Лавер, І. Леонова, Є. Мигашко, К. Оберг, Н. Палагіна, К. Папагеоргіу та інші. Питання ефективного надання соціальних послуг досліджують Л. Близнюк, В. Гошовська, К. Дубич, Л. Ільчук, О. Власюк, Р. Тофтисова-Матерон, Ю. Ажнюк та ін. Але на сьогоднішній день тема оцінювання якості послуг, що надаються вимушеним переселенцям з України в європейських країнах, в тому числі в Німеччині, залишається мало досліджуваною і потребує більшої уваги.

Мета дослідження полягає в оцінюванні якості соціальних послуг, що надаються українським вимушеним переселенцям в Німеччині.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

- розробити механізми оцінювання послуг, які надаються українським вимушеним переселенцям
- здійснити аналіз допомоги, яка надається державними та недержавними організаціями
- зробити оцінку якості надання соціальних послуг зовнішньо переміщеним особам з України

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: порівняння, систематизація та узагальнення нормативно-правових документів, Законів України та ФРН, аналіз наукових, соціологічних джерел; емпіричні: спостереження, опитування за допомогою

анкетування з метою дослідження сучасного стану вимушених переселенців у Німеччині та виявлення проблем і потреб, з якими вони стикаються в процесі отримання соціальних послуг, задоволеність якістю послуг, глибинне інтерв'ю з метою здійснення аналізу функціонування конкретних державних і недержавних організацій, що надають допомогу українським біженцям.

Ключові слова: соціальні послуги, вимушені переселенці, оцінювання потреб, державна організація, недержавна організація, соціальна допомога, волонтерські програми.

Гуцько Сергій Олександрович

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

АКТИВІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЗАСОБОМ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ

Актуальність дослідження. Сьогодні проблема активізації територіальної громади стає все більш актуальною для багатьох країн світу. Відповідно до даних з проєкту «Активна місцевість» Фонду Східна Європа, більшість територіальних громад у сільській місцевості переживають депопуляцію та недостатній рівень активізації членів. У свою чергу, така ситуація негативно впливає на соціально-економічний розвиток громад, що може

Існують проєкти з активізації громадянського суспільства, які підтримуються Європейською Комісією, що свідчить про важливість даної проблеми. Зокрема, у містах країн ЄС функціонують так звані «Міські лабораторії», які слугують посиленню місцевих процесів планування та участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем. Натомість у сільській місцевості відзначається розвиток “Живих лабораторій” (Living labs), як інструменту соціальних інновацій.

Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) фінансується Швейцарією і виконується Фондом Східна Європа у співпраці з Мінцифрою та Фондом Innovabridge протягом 2015-2023 років. В межах реалізації Програми на конкурсній основі обрано 44 пілотних громади у 6 областях України (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Луганська, Одеська та Чернігівська областях), у яких реалізуються спільні проєкти, спрямовані на підвищення ефективності органів місцевого самоврядування та розвитку громадянського суспільства. Одним з таких проєктів є створення Центрів Активності Громадян - громадських просторів, що надають додаткові можливості для суспільного розвитку та комунікацій.

Оскільки вплив громадського простору на активізацію територіальної громади досі недостатньо досліджений, це дослідження буде мати високу актуальність та створить можливість оцінити ефективність громадського простору в активізації територіальної громади у сільській місцевості.

На основі проведеного дослідження розроблятиметься методика оцінювання впливу проєкту зі створення громадського простору на активізацію членів територіальної громади у сільській місцевості, а також розроблятимуться методичні рекомендації щодо створення громадського простору та визначення умов його функціонування.

Результати дослідження дозволять підвищити ефективність роботи з активізації територіальної громади, підвищити рівень життя місцевого населення, покращити конкурентоспроможність територіальних громад у суспільно-економічному розвитку країни.

Мета дослідження: обґрунтувати, розробити та апробувати методику оцінювання впливу

проєкту зі створення громадського простору на активізацію членів територіальної громади у сільській місцевості.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити аналіз підходів у соціальній роботі до активізації територіальної громади.
2. Розглянути технології активізації територіальної громади у вітчизняній та зарубіжній практиці.
3. Проаналізувати зміст, форми та методи роботи громадських просторів із активізації територіальних громад у сільській місцевості.
4. Обґрунтувати методiku оцінювання впливу проєкту Фонду Східна Європа зі створення громадського простору на активізацію членів територіальної громади у сільській місцевості.
5. Провести оцінювання впливу проєкту Фонду Східна Європа зі створення громадського простору на активізацію членів територіальної громади у сільській місцевості та розробити методичні рекомендації щодо застосування розробленої методики.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення та співставлення даних соціологічних досліджень до і після створення громадського простору, аналіз соціологічних, психологічних, соціально-економічних джерел; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: громадський простір, соціальні інновації, сільська місцевість, громадянське суспільство, активізація громадськості.

Дорофіна Марія Олександрівна

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНКА ПОТРЕБ СІМЕЙ ВПО, В ЯКИХ ВИХОВУЄТЬСЯ ДИТИНА З ІНВАЛІДНІСТЮ, В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність дослідження. Наразі одним із найактуальніших питань є швидка зміна соціального статусу людей, ціннісних орієнтирів, способу життя через війну. Особливо це стосується сімей внутрішньо переміщених осіб, які вимушено залишили своє місце проживання у результаті тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та, які виховують дитину з інвалідністю, а тому зазнають додаткових ускладнень у соціально-психологічній адаптації до нових умов.

Забезпечення потреб дитини, створення умов для її повноцінного розвитку є одним із найважливіших пріоритетів політики кожної держави та моральним обов'язком кожного громадянина. У сім'ї задовольняється значна частина її потреб: в емоційній підтримці, любові, захищеності. Все гостріше постає проблема в навчанні та соціалізації дітей з інвалідністю в умовах війни. Дослідження міжнародної організації з міграції показують, що у результаті російсько-української війни, кількість ВПО складає більше 7,7 мільйонів. Значна кількість людей втратили свої домівки, роботу, спокійне життя та намагаються з усіх сил жити у теперішніх реаліях. Ці особи вимушені змінити місце проживання не за власним бажанням, а робити це задля власної безпеки, часом рятуючи своє життя та членів своєї родини.

Соціальна підтримка таких сімей - це вирішення цілого комплексу проблем, пов'язаних із допомогою дитині: з її виживанням, лікуванням, освітою, соціальною адаптацією та інтеграцією у суспільство. Батьки в подібних сім'ях відчувають на собі вплив різноманітних негативних

факторів, що зрештою створює напруженість всередині сім'ї та порушує її стійкість. Соціальне нездоров'я такої родини вимагає додаткових форм соціально-педагогічної діяльності, спрямованих на допомогу батькам. Це соціальна реабілітація і соціальна інтеграція родини, тобто відновлення її соціального статусу.

Питання соціальної адаптації та соціалізації дітей з інвалідністю як важливої складової загального процесу допомоги сім'ї знайшли висвітлення у наукових працях І. Іванової, А. Капської, М. Ніколаєва, М. Сварника, Е. Стребелевої, С. Тарасюк; соціальну реабілітацію дитини з інвалідністю досліджували О. Безпалько, Г. Марченко, О. Нікольська, А. Пашкова; різні типи сімей, особливості їх функціонування, робота з родинами були предметом дослідження Л. Зіборової, О. Кононко, Т. Лодкіної, С. Толстоухової, І. Трубавіної; особливості роботи з сім'ями, які виховують дитину з інвалідністю, висвітлювались Н. Грабовенко, А. Маллером, Н. Писаренком, Т. Титаренко.

Мета дослідження: здійснити оцінку потреб сімей ВПО, які виховують дитину з інвалідністю та сформулювати рекомендації щодо її покращення в діяльності громадських організацій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити зміст ключових понять дослідження.
2. Проаналізувати оцінку потреб як базову технологію соціальної роботи з сім'ями з дітьми.
3. Визначити основні потреби сімей ВПО які виховують дитину з інвалідністю.
4. Розробити рекомендації щодо покращення процедури та інструментарію оцінки потреб сімей ВПО, які виховують дитину з інвалідністю в діяльності громадських організацій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення, аналіз і систематизація теоретичних даних, аналіз наукових джерел щодо проблеми оцінки потреб сімей, які виховують дитину з інвалідністю, узагальнення теоретичних положень щодо особливостей оцінки потреб сімей з дітьми з інвалідністю; спостереження, опитування, анкетування, бесіда для розроблення рекомендацій щодо покращення процедури та інструментарію оцінки потреб сімей ВПО, які виховують дитину з інвалідністю в діяльності громадських організацій.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, дитина, права, дитина з інвалідністю, громадська організація.

Дунебабіна Олена Андріївна

Науковий керівник:

Швед Ольга Володимирівна,
кандидат соціологічних наук

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДИТЯЧОЇ ГАРЯЧОЇ ЛІНІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження: Діти завжди відносились до категорії найбільш незахищених верств населення. У ситуації, що склалась внаслідок широкомасштабної агресії росії проти України, діти страждають дуже сильно, бо вони морально не готові сприйняти дані події. Забезпечення та захист прав дітей є одним з основних завдань держави, бо діти – її майбутнє. Для його реалізації держава співпрацює з міжнародними та громадськими організаціями, створені та використовуються різноманітні інструменти та механізми. Одним з них є Національна гаряча лінія для дітей та молоді (НДГЛ), яка створена та підтримується громадською організацією «Ла Страда – Україна». Маючи багаторічний досвід телефонного консультування дітей та молоді,

Національна гаряча лінія гнучко реагувала на потреби та виклики, з якими стикалися діти в різні роки, у залежності від соціально-політичної ситуації в країні.

Оператори Національної гарячої лінії для дітей та молоді безкоштовно консультують як зі стаціонарного телефону 0 800 500 225 так і по мобільному 116 111 (мобільний номер усіх українських операторів).

Хоча дана лінія працює давно, але дослідження з даної тематики в Україні не велись, хоча вона згадується на сайтах багатьох територіальних громад.

Так як телефонне консультування є досить новою соціальною, соціально-педагогічною, психологічною та юридичною послугою, то науковців, які досліджують такий вид діяльності небагато: Албул І., Бейгер Г. та Юрків Я. Такі автори як Василенко А., Гордієнко Н., розкрили аспекти організації телефонної консультативної служби для дітей, батьків та молоді. Деякі науковці, а саме Віхростюк О., Нечай І., у своїх публікаціях розглядали актуальні питання щодо функціонування служб «Телефон Довіри» для дітей та підлітків.

Мета дослідження: виявлення основних змін у напрямках та змісту діяльності Національної дитячої гарячої лінії та трансформації в умовах соціально-політичних змін в Україні як основи для покращення її роботи.

Відповідно до мети визначено **завдання:** вивчення та аналізу публікацій, які стосуються тематики дослідження; виявлення основних тенденцій змін в роботі гарячої лінії у прив'язці до соціально-політичних змін в Україні; оцінці якості реагування НДГЛ в розрізі різних періодів її роботи; визначенні етапів розвитку НДГЛ та змін в її роботі та формування рекомендацій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: наступні роботи: теоретико-історичний аналіз, нормативно-правові та організаційні засади забезпечення прав дитини в Україні; аналіз системи інститутів, інструментів та механізм забезпечення прав дитини; соціально-політичні та організаційні передумови створення та функціонування Національної дитячої гарячої лінії ГО «Ла Страда-Україна». Визначені практичні питання діяльності Національної дитячої гарячої лінії на різних етапах її діяльності, зокрема аналіз нормативно-правих документів та діяльності Національної дитячої гарячої лінії, зокрема телефонних звернень в різні роки, на різних етапах її діяльності; сформульовані рекомендації щодо вдосконалення роботи Національної дитячої «гарячої лінії» в час воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: права дитини, гаряча лінія, телефонне консультування, охорона дитинства, державна політика із захисту прав дітей, неурядова організація, соціально-політичні зміни.

Карелін Сергій Ігорович

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна

кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ПРОЄКТІВ ІЗ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Актуальність дослідження. Після завершення реформи децентралізації, в сучасному лексиконі України з'явилося нове поняття – територіальна громада. І на відміну від тлумачення в сучасному тлумачному словникові де «громада» визначається як «поземельне селянське об'єднання, а також збори членів цього об'єднання» спеціалісти з соціальної роботи визначають «громаду» як групову соціальну спільноту, члени котрої поділяють єдину територію, об'єднану повсякденними регулярними стосунками. Вона відрізняється від інших спільнот індивідуальністю та емоційністю внутрішніх зв'язків, щоб обумовлюються родовими,

сусідськими та товарицькими взаємостосунками, культурою, замкнутістю системи. Задля того, щоб новостворені громади стали груповими соціальними спільнотами, бо в деяких випадках територіальні громади об'єднали в спільних кордонах до 70 населених пунктів за даними державного порталу «Децентралізація», які хоч і межували та були сусідніми але не мали спільних рис таких як: замкнутість системи, загальною індивідуальністю та емоційністю внутрішніх зв'язків.

Одним із інструментів із розвитку територіальної громади став «Громадський бюджет» або «Бюджет участі» - демократичний процес, розподілу частини місцевого бюджету, який надає жителям громади брати участь у розподіленні місцевого бюджету, через створення проєктів для покращення громади та голосування за них. Даний процес в Україні з'явився у 2015 році, у 2 містах України – Чернігів та Луцьк. На даний момент за даними платформи «Е-дем», розроблений Фондом Східна Європа, громадський бюджет впроваджено 222 громадами. Обсяг виділених коштів з 2017 року на проєкти ГБ більше 2 млрд. гривень. Подано більше 7500 проєктів з різних напрямів.

З точки зору соціальної роботи, мешканці громади, в тому числі, і як об'єкти соціальної роботи, переходять зі стадії пасивних отримувачів послуг у стан проактивного населення. Ідея громадського бюджету полягає в тому, що автори проєктів громадського бюджету описують ідею у вигляді структурованого проєкту. Після цього комунікують з представниками місцевої влади щодо реалістичності реалізації проєкту, і на етапі голосування за ідеї агітують, щоб інші жителі громади підтримали ідею автора(ів). В цей момент спостерігається трансформація особистості із пасивного жителя громади, в тих хто формує цінності та знає свої права. В період з початку військової агресії Російської Федерації у 2014 році. Багато внутрішньо-переміщених осіб інтегрувалося у приймаючі громади в тому числі і завдяки інструменту «Громадський бюджет». Безліч інклюзивних проєктів створено в різних громадах України.

Однак, на даний момент відсутня методика оцінювання впровадження інструментарію «Громадський бюджет» як проєкту із розвитку територіальної громади. Місцева влада впроваджує даний інструментарій безсистемно, що в подальшому впливає на якість та вплив від впровадження.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми відсутності методики оцінювання інструментарію «Громадський бюджет як проєкт із розвитку територіальної громади засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: обґрунтувати, розробити та апробувати методику оцінювання інструментарію «Громадський бюджет» в територіальній громаді.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Охарактеризувати територіальну громаду як об'єкт та суб'єкт соціальної роботи.
2. Визначити зміст, форми активізації територіальної громади для вирішення її соціальних проблем.
3. Охарактеризувати «Громадський бюджет» як інструмент із розвитку територіальної громади та розробити і експериментально перевірити результативність методики його оцінювання.
4. Розробити рекомендації щодо застосування представленої методики оцінювання інструментарію «Громадський бюджет» із розвитку територіальної громади.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для розробки методики оцінювання інструментарію «Громадський бюджет» як інструмент соціальної роботи із розвитку громади; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час

експерименту результатів.

Ключові слова: громада, соціальна робота, громадський бюджет, проєкт, розвиток, методика.

Ковтун Євгеній Ігорович

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНКА ДОСТУПНОСТІ І БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ ФІЗИЧНОГО ОТОЧЕННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Актуальність дослідження. Перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті територіальної громади. Ці бар'єри наявні у різних сферах – від доступності до громадських та житлових будівель до працевлаштування чи культурного життя.

Держави, які підписали та ратифікували Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю зобов'язані гарантувати кожній людині незалежно від її фізичних можливостей право доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів, як у міських, так і в сільських районах. Актуальність створення безбар'єрного простору та для всіх громадян є першочерговим завданням практично у всіх провідних країн світу.

Забезпечення доступності до громадських будівель та споруд дозволяє людям скористатися своїм правом на вільне пересування незалежно від їхніх фізичних можливостей. Фізична доступність надає можливість маломобільним групам населення не тільки отримати необхідні послуги, але і реалізовувати свої права.

Головними проблемами створення безбар'єрного простору є неналежний рівень застосування матеріальних ресурсів та слабкий контроль з боку держави і суспільства. У більшості випадків будівництво та реконструкція об'єктів відбувається без дотримання державних будівельних норм, наявні систематичні порушення у проведенні робіт зі створення доступного середовища. Також є проблема з інформування маломобільних груп населення про доступність об'єктів інфраструктури. Відсутності архітектурної доступності порушує конституційні права маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, перешкоджає їх вільному пересуванню, що негативно відображається на якості життя та знижує їхню соціальну активність.

Основні положення щодо вимог до об'єктів фізичного оточення та їх доступності з урахуванням інтересів маломобільних груп населення, зокрема, осіб з інвалідністю, окреслені у низці нормативно-правових актів України, а саме: в законах України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про будівельні норми», «Про архітектурну діяльність», «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». Разом з цим, на виконання Указу Президента України «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2021 році було схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яка спрямована на визначення ключових проблем безбар'єрного середовища та формування рішень для їх розв'язання, у т. ч. щодо доступу до об'єктів фізичного оточення кожної людини. У 2018 році

наказом Мінрегіону України були прийняті нові державні будівельні норми України – ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», які поширюють свою дію на будівництво нових та реконструкцію існуючих житлових будинків та громадських будівель і споруд з урахуванням потреб маломобільних груп населення.

Дослідженням архітектурної доступності для маломобільних груп населення займалися вітчизняні та зарубіжні науковці. Проблеми створення безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю у сфері туристичних послуг відображено у праці М. Барни, І. Тучковської; дослідження міського середовища для маломобільних груп населення висвітлено у працях В. Гарнаги, Л. Кучеренко, Л. Петюренко; загальні засади створення безбар'єрного середовища досліджували Т. Кочубей, М. Лехолетова, Л. Остролуцька; вирішення проблем пішоходно-транспортної доступності досліджувала В. Азін, Л. Байда, Л. Бармашина, Я. Грибальський, висвітлювали теоретичні та практичні питання забезпечення архітектурної доступності навчальних закладів.

В умовах війни потреба у забезпеченні осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення належними умовами для безперешкодного доступу до об'єктів фізичного оточення засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: обґрунтувати, розробити та апробувати методику оцінювання стану доступності та безпеки об'єктів фізичного оточення для осіб з інвалідністю в територіальних громадах та розробити рекомендації щодо її застосування.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Дослідити сутність понять безпеки та доступності об'єктів фізичного оточення для осіб з інвалідністю.
2. Розглянути проблему забезпечення та оцінювання доступності та безпеки об'єктів фізичного оточення для осіб з інвалідністю в Україні.
3. Проаналізувати вітчизняний та міжнародний досвід щодо забезпечення та оцінювання доступності та безпеки об'єктів фізичного оточення для осіб з інвалідністю.
4. Розробити та апробувати методику оцінювання стану доступності та безпеки об'єктів фізичного оточення для осіб з інвалідністю в територіальних громадах та розробити рекомендації щодо її застосування.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: комплекс методів наукового дослідження: теоретичних – дослідження, аналіз і опрацювання наукової літератури та законодавчої бази на предмет визначення ефективності чинних нормативно-правових актів та порівняння реального становища з предметом регулювання законодавства, синтез; статистичних – математичної статистики (аналіз та узагальнення даних з метою встановлення значущості результатів дослідження), порівняння та узагальнення даних; емпіричних – діагностичні методи (метод наукового спостереження).

Ключові слова: об'єкти фізичного оточення, безбар'єрне середовище, особа з інвалідністю, оцінювання доступності, оцінювання безпеки, маломобільні групи населення.

Когут Анна Сергіївна

Науковий керівник:
Петрочко Жанна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор

ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ З ДІТЬМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Актуальність дослідження. Війна в Україні спричинила масштабні переміщення громадян, що може мати тривалі негативні наслідки навіть для майбутніх поколінь. З неабиякими труднощами в адаптації до нових умов в результаті переміщення зіштовхуються вразливі категорії населення. Відтак, у сучасних умовах України однією із найважливіших проблем для держави і суспільства є підтримка внутрішньо переміщених осіб, а особливо сімей з дітьми, надання їм соціальної, психологічної і гуманітарної допомоги.

Станом на початок 2023 року майже 5 мільйонів українців зареєструвались як внутрішньо переміщені особи (ВПО), а враховуючи міжнародні оцінки, їх кількість перевищує 7 мільйонів. Це такі особи чи групи осіб, які були вимушені / їх змусили залишити рідний дім або місце звичного проживання з метою уникнення наслідків військового конфлікту, однак не перетнули державного кордону України.

Реальні умови ВПО викликають дедалі більше занепокоєння. Майже чверть сімей проживає в неналежних соціально-гігієнічних чи побутових умовах. Так, за результатами опитування Міжнародної організації з міграції, 22 % переміщених осіб зазначили, що їхнє житло не придатне до зимових реалій в Україні; понад третини не мають можливості переїхати до прийняттого житла переважно через брак коштів; 30 % ВПО, які знайшли притулок у селах (загалом близько 2 млн осіб), не мають доступу до медичних послуг. У внутрішньо переміщених сімей з дітьми виникають також побутові та майнові проблеми, труднощі працевлаштування та проблеми із здоров'ям, вони потребують продуктів харчування, одягу, білизни, коштів для оплати місця проживання, якісного лікування, дрібної побутової техніки, соціально-педагогічної та психологічної підтримки тощо.

Питання надання підтримки та захисту прав внутрішньо переміщених осіб регулюються низкою нормативно-правових актів України. Так, прийняття у 2014 році Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» дозволило не тільки чітко визначити статус переселенців, а й впорядкувати організацію соціальної роботи з ними. Зокрема, у статті 7 зазначеного Закону визначаються основні заходи задля забезпечення реалізації їх прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги та освіти.

Питання адаптації, соціальної підтримки та захисту внутрішньо переміщених осіб у різних аспектах вивчали такі науковці, як: Т. Алексеєнко, Д. Бібік, Л. Гончар, Н. Гордієнко, Т. Жук, Т. Каменщук, М. Кравченко, Т. Куниця, М. О. Нестеренко, О. Твардовська та ін.

Поняття та ознаки, сутність та особливості допомоги переселенцям охарактеризовано в наукових працях К. Гожда, Т. Кульчицького, Д. Луканова, В. Лютого, Л. Наливайко, Я. Юрківа та ін.

Проблемою впливу та наслідків війни на дітей та їхні сім'ї займалися і продовжують займатися такі дослідники, як Н. Гусак, Л. Мельник, Ю. Пилипас, С. Ройз, Т. Семигіна, С. Трухан, О. Чуйко та ін.

Значну роль у підтримці внутрішньо переміщених сімей з дітьми відіграють громадські об'єднання. З повномасштабним вторгненням росіян діяльність таких об'єднань опиралася на досвід попередніх років. Водночас гостро постало питання якісного оцінювання потреб

внутрішньо переміщених сімей з дітьми та подальшого забезпечення їх усім необхідним. Задля досягнення позитивних, наскільки це можливо в сучасних умовах, змін, актуалізувалася проблема вдосконалення методів й інструментарію оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми в діяльності громадських об'єднань.

Мета: визначити особливості, методи й інструментарій оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми та перевірити їх дієвість в умовах громадських об'єднань.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати соціальну підтримку внутрішньо переміщених сімей з дітьми як наукову проблему.

2. Охарактеризувати потреби внутрішньо переміщених сімей з дітьми та досвід соціальної підтримки таких сімей й оцінювання їхніх потреб в діяльності громадських об'єднань.

3. Експериментально дослідити особливості, методи й інструментарій оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми в діяльності громадських об'єднань.

4. Розробити рекомендації щодо ефективного здійснення оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми в діяльності громадських об'єднань.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових соціально-педагогічних, соціологічних, психологічних джерел для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження; узагальнення теоретичних даних та положень нормативної бази щодо соціальної підтримки ВПО, збір практичного матеріалу для визначення сутності, методів соціальної підтримки та оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми; анкетування, спостереження, обробка даних й узагальнення отриманих результатів у процесі дослідження для вивчення проблеми та розробки рекомендацій щодо ефективного здійснення оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми в діяльності громадських об'єднань.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа; сім'ї з дітьми; соціальна підтримка, оцінювання потреб, громадські об'єднання.

Лях Віктор Вячеславович

Науковий керівник:

Клішевич Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ПРОГРАМ ЕКСТРЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Актуальність дослідження. Міжнародна благодійна організація «Фонд Східна Європа» від перших днів війни почала надавати допомогу людям, які вимушено залишили домівки, перебувають у блокадних містах і постраждали від воєнних дій.

Станом на травень 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищує 7,7 мільйонів. Спираючись на свою мережу партнерських неурядових організацій, Фонд запустив програму «Шелтер», спрямовану на надання невідкладної допомоги тим, хто цього потребує найбільше. Йдеться про підтримку внутрішніх переселенців, збір коштів на їхні потреби та повний цикл із прийому, супроводу та розподілу гуманітарних вантажів, які надходять від наших закордонних партнерів.

На заклик Фонду підтримати ініціативу відгукнулися інституції та окремі люди з різних країн. Фінансування надали Європейський Союз, Eurasia Foundation, Europe Foundation Georgia, CNFA Europe, The Center for Liberal Modernity (LibMod), The King Alfred School Society, Two Degrees ApS, Brücke der Hoffnung, Sticing Derdengelden, торговельна мережа «Ельдорадо», а

також приватні особи. Також вдячні за надання гуманітарних вантажів: Університету Мурсія (Іспанія), партнерам з Польщі, торговельним мережі Чехії, Словаччини та України, Львівському регуляторному хабу та іншим організації. А ще багато організацій та людей підтримали фандрейзингову кампанію та допомогли поширити інформацію про проєкт.

Відтепер діяльність в межах цієї програми сформовано кілька кластерів: кластер з питань житла на непродовольчих товарів (облаштування прихистків та надання допомоги внутрішньо переміщеним особам); кластер з питань захисту (медико-психологічна допомога); кластер з продовольчої безпеки та забезпечення засобів до існування (доставка гуманітарної допомоги).

Наразі постало питання про необхідність розроблення наукового підґрунтя для оцінювання результативності програми екстреної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам «Шелтер».

Мета дослідження – методологічно обґрунтувати, розробити та апробувати в умовах методикою оцінювання результативності програми екстреної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам «Шелтер».

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Охарактеризувати переміщених осіб як об'єкт соціальної роботи;
2. Визначити зміст, форми та методи діяльності неурядових організацій щодо надання екстреної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам;
3. Обґрунтувати методикою та провести оцінювання результативності програми «Шелтер» Фонду Східна Європа із надання екстреної допомоги внутрішньо переміщеним особам;
4. Розробити рекомендації щодо застосування представленої методики оцінювання результативності програми «Шелтер» Фонду Східна Європа із надання екстреної допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: аналіз філософських, психологічних, педагогічних, соціально-педагогічних наукових джерел для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження й уточнення його понятійно-категоріального апарату; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних положень із метою визначення внутрішньо переміщені особи як об'єкту соціальної роботи та розкриття змісту, форм та методів діяльності неурядових організацій щодо надання екстреної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам; емпіричні: експертне інтерв'ю – для розробки методикою оцінювання результативності програми екстреної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам «Шелтер», експеримент – для апробації розробленої методикою та перевірки її дієвості; статистичні: методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: громадські організації; гуманітарна допомога; соціальна допомога; медико-психологічна допомога; внутрішньо переміщені особи; соціальні послуги.

Політунова Олена Русланівна

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ЧИННИКІВ РИЗИКУ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Девіантна поведінка підлітків завжди була гострою проблемою суспільства. Багато учнів демонструють поведінку, відхилену від норми, а отже дестабілізацію процесів у навчанні та становленні особистості. Загальновідомо, що підлітки зазвичай прагнуть самоствердитись у суспільстві, порушуючи при цьому соціальні норми, і що девіантна поведінка може призвести до конфлікту із відповідними суспільними цінностями. Щороку кількість учнів з девіантною поведінкою у загальноосвітніх школах постійно зростає. Така поведінка може не тільки вести до проблем, які включають тиск з боку однолітків, залякування та насильство безпосередньо в шкільному середовищі, але також до більш серйозних наслідків, як соціальна дезадаптація та злочинність.

На сьогодні девіантна поведінка вивчається з декількох позицій: соціальної-політичної, психологічної, культурологічної тощо. Девіація характеризується порушенням соціально прийнятих норм, що завдає шкоди самим індивідам, суспільному добробуту та їх оточенню.

Природа девіантності та закономірності девіантної поведінки висвітлювали у своїх працях наступні всесвітньовідомі науковці: Х. Айзенк, А. Бандура, Г. Беккер, У. Гоув, Е. Еріксон, А. Маслоу, Р. Мертон, Г. Салліван, Е. Саттерленд та інші. Також питання профілактики девіантної поведінки піддавали аналізу такі відчизняні дослідники як: Л. Вольнова, І. Єрмаков, В. Крижко, Н. Максимова, В. Оржеховська, Т. Титаренко та інші. Аналізуючи проблему девіантної поведінки в науковій літературі, можна побачити, що на сьогоднішній час там широко представлені загальні проблеми девіації та її профілактики. Однак, інструменти оцінювання чинників ризику формування девіантної поведінки у підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти досі недостатньо розкриті.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику оцінювання чинників ризику формування девіантної поведінки у підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити ознаки та чинники ризику формування девіантної поведінки підлітків-учнів закладу загальної середньої освіти.
2. Дослідити теоретичні та методологічні основи оцінювання чинників ризику формування девіантної поведінки у підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.
3. Розробити та апробувати інструментарій для оцінювання чинників ризику формування девіантної поведінки учнями підліткового віку загальноосвітньої школи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з питань чинників, ознак та проявів девіантної поведінки в підлітковому віці; системний аналіз з метою розробки системи індикаторів ризику девіантної поведінки; порівняльний аналіз методів діагностики індикаторів ризику; експериментальне застосування методів спостереження, експертного оцінювання, контент-аналізу, опитування, психологічної та соціально-педагогічної діагностики з метою апробації та валідації методики оцінки ризику девіантної поведінки підлітків.

Ключові слова: девіація; девіантна поведінка; заклад загальної середньої освіти; чинники ризику формування девіантної поведінки; підлітки.

Рубан Павло Геннадійович

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНКА ДОСТУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ

Актуальність дослідження. У Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, дев'ять та двадцять перша статті прямо говорять про однаковий доступ до інформації та засобів комунікації, включаючи інформаційні технології та системи. Спираючись на те, що доступ до інформації є одним з важливих показників рівня якості життя, впровадження форматів, основаних на кращих європейських практик (формат легкого читання, проста мова), підвищує рівень включення особи з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень у життя громади. Створення умов доступу до інформації для осіб з інвалідністю є звичною практикою для держав, які ратифікували вище названу Конвенцію.

В Україні доступ до інформаційних матеріалів для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень перебуває на початковому етапі і здебільшого його розвитком займаються активісти профільних організацій місцевого та всеукраїнського рівня, зокрема Коаліція захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. Проте матеріали, що розробляються неурядовими організаціями та ініціативними групами, потребують апробації у відповідності до сучасних наукових підходів та експертного оцінювання.

Проблеми доступності соціальних благ та можливостей для людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, були предметом вивчення сучасних українських дослідників В. Азіна, Л. Байди, О. Красюкової-Еннс та інших, а також закордонний дослідників А. Cheek, М. Mercer, К. Schriver та інших. Їх праці, а також матеріали Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, та матеріали ВГО «Коаліція захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень», як основної профільної організації, що опікується даною категорією людей, складуть науково-методологічну основу даного дослідження. Впровадження його результатів має стати поштовхом для збільшення кількості розроблених і впроваджених інформаційних матеріалів, що використовують люди з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень у різних сферах свого життя.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та апробація методики оцінки доступності інформаційних матеріалів для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень та розробка на її основі рекомендацій щодо доступності інформаційних матеріалів для неурядових громадських організацій та профільних державних структур.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Визначити сутність, ознаки та критерії доступних форматів сприйняття інформації для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень;
2. Розкрити нормативно-правові та методологічні засади забезпечення доступності інформаційних матеріалів для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень
3. Розробити та апробувати методику та інструментарій оцінки доступності інформаційних матеріалів для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень
4. Розробити рекомендації, щодо підвищення рівня доступності інформаційних матеріалів, що розробляються державними установами та неурядовими організаціями

Шляхами реалізації мети та завдання дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел вітчизняних та закордонних авторів, європейських програм, системний аналіз, експертне оцінювання, фокус-групове дослідження, якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: інвалідність, інтелектуальні порушення, проста мова, формат легкого читання, доступність, інформація.

Скорик Єлизавета Євгенівна

Науковий керівник:
Клішевич Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ПРОЄКТІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Актуальність дослідження. В Україні згідно з даними Державної служби статистики, на початок минулого року, кількість осіб похилого віку припадає понад 20% від загальної чисельності населення. Тому проблема соціального супроводу цієї категорії людей набуває все більшого значення. Вивчення проблеми оцінювання проєктів із соціального супроводу людей похилого віку в неурядових організаціях, відповідно, набуває актуальний статус, оскільки на сьогодні ці організації є одними з найважливіших факторів, що забезпечують соціальну допомогу та підтримку для людей похилого віку. Такі організації можуть відігравати важливу роль у забезпеченні більш гнучкого та індивідуального підходу до цільової аудиторії.

Оцінювання проєктів із соціального супроводу людей похилого віку дозволяє не тільки виявляти та вирішувати проблеми, які виникають під час реалізації проєктів, але й визначати їх ефективність та вплив на цільову аудиторію, впливає на оптимізацію своєї діяльності та забезпечення якісної підтримки відповідної категорії людей.

В Україні тему оцінювання проєктів із соціального супроводу людей похилого віку в неурядових організаціях вивчають різні дослідники та науковці з різних галузей знань, включаючи соціологів, психологів, економістів та інших. Наприклад, робота І. Кононова, В. Мартинюк “Оцінка соціальних послуг для людей похилого віку в Україні: стан та проблеми (2019)”, або робота В. Лисенко, Н. Хоменко, О. Яценко “Розвиток соціальних послуг для людей похилого віку в Україні (2018)”. Також проводилися дослідження, спрямовані на вивчення ефективності та результативності таких проєктів.

На додачу, опрацювання відповідної теми з боку правового регулювання допоможе встановити фактори, які потребують доопрацювання щодо налагодження та поліпшення повноти надання соціальних послуг організаціями та проєктами, що не мають державного забезпечення. Адже неурядові організації відіграють важливу роль у забезпеченні соціального супроводу людей похилого віку і вони стикаються з рядом проблем, таких як нестача фінансових ресурсів, недостатнє фахове навантаження, необхідність здійснення ефективного моніторингу та оцінювання проєктів, які вони реалізують.

Таким чином вивчення проблеми оцінювання проєктів із соціального супроводу людей похилого віку в неурядових організаціях є дуже актуальним і важливим для подальшого розвитку соціальної інфраструктури та підтримки людей похилого віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й апробувати в умовах неурядової організації методику оцінювання проєктів із соціального супроводу людей похилого віку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати особливості соціального супроводу людей похилого віку
2. Визначити зміст, форми соціального супроводу людей похилого віку в неурядових організаціях

3. Охарактеризувати процеси управління, які використовуються для забезпечення успішності проєкту, та вплив проєкту на спільноту, його підтримку жителями та організаціями.

4. Визначити ефективність проєкту по досягненню цілей та покращенню рівня життя людей похилого віку, його результативність (забезпечення необхідних результатів), фінансову стійкість відповідного проєкту (реалізація коштів, їх спрямування).

5. Розробити рекомендації щодо застосування представленої методики оцінювання проєктів із соціального супроводу людей похилого віку в неурядових організаціях

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: різні методики та інструменти для оцінювання проєктів, включаючи анкетування, інтерв'ю, аналіз документів та статистичних даних; залучення експертів з різних галузей, для отримання об'єктивних результатів; комплекс бесід психологічного, соціально-педагогічного характеру; моніторинг та оцінка результатів за допомогою вимірювання показників, які пов'язані з реалізацією проєкту; вивчення та порівняння дотримання законодавчого супроводу відповідних проєктів.

Ключові слова: соціальний супровід, люди похилого віку, неурядові організації, проєкт, соціальна підтримка.

Соловко Сергій Миколайович

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна

кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНКА ДІЄВОСТІ КОУЧИНГУ ЯК МЕТОДУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. У наслідок гібридної агресії росії у 2014 році Україна була змушена збільшити свої військові формування, включаючи різноманітні добровольчі підрозділи. За даними ГО «Юридична Сотня» на середину 2021 року в Україні налічувалось 423 076 осіб, які брали участь в АТО/ООС. Після повернення із зони бойових дій значна частина їх учасників потребує комплексної допомоги, включаючи психологічну, економічну, фінансову, медичну та інші види допомоги.

Спираючись на міжнародні практики застосування заходів для адаптації людей, що мали військовий досвід у минулому, МБФ «Фонд Східна Європа» використав техніки коучингу задля покращення якості життя ветеранів та їхніх сімей. Зокрема, був використаний підхід «рівний рівному». Суть цього методу полягає в тому, що частина ветеранів проходить коучингову програму адаптації і в подальшому самі ветерани стають коучами. Так, 30 ветеранів успішно пройшли навчання з коучингу. Після отримання відповідних навичок 15 із них виступили менторами та надали коучингові сесії 301 ветерану-побратиму.

Мета коучингу як інструменту – допомогти ветеранам відновити мотивацію, дати їм змогу ставити та досягати цілей у своєму житті. Для найкращого результату навчання проводилось на індивідуальній основі, очно, телефоном або онлайн. Ця робота доповнювала діяльність існуючих обласних та місцевих соціальних служб.

Практика індивідуального підходу, консультування сприяє примиренню, реінтеграції та економічному росту особисто та українського суспільства в загальному, шляхом покращення добробуту та інтеграції ветеранів та їх сімей в українське суспільство. У цій ситуації особливу увагу слід приділити ресоціалізації ветеранів АТО/ООС, допомогти їм відновити соціальні стосунки в мирному житті, дати їм змогу ставити та досягати цілей, працевлаштовуватися чи відкривати власну справу.

У липні 2017 року Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію Державної спеціальної програми фізичної, медичної, психологічної реабілітації та професійної ре-адаптації учасників антитерористичної операції на період до 2022 року, що надало додаткові можливості учасникам бойових дій.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й апробувати в умовах неурядової організації метод коучингу та оцінити її вплив на соціальну адаптацію ветеранів війни.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати особливості соціальної адаптації ветеранів.
2. Визначити зміст, форми та методи діяльності неурядових організацій щодо соціальної адаптації ветеранів у практиці соціальної роботи в Україні та за кордоном.
3. Охарактеризувати коучинг як метод соціальної адаптації ветеранів у роботі неурядових організацій.
4. Визначити чинники, що впливають на дієвість коучингу у процесі соціальної адаптації ветеранів війни.
5. Розробити методичні рекомендації для фахівців із соціальної роботи щодо проведення оцінки дієвості коучингу як методу соціальної адаптації ветеранів війни.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності соціальної роботи з ветеранами; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціальна адаптація ветеранів, соціальна робота, коучинг, ветерани, сім'я, соціальний супровід, ресоціалізація.

Солод Анастасія Валеріївна

Науковий керівник:

Петрочко Жанна Василівна,
професор, доктор педагогічних наук

ОЦІНКА ПОТРЕБ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В ЦЕНТРАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність дослідження: Інвалідність дитячого населення – одна з найбільш актуальних проблем, що має велике державне значення, оскільки є одночасно медичною, соціальною, психологічною й економічною. За даними Міністерства соціальної політики, станом на початок 2022 року в Україні більше 2,5 млн осіб мають інвалідність, з них більше 163 тис. дітей з інвалідністю.

Діти з інвалідністю – це особи до 18 років з фізичними, інтелектуальними, сенсорними та руховими обмеженнями, емоційно-правовими та адаптаційними проблемами. Інвалідність у дітей призводить до їхньої соціальної дезадаптації внаслідок порушення розвитку та росту дитини, втрати контролю за своєю поведінкою, а також здатності до самообслуговування, орієнтації, пересування, спілкування, творчої та трудової діяльності в майбутньому.

Ключові засади міжнародного забезпечення прав дітей з інвалідністю відображено у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Провідні положення щодо захисту дітей з інвалідністю, надання їм соціальних послуг в Україні зазначено в таких нормативно-правових

документах, як-от: Закон України «Про охорону дитинства» (від 22 травня 2022 року № 2267-IX), Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (від 03 грудня 2020 року № 1053), Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (від 6 червня 2017 року № 2078-VIII), Закон України «Про соціальні послуги» (від 17 січня 2019 року № 341-IX) Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (від 18 жовтня 2022 року № 2682-IX). Зокрема, відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства», дитина з інвалідністю – дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту.

Піклування суспільства про дітей з інвалідністю має давню історію. Відповідно до чинного законодавства допомогу дітям з інвалідністю надають у центрах реабілітації. Це заклади, що створюються для тривалого (стаціонарного) або денного перебування осіб з інвалідністю, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. В Україні функціонує більше 10 центрів комплексної реабілітації осіб з інвалідністю та близько 100 інших центрів реабілітації, в т. ч. недержавні.

Проблема підтримки дітей з інвалідністю є актуальною з позиції різних наук. Так, предметом дослідження у різних галузях знань та упродовж багатьох років були питання догляду та реабілітації, навчання, розвитку й соціальної підтримки дітей з інвалідністю та їхніх сімей, потреби та запити представників цієї соціальної групи, форми і методи допомоги їм в державних та приватних інституціях тощо. Зокрема, у соціальній роботі, соціальній педагогіці та педагогіці висвітлено такі аспекти проблем дітей з інвалідністю: соціалізація дітей з інвалідністю (Н. Муляр, Г. Олійник, Н. Пилік), соціально-педагогічна підтримка дітей з інвалідністю (А. Венгер, А. Капська, О. Кузько, Л. Яскал), реабілітація осіб з інвалідністю (О. Безпалько, Т. Лях), адаптація дітей з інвалідністю (А. Губська, Н. Коляда) та форми та методи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (О. Виноградова, Ю. Чернецька, Р. Вайнола, Н. Заверико, С. Харченко та ін.).

Різні аспекти проблем дітей з інвалідністю та їхніх сімей вивчали: М. Кравченко, Т. Чечко, Н. Майструк, А. Лучаківська, А. Ревть, Л. Остролицька, О. Денисюк, Н. Мирошніченко та ін.

Питання моніторингу і оцінювання соціальних послуг для вразливих груп населення висвітлювали у своїх працях А. Гоней, С. Крупа, К. Ньюмен, П. Романов, В. Саріогло. Водночас важливо визначити сучасні особливості й інструментарій оцінки потреб дітей з інвалідністю, сформулювати рекомендації щодо її покращення в умовах спеціальних закладів. Беручи до уваги результати загального аналізу досліджень науковців, можна зробити висновок, що дослідження оцінки потреб дітей з інвалідністю, які отримують соціальні послуги в центрах реабілітації, є актуальним і своєчасним.

Мета дослідження: охарактеризувати зміст оцінки потреб дітей з інвалідністю та перевірити дієвість процедури та інструментарію такої оцінки в центрах реабілітації.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати проблему дитячої інвалідності в Україні й особливості надання соціальних послуг дітям з інвалідністю в різних інституціях.

2. Охарактеризувати сутність і зміст оцінки потреб дитини з інвалідністю як ключового етапу ведення її випадку.

3. Розкрити специфіку здійснення оцінки потреб дітей з інвалідністю, які отримують соціальні послуги в центрах реабілітації.

4. Розробити комплексний діагностичний інструментарій та здійснити оцінку потреб дітей з інвалідністю, які отримують соціальні послуги в центрі реабілітації.

5. Надати рекомендації щодо покращення процедури та інструментарію оцінки потреб дітей з інвалідністю в центрах реабілітації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз теоретичних даних, наукових джерел та нормативно-правової бази щодо проблеми оцінки потреб дитини з інвалідністю; узагальнення теоретичних даних щодо оцінки потреб дитини з інвалідністю; визначення основних понять дослідження, особливостей оцінки потреб дітей з інвалідністю, які отримують соціальні послуги в центрах реабілітації; спостереження, анкетування, тестування для розробки рекомендацій щодо поліпшення процедури та інструментарію оцінки потреб дітей з інвалідністю в центрах реабілітації.

Ключові слова: діти з інвалідністю, реабілітація, оцінка потреб, центри реабілітації, соціальні послуги.

Спірін Андрій Андрійович

Науковий керівник:

Клішевич Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ВІДТЕРМІНОВАНОГО ВПЛИВУ ПРОЄКТУ ПРОФІЛАКТИКИ РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. В Україні спостерігається тенденція до зростання рівня злочинності серед неповнолітніх, а також розповсюдження у підлітковому середовищі ризикованої поведінки, яка може проявлятися у: зловживанні психоактивними речовинами, агресивній та провокативній поведінці, дрібному хуліганстві, розладах харчування тощо. Це зумовлює актуальність потреби в розробці проєктів та програм, зосереджених на корекції розвитку особистості неповнолітніх, що демонструють ризиковану поведінку, яка містить небезпеку як для самих підлітків, так і для навколишнього оточення. Використання поняття ризикованої поведінки переводить фокус роботи з негативними явищами у підлітковому середовищі з площини захисту соціуму від небажаної активності підлітків до захисту самих підлітків від наслідків ризикованих вчинків.

Підлітковий вік вважається кризовим, відповідно, у цей період життя у людини може виникати низка труднощів та проблем. Експериментування з різними установками та поведінкою, самовизначення, а також поступове віддалення від батьківського контролю є характерними ознаками підліткового віку. Вони слугують важливі цілі - допомагають процесу дорослішання.

Водночас, явище ризикованої поведінки є відносно малодослідженим у соціальній роботі. Частіше використовуються такі поняття, як девіантна поведінка, проблемна поведінка тощо. Для підліткового віку типовими вважаються такі види ризикованої поведінки: проблемна поведінка (незаконне вживання психоактивних речовин, делінквентність, керування автомобілем у нетверезому стані), поведінка, пов'язана зі здоров'ям (нездорове харчування, вживання алкоголю та куріння, малорухливий спосіб життя), порушення поведінки у школі (прогули, залишення навчання, вживання наркотичних речовин у школі).

Причинами ризикованої поведінки є: підлітковий максималізм та бажання «спробувати життя на смак»; труднощі в навчанні та бажання реалізуватися через сміливі вчинки; тиск однолітків; потреба у любові та увазі; бажання самоствердитись і продемонструвати незалежність від дорослих.

За даними ВООЗ, щодня у світі відбувається понад 3000 випадків смертей серед підлітків. Причиною значної частини з них є прийняття ризикованих рішень: споживання алкоголю та

наркотиків, ризикована сексуальна поведінка, небезпечні захоплення, як то паркур чи рупінг, екстремальне водіння автомобіля, самоушкодження, суїцидальна поведінка тощо.

Контент-аналіз наукових публікацій свідчить, що безпечну поведінку та профілактику ризикованої поведінки вивчають О. Булгакова, Г. Власюк, В. Оржеховська, О. Пилипенко, В. Пономаренко, В. Суліцький; моделювання та впровадження програм щодо здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді розглядають О. Балакірева, О. Безпалько, О. Голоцван, Л. Животовська, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова.

Мета дослідження: проаналізувати зміст, форми та методи профілактики ризикованої поведінки підлітків; розробити інструментарій для оцінювання відтермінованого впливу проєкту з профілактики ризикованої поведінки підлітків та перевірити його дієвість.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- проаналізувати ризиковану поведінку підлітків як соціально-педагогічну проблему;
- визначити зміст, форми та методи профілактики ризикованої поведінки підлітків;
- проаналізувати вітчизняний і зарубіжний досвід профілактики ризикованої поведінки підлітків;
- розробити інструментарій для оцінювання відтермінованого впливу проєкту з профілактики ризикованої поведінки підлітків та перевірити його дієвість.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень – задля визначення змісту базових понять дослідження та експериментальна перевірка відтермінованого впливу проєкту з профілактики ризикованої поведінки підлітків, методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: життєві компетентності, оцінювання, профілактика, підлітки, проєкт, ризикована поведінка.

Стратієнко Яна Вікторівна

Науковий керівник:

Суліцький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

ОЦІНКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. У даний момент та в період різних переломів у суспільстві часто порушується єдність буття та свідомості. Сучасний період розвитку українського суспільства через пандемію та війну характеризується різкими змінами, що охоплюють усі сфери людського життя. Нестабільність суспільства й індивідуальні особливості розвитку людини створюють дуже різні лінії соціальної поведінки. І хоча для більшості осіб соціальні вимоги є стимулом для самовдосконалення, чимало людей негативно реагує на вимоги суспільства, що стає причиною відхилень у їх поведінці.

У деяких людей виникає соціальна дезадаптація та десоціалізація особистості. У них формується поведінка, що має асоціальну або антисоціальну спрямованість, а мотивація носить більш споживчий характер і, у цьому випадку, не важливо яким чином можна задовольнити власні потреби. Все це підштовхує до порушення норм моралі та права в системі внутрішньої саморегуляції особистості. На думку багатьох вчених, поведінкова соціальна дезадаптація є емпіричною ознакою процесу десоціалізації.

На тлі суспільних змін, саме підлітки та діти перебувають у найтяжчому становищі. Це є наслідком несформованості власної системи стійких ціннісних орієнтацій, моральних переконань, що нерідко викликають не адекватну реакцію на події, що відбуваються у житті підлітка. Підліток - це особа, яка перебуває у перехідному віці з дитинства до юнацтва. Особливу тривогу викликають факти, що свідчать про зростання проявів девіантності серед загалом законослухняних підлітків.

Багато підлітків приховують свої переживання, відчувають страх перед невизначеним майбутнім, зіштовхуються із зрадництвом, відчувають самотність навіть коли їх оточують інші люди. Вони частіше всього покладаються на власні сили та можливості, і, дуже рідко, на батьків. Підліткам притаманне наполягати та відстоювати власні думки про право на «ранню» самостійності, мати власні думки стосовно відбудову та перебудови суспільства. Зазвичай, прояви девіантної поведінки у підлітків проявляються в агресивній (вербальній чи невербальній) формі.

Актуальність нашого магістерського дослідження полягає в тому, що з кожним роком зростає рівень негативних відхилень у поведінці підлітків, зростає кількість вчинених ними злочинів чи кримінальних правопорушень. З огляду на це, суттєвого значення набуває проблема профілактики девіантної поведінки на ранніх етапах її вияву, зокрема, в підлітковому віці. Саме в цьому віці можна спостерігати досить чіткі симптоми негативних відхилень у поведінці, згодом за відсутності відповідної корекційної роботи поступово перетворюються в кримінальні правопорушення або у злочинні вчинки.

Спостерігаючи за оточуючим середовищем і те, як в ньому поводять себе підлітки (серед знайомих, друзів, у закладах освіти, на вулиці чи в інших приміщеннях), а, також, працюючи в сфері де кожного дня зустрічаєшся з неповнолітніми, спонукало мене обрати тему магістерського дослідження «Оцінка девіантної поведінки підлітків в шкільних закладах середньої освіти».

Мета дослідження: проаналізувати існуючі в закладах загальної середньої освіти методики оцінки девіантної поведінки підлітків та на підставі власного дослідження сучасної сутності й особливостей асоціальних (антисоціальних) проявів у неповнолітніх, запропонувати власну методику оцінки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- дослідити особливості девіантної поведінки у підлітків, визначити її сутність, види та прояви серед неповнолітніх;
- проаналізувати існуючі в закладах загальної середньої освіти методики оцінки девіантної поведінки підлітків і визначити їх ефективність;
- дослідити сучасні зміни сутності й особливостей асоціальних (антисоціальних) проявів у неповнолітніх;
- розробити критерії та запропонувати методику «Оцінки девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти»;

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні - (аналіз літератури, класифікація, узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень); емпіричні - (метод спостереження, експеримент, анонімне опитування, анкетування); статистичні - (метод статистичної обробки даних для аналізу).

Ключові слова: девіантна поведінка, підлітки, методика, оцінка девіантної поведінки, критерії, заклад загальної середньої освіти.

Цвігун Артем Юрійович

Науковий керівник:
Спіріна Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПОМІЧНИКА ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСАХ

Актуальність дослідження. Інтеграція України до Європейського дослідницького та інноваційного простору, передбачає розбудову системи забезпечення якості освіти і навчання відповідно до європейських стандартів, що сприяє рівному доступу кожної дитини до якісного навчання. Жодна дитина не має відчувати себе іншою, бути ізольованою чи виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів. Це і є головним завданням інклюзії. Виконання даного завдання можливе шляхом упровадження інклюзивного навчання в заклади освіти.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Основною метою закладів, в яких впроваджують інклюзивну освіту, має стати надання індивідуально орієнтованої педагогічної, психологічної та соціальної допомоги дітям із особливими освітніми потребами. Про це свідчать нормативно-правові документи щодо соціалізації та навчання дітей з особливими освітніми потребами: Конвенція про права осіб з інвалідністю (2016), закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (2022), закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (2014), постанова КМУ «Про затвердження порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» (2019), наказ МОН України «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (2018) тощо.

Питання інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір вивчали такі дослідники як: О. Безпалько, О. Василенко, А. Колупаєва, О. Нагорна, Ю. Найда, О. Савченко, Т. Скрипник, С. Толстоухова. Вивченням особливостей професійної підготовки помічників вчителя займалися Г. Біленька, Л. Загородня, Л. Зданевич, Н. Гавриш, К. Крутій, О. Кучерявий, М. Машовець, М. Олійник, Т. Степанова, А. Чаговець. Дослідження питання готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзії здійснювали М. Сорочан, Н. Суховієнко, О. Мартинчук, Г. Першко, Ю. Шумилівська.

Актуальність питання готовності помічника вчителя до професійної діяльності в інклюзивних класах, недостатній рівень дослідження зумовили вибір теми магістерської роботи: «Оцінювання готовності помічника вчителя до професійної діяльності в інклюзивних класах».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити готовність помічника вчителя до професійної діяльності в інклюзивних класах.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- уточнити сутність базових понять дослідження;
- охарактеризувати специфіку професійної діяльності помічників вчителя в інклюзивних класах;
- визначити критерії і показники рівнів готовності помічників вчителя до професійної діяльності в інклюзивних класах;
- експериментально перевірити дієвість організаційно-педагогічних заходів підвищення кваліфікації помічників вчителя до професійної діяльності в інклюзивних класах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних положень з метою визначення сутності готовності помічників вчителя до роботи в інклюзивних класах, розкриття його структури, контент-аналіз нормативно-правових документів; емпіричні – анкетування, опитування для визначення стану готовності помічників вчителя до роботи в інклюзивних класах; математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: дитина з особливими освітніми потребами, помічник вчителя, професійна діяльність, інклюзивна освіта, інклюзивний клас.

Янакова Діана Олегівна

Науковий керівник:

Швед Ольга Володимирівна,
кандидат соціологічних наук

ОЦІНКА ПРОГРАМ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ У ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві проблема булінгу в навчальних закладах є досить актуальною, тому що згідно з новітніми дослідженнями, близько 67 % дітей в Україні були жертвами булінгу, однак з них 48 % замовчували про дану проблему, а 24 % потерпали від фізичного та психічного насилля з боку викладача.

Булінг як феномен девіантної поведінки є гострою, соціально значущою проблемою, адже у підлітковому віці майже у кожному навчальному колективі є студенти, які мають певні особливості, що відрізняють їх від своїх однолітків, відмінні психологічні характеристики, тому це часто призводять до глузувань і знущань з боку однолітків.

Згідно Закону України «Про освіту» булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Перші дослідження проблеми булінгу почалися у 60-70-х роках 20 ст. скандинавськими вченими (Д. Ольвеус, А. Пікас, Е. Роланд, П. Гейнеман та ін.). Пізніше проявили інтерес щодо булінгу англійські дослідники (Д. Лейн, Е. Мунте, В. Ортон, Д. Татум та ін.). В Україні проблема булінгу тільки починає вивчатись і можна виділити праці таких авторів як: К. Абсалямова, А. Борщевська, С. Стельмах, А. Король, Л. Лушпай та ін.

Найголовнішою ознакою булінгу (цькування) є систематичне вчинення насильницьких дій учасниками освітнього процесу щодо малолітніх або неповнолітніх та/або таких осіб, що є учасниками освітнього процесу.

Вчинення булінгу має ряд негативних наслідків для всіх учасників булінгу, наприклад для жертв, булера та спостерігача – це психічні розлади, нервозність, зниження апетиту, погіршення сну, головні болі, думки про вбивство агресора, самогубство. Також цькування може призвести до соціальних наслідків: ізоляція, антисоціальна поведінка, проблеми у спілкуванні та адаптації у новому середовищі.

Проблема булінгу, вивчення причин, наслідків та пошук ефективних шляхів протидії цьому явищу стали все більш актуальними для навчального закладу, і важливо стало організувати

профілактичну роботу. Профілактика булінгу повинна включати певні аспекти, а саме: запобігання, попередження, застереження, усунення та контроль. Профілактична робота психолога та соціального педагога закладу освіти передбачає зміну соціальної, сімейної, особистісної ситуації підлітка шляхом застосування спеціальних педагогічних та виховних заходів, що сприяють поліпшенню якості поведінки за допомогою зміни особистісних орієнтацій.

Мета дослідження: оцінити ефективність програми профілактики булінгу, її якість і вплив на підлітків.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- на основі аналізу науково-методичних джерел визначити ознаки, види, причини виникнення булінгу як форми насильства;
- проаналізувати нормативно-правову базу щодо протидії булінгу;
- визначити сучасні форми та методи роботи соціального педагога щодо профілактики булінгу;
- оцінити якість та ефективність програми профілактики булінгу;
- апробувати в умовах закладу фахової передвищої освіти програму профілактики булінгу серед студентів закладу фахової передвищої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: робота містить два розділи – теоретичний та практичний. У першому – розглянуто теоретичні аспекти обраної проблеми та проаналізовано нормативно-правову базу з даної теми. У другому – проведено емпіричне дослідження, інтерпретовано результати, надано рекомендації.

Ключові слова: булінг, цькування, підлітковий вік, профілактика, заклад фахової передвищої освіти.

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»**

Білошицька Ірина Миколаївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

**ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ УЧНІВ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО
ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ**

Актуальність дослідження. На сьогодні розбудова освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в Україні наражається на низку складнощів та перешкод, спричинених відсутністю сталих традицій спільного навчання дітей з ООП разом з їхніми однолітками з типовим розвитком, недостанім рівнем компетентності педагогів, зокрема, щодо сучасних підходів до організації інклюзивного освітнього середовища. Одним з підходів, який уможливує створення сприятливого для розвитку дітей з ООП середовища є налагодження дієвого партнерства між педагогами і батьками таких дітей.

Як відомо, інклюзивний процес передбачає створення сприятливого середовища для розвитку всіх учасників цього процесу, у тому числі, тих осіб, які є вразливими і потребують додаткової підтримки. Цей процес може бути складним, оскільки він вимагає уваги до особливостей та унікальних потреб різних людей. Ключовим фактором успіху інклюзивного процесу є узгоджена та послідовна діяльність команди супроводу. Крім того, команда супроводу повинна мати чіткий план дій та відповідні ресурси, щоб реалізувати інклюзивне навчання ефективно та послідовно. Адже тільки така взаємодія дозволяє забезпечити оптимальні умови для розвитку дитини, враховуючи її індивідуальні потреби.

Одним з учасників команди супроводу є вчитель-логопед. Традиційно його роль зводилася до роботи у так званому “кабінетному режимі”, а взаємодія з батьками часто обмежувалася наданими їм в усній чи письмовій формі рекомендаціями. Натомість сучасні вимоги до організації інклюзивного освітнього середовища вимагають реальної співпраці між фахівцями і батьками, що створює умови для соціальної адаптації дітей з ООП, максимального розкриття потенціалу та збільшенню їхньої участі в освітній діяльності. Головна мета партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками – це позитивно впливати на навчання та розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

Налагоджене партнерство між вчителем-логопедом та батьками, на нашу думку, дає змогу забезпечити більш ефективне навчання та підтримку учнів з ООП. Батьки можуть поділитися інформацією про особливості розвитку своєї дитини, допомогти вчителю краще зрозуміти потреби своєї дитини, її сильні та слабкі сторони, що дасть змогу розробляти актуальні й ефективні програми розвитку. Водночас, вчителі-логопеди можуть правильно зорієнтувати батьків щодо першочергових напрямів комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини, відпрацювати з ними ті чи інші прийоми, ігри та вправи, які батьки будуть задіювати у взаємодії з дитиною, й разом з ними продумати, у яких умовах і яким чином батьки зможуть реалізовувати набуті уміння, беручи участь у спільному з логопедом продуманому й адресному впливі на формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дитини. Важливо зазначити, що співпраця між вчителем-логопедом та батьками може допомогти у вирішенні проблем, що виникають під

час навчання учнів з особливими потребами, і сприяти розвитку їхньої самооцінки та відчуттю успіху.

Науковці розглядали такі аспекти партнерської взаємодії: особливості співпраці фахівців в інклюзивному навчанні, як: особливості педагогіки партнерства в інклюзивному просторі (С. Бужинська, О. Гаяш та ін.); взаємодія батьків та вчителів під час формування в учнів з особливими освітніми потребами готовності до життя в соціумі (А. Гуменюк); психологічні аспекти педагогіки партнерства Нової української школи (С. Яланська). Різні аспекти питань співпраці між вчителями і батьками дітей з особливими освітніми потребами досліджували О. Мартинчук, Т. Скрипник та Г. Супрун.

Питання співпраці батьків та вчителів вивчали іноземні науковці щодо: співпраці у спеціальній освіті й взаємодії педагогічних працівників з батьками учнів з ООП (L. Cook, M. Friend, N. R. Griffin); співпраці та командної роботи учасників команди супроводу для учнів з ООП (P. Dettmer, N. J. Dyc, A. P. Knackendoffel, L. P. Thurston); співпраці вчителів і батьків в інклюзивному класі (D. Adams, A. Harris, M. S. Jones) та ін.

Аналіз публікацій іноземних дослідників дає змогу з'ясувати розмаїття підходів, стратегій і засобів, які застосовуються в інклюзивному освітньому середовищі для налагодження плідного партнерства між педагогами і батьками дітей з ООП. При цьому недостатньо розробленим лишається питання продуктивної взаємодії та партнерства між вчителем-логопедом та батьками в сучасному інклюзивному освітньому середовищі.

Зважаючи на актуальність проблеми, в Україні існує потреба у розробленні рекомендацій щодо організації та забезпечення партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 р.р.).

Мета дослідження: виявити тенденції забезпечення партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі США й окреслити шляхи впровадження набутого зарубіжного досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз зарубіжних професійних стандартів та профілів фахівців зі спеціальної освіти.
2. Здійснити аналіз змістово-методичного забезпечення партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі і з'ясувати її особливості та компоненти.
3. Визначити схожі та відмінні тенденції ефективної партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі в Україні та за кордоном.
4. Дослідити український досвід партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами на основі аналізу результатів анкетування вчителів-логопедів інклюзивних закладів освіти.
5. На основі порівняльного аналізу досвіду США та України розробити методичні рекомендації щодо організації та забезпечення партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі у вітчизняних закладах освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів, компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних праць з метою визначення схожих та відмінних тенденцій ефективної партнерської

взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в Україні та за кордоном; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі; емпіричні: опитування; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки та контент-аналізу.

Ключові слова: партнерська взаємодія, вчитель-логопед, батьки дітей з особливими освітніми потребами, інклюзивне освітнє середовище, професійний стандарт, професійний профіль.

Бородата Жоана

Науковий керівник:

Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, доцент

ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ПРИЙНЯТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Актуальність дослідження. Українська освіта наразі перебуває у стані активного реформування. Насамперед, змінюються вимоги до якості навчання, відтак, і до компетентностей педагогічних працівників. Якщо брати до уваги дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку щодо залучення та впливу вчителів на навчання, то у розвинутих країнах саме професійні вміння педагогів відіграють значну роль у отриманні високих показників якості освіти (ОЕСР, Міжнародний погляд на викладання та навчання, 2013). Зважаючи на це, зусилля багатьох науковців та освітян спрямовані на визначення вимог до фахових компетентностей учителів як загальної, так і спеціальної освіти. Загальновідомою міжнародною практикою є розроблення професійних стандартів, що визначають спеціалізовані знання, уміння та навички, якими мають володіти спеціальні педагоги для безпечної та ефективної практики.

Однією з необхідних компетентностей, визначеною у професійних стандартах вчителя спеціальної освіти у провідних країнах світу, зокрема у США, є підтримка соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі. Поняття соціально-емоційного розвитку дітей та прийнятної поведінки розглядається у наукових роботах багатьох вітчизняних науковців, зокрема: В. Кравченко, В. Тарасун, М. Дубовик, М. Павленко, Н. Дятленко, О. Ферт, О. Цимбаленко, Т. Скрипник. Однак у цих працях не акцентовано увагу на підтримку та способи впливу на ці сфери у дітей з порушеннями мовлення. В аспекті досліджуваної проблеми важливим є проведене у 2021 році Всеукраїнське дослідження за підтримки ГО «Інститут лідерства, інновацій та розвитку», де було висвітлено тему запровадження у школах соціально-емоційного навчання (СЕН). Більшість респондентів (понад 90%) вважають, що запровадження такого навчання є доцільним та актуальним у наш час (вплив російської агресії на дітей України ще більше підсилює актуальність вищезазначеної проблеми). Відтак, є потреба у реалізації соціально-емоційного навчання не лише для дітей з типовим розвитком, а і для дітей з особливими освітніми потребами. Результати аналітичного огляду «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (2021) свідчать, що на даному етапі немає необхідної кількості інформації щодо підтримки цих навичок у дітей з порушеннями мовлення. Проте, аналіз

міжнародного досвіду, зокрема стандартів професійної підготовки вчителів спеціальної освіти в США, свідчить про наявність певної системи впливу на соціально-емоційний розвиток та прийнятну поведінку дітей вчителем у процесі навчання.

Варто зазначити, що поняття прийнятної поведінки дітей не має чіткого визначення у вітчизняній науково-методичній літературі і розглядається лише у матеріалах ЮНІСЕФ в Україні з погляду батьків, зокрема, всі публікації (буклети, посібники, рекомендації, статті) спрямовані на застосування рекомендацій лише в умовах батьки – дитина. Тоді як за кордоном є досвід використання способів впливу на прийнятну поведінку у середовищі закладу освіти. Наприклад, у США, штаті Огайо у 2021 році було створено Керівництво для вчителів щодо критеріїв визначення прийнятної поведінки, правил поводження з дітьми, які мають порушення, та підібрано універсальні методи впливу на поведінку під час навчального процесу.

Зважаючи на актуальність проблеми, в Україні існує потреба у розробленні рекомендацій щодо підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовлення, в інклюзивному освітньому середовищі.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 р.р.)

Мета дослідження: виявити тенденції забезпечення підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки у дітей з порушеннями мовлення в інклюзивному просторі на основі порівняння міжнародного та українського досвіду й окреслити шляхи впровадження набутого зарубіжного досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз зарубіжних професійних стандартів та профілів фахівців зі спеціальної освіти.
2. Здійснити аналіз змістово-методичного забезпечення підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з порушеннями мовлення і з'ясувати її особливості та компоненти.
3. Визначити схожі та відмінні тенденції ефективної підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з порушеннями мовлення в Україні та за кордоном.
4. Дослідити український досвід підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з порушеннями мовлення на основі аналізу результатів анкетування вчителів-логопедів закладів загальної середньої освіти.
5. На основі порівняльного аналізу досвіду США та України розробити методичні рекомендації щодо організації та забезпечення підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з порушеннями мовлення у вітчизняних закладах освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз зарубіжних професійних стандартів та профілів фахівців зі спеціальної освіти, психолого-педагогічної літератури щодо підтримки прийнятної поведінки та соціально-емоційного розвитку в Україні та за кордоном; компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних праць з метою визначення схожих та відмінних тенденцій ефективної підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з порушеннями мовлення в Україні та за кордоном; опитування вчителів-логопедів закладів загальної середньої освіти задля дослідження українського досвіду підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки учнів з порушеннями мовлення в інклюзивному освітньому середовищі; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки та контент-аналізу; узагальнення результатів компаративного аналізу та анкетування з метою розроблення методичних рекомендацій для організації та забезпечення підтримки соціально-емоційного розвитку та прийнятної поведінки дітей з порушеннями мовлення в інклюзивному освітньому просторі; узагальнення та

інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки та контент-аналізу

Ключові слова: компаративний аналіз, професійний стандарт, професійний профіль, соціально-емоційний розвиток, прийнятна поведінка, інклюзивне освітнє середовище, учні з порушеннями мовлення, соціально-емоційне навчання, спеціальний педагог/вчитель спеціальної освіти.

Гарасимчук Аліна Ігорівна

Науковий керівник:

Бабич Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ВИРАЗНОСТІ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМ ДИЗОНТОГЕНЕЗОМ

Актуальність дослідження. Виразне мовлення є важливим чинником успішного соціального та академічного розвитку дитини. Адже здатність передати свої думки, почуття та ідеї чітко, ефективно й цікаво є дуже актуальною та важливою навичкою для комфортного життя в сучасному світі.

Виразність мовлення може бути досягнута шляхом збагачення мовлення різноманітними засобами, щоб зробити його більш привабливим для слухачів. Проблема виразності мовлення досліджувалася лінгвістами, логопедами, психологами та іншими науковцями. Зокрема, формування культури виразного мовлення у дітей в своїх працях висвітлювали С. Русова, В. Сухомлинський; у межах психології виразність мовлення вивчається як засіб вираження емоцій (К. Ізард, М. Варій, Т. Дуткевич, З. Огороднійчук, О. Таран та ін.); використання вербальних засобів виразності в мовленні описували Н. Бойко, К. Климова, А. Капська, Ю. Пінчук, Г. Олійник та ін.; невербальні засоби виразності в лінгвістиці вивчалися такими вченими, як Ф. Бацевич, І. Клименко, І. Ковалинська, Я. Радевич-Винницький, С. Шевчук та ін.

Дослідженнями формування виразного мовлення в дітей із мовленнєвим дизонтогенезом займались Н. Бабич, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, С. Конопляста, К. Луцько, Ю. Рібцун, В. Тищенко та ін. У своїх роботах вони наголошували на існуванні зв'язку між виразністю та загальним рівнем володіння мовленнєвими навичками дітьми із різними порушеннями мовлення. Опанування виразністю мовлення на різних етапах розвитку дитини відбувається по-різному: у молодшому дошкільному віці – за наслідуванням, у старшому дошкільному віці – це цілеспрямоване навчання використанню засобами інтонаційної виразності.

Формування виразності мовлення в дітей із мовленнєвим дизонтогенезом є важливим завданням для покращення якісного рівня їхнього життя та успішного соціального та академічного розвитку, саме це є важливим аспектом розвитку дитини, що впливає на її соціальну інтеграцію та навчання.

Виразність мовлення – це правильна артикуляція, дотримання інтонації, темпу та ритму мовлення, використання жестикуляції та міміки. Дитина з мовленнєвим дизонтогенезом може мати проблеми з кожним із цих аспектів, що ускладнює її спілкування з оточуючими. Вивчення та формування виразності мовлення в дітей із мовленнєвим дизонтогенезом допомагає покращити їхнє сприйняття та використання мовлення, знижує ризик соціальної ізоляції та погіршення емоційного стану дитини. Крім того, правильно сформоване виразне мовлення є важливим фактором для успішної адаптації дитини до шкільного середовища та отримання нею якісної освіти.

Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та дотримуватися принципу індивідуального підходу до логопедичної роботи з формування виразності мовлення. Також важливо забезпечити дитині позитивне та підтримуюче середовище, де вона може навчатися та розвиватися в комфортних умовах. Окрім підтримки від батьків та фахівців, важливо використовувати різноманітні методики та інноваційні технології для формування виразності мовлення дітей із різним дизонтогенезом. Наприклад, використання мультимедійних засобів, комп'ютерних програм або інтерактивних ігор може допомогти дітям розвивати свої мовленнєві навички та вдосконалювати виразність.

Отже, актуальним виступає питання осучаснення підходів до формування виразності мовлення в дітей із різним мовленнєвим дизонтогенезом, а саме використання інтерактивних технологій на різних етапах логопедичного супроводу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити елементи технології формування виразності мовлення в дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел щодо формування виразності мовлення в дітей молодшого шкільного віку із мовленнєвим дизонтогенезом.
2. Розробити діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості просодичної складової мовлення в дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення.
3. Розробити елементи технології формування виразності мовлення в дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення.
4. Перевірити ефективність використання елементів технології формування виразності мовлення в дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – міжгалузевий аналіз наукових джерел, присвячених темі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя формування виразності мовлення у дітей із різним мовленнєвим дизонтогенезом; емпіричні – розроблення діагностичного інструментарію для проведення констатувального експерименту; розроблення елементів технології формування виразності мовлення для проведення формувального експерименту; статистичні – кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості даних, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: виразність мовлення, мовленнєвий дизонтогенез, технології формування виразності мовлення, молодший шкільний вік, просодика, темп, ритм, пауза, логічний наголос.

Гомон Яна Олександрівна

Науковий керівник:
Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, доцент

ПІДТРИМКА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ НА ОСНОВІ ЕФЕКТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Актуальність дослідження. Реалізація Концепції Нової української школи (НУШ) спрямована на зміну підходів до: навчання та викладання, змісту освіти для учнів, академічної свободи вчителів та їх реалізації як професіоналів, партнерства між батьками та школою (Міністерство освіти і науки України, 2016). У Концепції НУШ простежується важливість

забезпечення підтримки навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами, оскільки це створює ще більші можливості для залучення всіх дітей до загальноосвітнього простору та розкриття їхнього потенціалу, однак для цього потрібні педагоги зі сформованими компетентностями у сфері інклюзивного навчання.

В Україні започатковано практику розроблення професійних стандартів – затверджених в установленому порядку вимог до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій (Міністерство економіки України). Проте ці стандарти відсутні для фахівців зі спеціальної освіти: вчителів спеціальної освіти, вчителів-логопедів тощо. Не в усіх, але в деяких країнах Північної Америки та Європи, які забезпечують якісні послуги дітям з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі, наявні професійні стандарти спеціальних педагогів. Тому вивчення міжнародного досвіду є надзвичайно важливим в аспекті пошуку шляхів реагування на сучасні виклики, що постали в освіті протягом останніх років: низький рівень навчання учнів корисним умінням; зниження якості освіти; невідповідність потребам економіки, недостатній рівень підготовки педагогів до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, в інклюзивному освітньому просторі (Л. Гриневич, О. Мартинчук, Л. Петько, Т. Скрипник, Н. Софій та ін.).

Дослідження останніх років свідчать, що педагоги закладів загальної середньої освіти не достатнім чином розуміються на тому, як ефективно підтримати своїх учнів під час освітнього процесу та дозволити їм реалізувати свій потенціал за умови наявності різних освітніх труднощів. Тоді як вчитель спеціальної освіти може сприяти подоланню цих труднощів та підвищенню якості навчання дітей з особливими освітніми потребами, а вчителю надати шляхи та інструменти своєчасної підтримки учня в разі виникнення подібних ситуацій (R. Achmadtullah, C. Dukes, P. Lamar-Dukes, S. Mackenzie, Y. Nuraeni, M. Nurtanto, R. Rasmitadila, A. Samsudin, A. Tambunan). Зважаючи на наявні євроінтеграційні процеси в Україні та потребу у пошуку шляхів ефективного забезпечення інклюзивного навчання, важливим постає питання вивчення передового зарубіжного досвіду у цій сфері, що дасть змогу поліпшити власну освітню практику.

У цьому аспекті важливим є вивчення досвіду підготовки спеціального педагога у тих країнах, які мають успішну практику інклюзивного навчання, зокрема у США, та відповідності цієї підготовки національним професійним стандартам (Н. Никоненко, К. Allard, A. Carroll, O. Crispel, C. Forlin, A. Jobling, R. Kasperski, M. Nordmark, M. Takala та ін.), а також дослідження, присвячені вивченню ролі спеціального педагога в освітньому процесі (О. Мартинчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, Z. Al-Shammari, K. Duke, G. Ghery, C. Mihajlovic, J. Mintz, R. Pirttimaa, J. Sommerness, M. Takala, M. Törmänen, J. York-Barr та ін.).

Отже, наразі актуальним вбачається вивчення міжнародного досвіду щодо забезпечення підтримки навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовлення, на основі ефективного викладання в інклюзивному освітньому середовищі та окреслення шляхів підтримки учнів з порушеннями мовлення задля підвищення ефективності освітнього процесу в українських закладах загальної середньої освіти.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 р.р.).

Мета дослідження: виявити тенденції забезпечення підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення на основі ефективного викладання у загальноосвітніх школах США й окреслити шляхи впровадження набутого прогресивного зарубіжного досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз зарубіжних професійних стандартів та профілів фахівців зі спеціальної освіти.

2. Здійснити аналіз змістово-методичного забезпечення підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення на основі ефективного викладання і з'ясувати її особливості та компоненти.
3. Визначити схожі та відмінні тенденції ефективної підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення в Україні та за кордоном.
4. Дослідити український досвід підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення на основі аналізу результатів анкетування вчителів-логопедів закладів загальної середньої освіти.
5. На основі порівняльного аналізу досвіду США та України розробити методичні рекомендації щодо організації та забезпечення підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення на основі ефективного викладання у вітчизняних закладах освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: пошук та аналіз зарубіжних професійних стандартів та профілів фахівців зі спеціальної освіти; вивчення та аналіз наукової літератури щодо проблеми дослідження з метою визначення теоретичних засад підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення на основі ефективного викладання; компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних праць, присвячених вивченню особливостей підтримки навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами спеціальними педагогами у закладах загальної середньої освіти з метою визначення схожих та відмінних тенденцій ефективної підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення в Україні та за кордоном; анкетування вчителів-логопедів закладів загальної середньої освіти задля дослідження українського досвіду підтримки навчальної діяльності учнів з порушеннями мовлення в інклюзивному освітньому середовищі; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки та контент-аналізу; узагальнення результатів компаративного аналізу та анкетування з метою розроблення методичних рекомендацій для організації та забезпечення підтримки учнів з порушеннями мовлення на основі ефективного викладання у вітчизняному інклюзивному освітньому просторі.

Ключові слова: компаративний аналіз, професійний стандарт, підтримка навчальної діяльності, ефективне викладання, учні з порушеннями мовлення, спеціальний педагог/вчитель спеціальної освіти.

Гоч Анастасія Миколаївна

Науковий керівник:

Данілавичюте Еяна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ МІЖПВКУЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ

Актуальність дослідження. Результати сучасних вітчизняних наукових досліджень у галузі логопедії свідчать про те, що у дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) спостерігається своєрідність розвитку вищих психічних функцій різної модальності (акустичної, мовнорухової, оптичної), що своєю чергою справляє негативний вплив на становлення функції мовлення (Л. Андрусина, О. Аркадьева, Л. Бартенева, Г. Грибань, Е. Данілавичюте, В. Ільяна, Л. Коваль, З. Мартинюк, Т. Мельніченко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофіменко

та ін.) і призводить до труднощів засвоєння знань здобувачами освіти молодшої ланки з означеними особливостями розвитку. Порушення природного алгоритму інтегративної діяльності півкуль головного мозку розглядається як одна з причин недостатності функціонування вищих психічних функцій – нейрофізіологічного підґрунтя розвитку мовлення (Т. Дегтяренко, Н. Лопатинська, Н. Павлова, Dimitrios S. Kasselimis, A. Nidos; S. Steinmann, Ch. Mulert та ін.). Водночас міжпівкульну взаємодію нині прийнято вважати особливим механізмом об'єднання лівої і правої півкуль головного мозку в єдину систему, яка є основою не лише функціонування вищих психічних функцій людини, а й повноцінного інтелектуального розвитку в цілому (Б. Соньєр).

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що питанню поетапності становлення мовлення, а також кореляції цього процесу з особливостями перебігу взаємодії правої та лівої півкуль приділяється достатньо багато уваги. Нині поняття функціональної асиметрії мозку розглядається через усвідомлення різного внеску його великих півкуль до загальної справи забезпечення нервово-психічної діяльності, яку можна розглядати як матрицю взаємодії між внутрішніми компонентами власного «я» та як основу для обміну інформацією з навколишнім середовищем, що позначається на визначенні домінантної поведінки у функціонуванні організму особи (Р. Процюк, М. Шеремет). Мовленнєва поведінка є невід'ємною складовою означеного патерну, що підтверджується фактом еволюційного зв'язку міжпівкульної взаємодії з розвитком мовленнєвої функції через ліву півкулю, на що вказують анатомічні, морфофункціональні, біохімічні, нейрофізіологічні й психофізіологічні дослідження асиметрії великих півкуль мозку людини. Означені відомості доводять присутність особливого білатерального принципу побудови та реалізації найважливіших функцій мозку, серед яких мовленню належить одна з ключових ролей. Реалізація мовленнєвої функції відбувається за підтримки не лише лівої, але й правої півкулі, що керує певними операціями мовленнєвої просодики, образно-символічними еквівалентами вербальних знаків, які надають мовленню індивідуальності (Н. Пахомова). Відтак, у випадку наявності тяжких порушень мовлення особлива увага приділяється виявленню особливостей міжпівкульної взаємодії і пошуку шляхів її регуляції (Т. Дегтяренко, Н. Лопатинська та ін.).

У контексті нейропсихологічного підходу, а також реабілітаційно-комплексної роботи з дітьми з особливими потребами одним з дієвих методів формування міжпівкульної взаємодії виступає кінезіологічний напрям роботи, сутність якого полягає у створенні умов для потужної аферентації з «периферії» до «центру» за допомогою організованих рухів з метою інтенсифікації нервового імпульсу, що здатний стимулювати діяльність головного мозку, активізуючи його нейропластичність і уможливлючи компенсацію (А. Ванчова, В. Галущенко, Е. Данілавичоте, І. Недозим, Т. Скрипник, А. Смолянінов). Нині доведено ефективність застосування такого впливу, що дає підстави вважати означений досвід корисним і спонукає до його ширшого застосування у практиці логопедичної роботи, зокрема здійснення пілотної наукової розвідки в контексті надання допомоги здобувачам середньої освіти молодшої ланки, аргументуючи актуальність дослідження на тему «Формування міжпівкульної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення засобами кінезіологічних вправ».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування міжпівкульної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення засобами кінезіологічних вправ.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми формування міжпівкульної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення.
2. Емпірично визначити стан сформованості міжпівкульної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення.

3. Теоретично обґрунтувати та розробити методика міжпівкульної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення засобами кінезіологічних вправ.
4. Експериментально перевірити ефективність методики формування міжпівкульної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення засобами кінезіологічних вправ.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз психолінгвістичних, нейропсихологічних, нейрологопедичних, психолого-педагогічних джерел з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя виявлення особливостей міжпівкульної взаємодії в учнів молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення; емпіричні – діагностика з метою встановлення стану сформованості міжпівкульної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення та перевірки ефективності методики формування міжпівкульної взаємодії засобами кінезіологічних вправ; статистично-математичні – кількісна та якісна обробка даних та визначення ступеня значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, молодший шкільний вік, кінезіологічні вправи, міжпівкульна взаємодія.

Довга Крістіна Русланівна

Науковий керівник:

Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, доцент

ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ МІКРОНАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність дослідження. Сучасний динамічний світ потребує від особистості постійних внутрішніх змін, готовності до саморозвитку та оволодіння новими знаннями та навичками, що неможливе без усвідомлення потреби у навчанні та наявності мотивації. Відомо, що визначальним компонентом організації навчальної діяльності і однією з головних умов реалізації освітнього процесу є мотивація, що формується у процесі *цільспрямованого впливу* через систему педагогічних методів і прийомів.

У психолого-педагогічній літературі наявна низка досліджень, присвячених вивченню мотивації до навчання у осіб з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема, досліджено мотиви навчальної діяльності таких учнів як чинники, що зумовлюють прояв навчальної активності (О. Бальбуза, В. Шепелева); проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку (В. Засенко, В. Кобильченко, І. Омельченко та ін.); інноваційні підходи до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку (Н. Бабич, А. Колупаєва, З. Ленів, К. Луцько та ін.); методи підвищення мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами (Л. Муренець), проблему мотивації до подолання мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку (М. Міщенко, О. Таран). Автори констатують, що у школярів з ООП рівень мотивації до навчальної діяльності розвивається достатньо повільно та має певні труднощі. У ставленні до процесу навчання у дітей зазначеної категорії наявне нестійке мінливе відношення, яке змінюється залежно від різних ситуацій під час освітнього процесу, загальної атмосфери на уроці, рівня допомоги зі сторони педагога.

Відомо, що складові мотивації є достатньо гнучкими та доступними до впливу і змін у процесі покращення умов для підвищення рівня внутрішніх намірів, заохочування молодших школярів різноманітними додатковими сучасними методами. Дослідження вищезазначених науковців свідчать про покращення засвоєння інформації дітьми з ООП, якщо матеріал викладено структуровано за допомогою стислого конспекту, творчих завдань, карт і малюнків до першоджерел чи цікавих статей, що дає змогу переключати увагу між різними завданнями, вчитися цікавіше та менше втомлюватися. Саме ці аспекти містяться у структурі методу мікронавчання, а реалізація та застосування цих видів завдань (що є основою зазначеного методу) на практиці в інклюзивному освітньому середовищі, на нашу думку, вплине на підвищення рівня мотивації до навчання дітей з ООП.

Відтак, незважаючи на наявність численних досліджень щодо підвищення мотивації до навчання осіб з ООП (зокрема молодших школярів з порушеннями мовлення: Н. Пахомова, І. Мартиненко, М. Шеремет та ін.), існує необхідність у залученні сучасних методів навчання в освітній процес. Одним із таких нетрадиційних засобів є мікронавчання, який набув своєї максимальної популярності у сфері електронного навчання під час карантинних обмежень COVID-19.

Концепт терміну мікронавчання розроблений англійським вченим Т. Нуг, передбачає навчання невеликому обсягу матеріалу за короткий проміжок часу та розуміється як ефективна форма неформального навчання, що може задовольнити індивідуальні потреби тих, хто вивчає нову для себе інформацію. Його суть полягає у викладенні матеріалу доступним для дітей способом (алгоритмічно, схематизовано, за допомогою нетривалих відео з основним викладенням змісту інформації тощо) за короткий проміжок часу, задля збереження їхніх фізичних сил та мотивації для відпрацювання основного змісту отриманої інформації у форматі практичних завдань.

Відповідно, все вище зазначене й зумовило вибір теми дослідження у такому трактуванні «Підвищення мотивації до навчання молодших школярів з порушенням мовлення шляхом використання методу мікронавчання в умовах інклюзивного освітнього середовища».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему роботи з підвищення мотивації до навчання молодших школярів з порушеннями мовлення в інклюзивному освітньому середовищі за допомогою методу мікронавчання.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з проблеми формування мотивації молодших школярів до навчання.
2. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій та провести діагностику стану сформованості мотивації молодших школярів з порушеннями мовлення до навчання в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Розробити і впровадити систему роботи з підвищення мотивації до навчання у молодших школярів за допомогою методу мікронавчання та встановити її ефективність.
4. Розробити методичні рекомендації щодо застосування методу мікронавчання в інклюзивному освітньому середовищі задля покращення мотивації навчання у дітей молодшого шкільного віку.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз літературних джерел з метою визначення теоретичних підходів до тлумачення змісту і структури понять «мотиваційний компонент навчання» та «мікронавчання»; зіставлення, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень з метою розроблення критеріїв, показників та завдань для визначення рівнів сформованості мотивації до навчання молодших школярів з порушенням мовлення; проведення констатувального етапу дослідження для визначення стану сформованості рівня мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору; розроблення системи роботи з підвищення мотивації до

навчання у молодших школярів за допомогою методу мікронавчання та перевірка її ефективності з використанням методів математичної статистики для кількісної обробки даних, отриманих під час експериментального дослідження.

Ключові слова: мотивація; мотиваційний компонент навчання; метод мікронавчання; інклюзивне освітнє середовище; порушення мовлення.

Іванова Олеся Сергіївна

Науковий керівник:

Лопатинська Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук

АКТИВІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. Теорія і практика формування комунікативної діяльності є однією з центральних проблем спеціальної педагогіки та логодидактики. Знаходячись у складній діалектичній взаємодії з психічною діяльністю дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, мовлення є головною умовою розвитку, насамперед, комунікативного. Мовлення виконує когнітивну, регулюючу і комунікативну функції, є «каналом розвитку інтелекту» дитини, створює умови для корекції її пізнавальної діяльності і забезпечує засобами для благополучної соціальної взаємодії з оточуючими людьми.

Результатом розбалансування в системі комунікації є комунікативний збій (недостатньо адекватна комунікація, повне нерозуміння комунікантів), що в свою чергу призводить до комунікативної невдачі (не досягнення ініціатором спілкування комунікативної мети, намірів, взаєморозуміння, взаємодії). А непорозуміння між комунікантами, комунікативні невдачі концептуалізуються як комунікативні девіації (відхилення). Незалежно від термінів становлення мовлення і рівня його розвитку, певна група дітей із особливими освітніми потребами не використовують мовлення як засіб комунікації, хоча й реалізує його лише з метою задоволення комунікативних потреб. Патогенетичним механізмом виникнення комунікативних девіацій є деформація практично всіх складових комунікативного акту: психологічних і когнітивних параметрів того хто говорить, контексту та ситуації спілкування, каналів комунікації, засобів мовного коду. Вивчення причин, механізмів і типів комунікативних девіацій у дітей із особливими освітніми потребами дає можливість здійснювати відбір найбільш адекватних засобів і методів їх подолання.

Проблема розвитку комунікативної функції мовлення досліджувалася не лише світовими авторитетами, але і сучасними дослідниками в різних аспектах: медичному (Я. Бікшаєва, Я. Багрій, І. Марцинківський, А. Чуприков та ін.); психологічному (В. Кобильченко, І. Мартиненко, О. Мякушко, К. Островська, Т. Піроженко, О. Романчук, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.); психолінгвістичному (Є. Соботович та ін.); лінгвістичному (Л. Мацько, М. Плющ, В. Русанівський та ін.); педагогічному (Г. Білавич, М. Копчук-Кашецька, К. Луцько, Т. Сак та ін.) та логопедичному (Н. Бабич, Н. Базима, С. Конопляста, Т. Куценко, Н. Лопатинська, А. Пехарева, І. Самойлова, К. Тичина ін.).

Питання особливостей вираження негативних невербальних компонентів комунікації дітьми із особливими освітніми потребами вивчали вітчизняні вчені С. Віротченко, О. Дудка, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, С. Конопляста, І. Мартиненко, І. Марченко, Т. Сак,

Т. Скрипник, Г. Супрун, О. Таран, В. Тищенко, М. Шеремет та ін. Науковцями зафіксовано прояви негативних невербальних емоційних труднощів комунікативної діяльності, зокрема: мовчання, погляд, агресія, нестриманість тощо. В умовах інклюзивного навчання це є перешкодою для спілкування з однокласниками, вчителями, фахівцями команди супроводу тощо, що в свою чергу ускладнює засвоєння навчального матеріалу та самосприйняття такими молодшими школярами. Тому важливим і практично значущим є створення для немовленневих молодших школярів умов опанування технологією альтернативної та допоміжної комунікації.

Доцільність використання альтернативних засобів комунікації як ефективного засобу активізації комунікативної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у яких констатуються комунікативні девіації, доведена вітчизняними науковцями (Н. Бабич, О. Боряк, Ю. Косенко, О. Козинець, В. Кривоногова, Т. Куценко, Г. Усатенко, М. Чайка та ін.) Альтернативні комунікативні методики – це такі методики, які надають можливість дітям з комунікативно-мовленнєвими порушеннями користуватися альтернативними мовленнєвими способами комунікації (реальні об'єкти, фото, картинки, символи, жести) та спрощує розуміння дітьми навколишнього середовища через його чітку організацію.

Незважаючи на підвищену увагу вчених до проблеми діагностики та корекції комунікативної діяльності, динаміку наукових досліджень в цій області та регіональну актуальність проблеми, її практична значущість очевидна, що і зумовило вибір теми дослідження: «Активізація комунікативної діяльності молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання».

Мета дослідження: розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність роботи з активізації комунікативної діяльності молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання засобами комунікативної системи обміну картками (PECS).

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ порушень комунікативного розвитку у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, проблеми діагностики та корекції комунікативних девіацій.
2. Визначити стан сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми в умовах інклюзивного навчання.
3. Встановити типологію комунікативних девіацій у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.
4. Впровадити модель роботи з активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання засобами комунікативної системи обміну картками (PECS) та встановити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи (вивчення, аналіз, синтез, порівняння, систематизація та теоретичне узагальнення наукових матеріалів зі спеціальної літератури з проблеми дослідження) з метою визначення стану і перспектив дослідження, що стали основою для вивчення окресленого питання та формулювання висновків наукової розвідки; методи порівняння, систематизації, узагальнення для виокремлення продуктивних для сьогодення педагогічних та логодидактичних ідей науковців щодо активізації комунікативної діяльності дітей із особливими освітніми потребами та обґрунтування авторської моделі роботи з активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми в умовах інклюзивного навчання засобами комунікативної системи обміну картками (PECS); емпіричні методи (бесіда, спостереження, констатувальний і формувальний експерименти) для організації дослідження, упровадження авторської моделі стосовно використання системи обміну картками (PECS) як засобу активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного

навчання; математико-статистичні методи з метою кількісно-якісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: комунікативна діяльність, комунікативні девіації, молодші школярі з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, система обміну картками (PECS).

Кордиш Юлія Миколаївна

Науковий керівник:

Софій Наталія Зіновіївна,
кандидат педагогічних наук

СПІВПРАЦЯ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА З УЧАСНИКАМИ КОМАНДИ СУПРОВОДУ УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Актуальність дослідження. Інклюзивна освіта – це складова освітньої політики, яка показує наскільки кожна країна готова захищати та забезпечувати невід'ємні права кожної людини, зокрема право на освіту. На сьогоднішній день інклюзивна освіта в Україні розбудовується та вдосконалюється. В умовах інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) складаються індивідуальні освітні цілі, визначаються необхідні умови і підтримка, створюється команда супроводу учнів з особливими освітніми потребами.

Команда супроводу забезпечує комплексний характер підтримки дитини з ООП, визначає індивідуальну освітню траєкторію, планує відповідні адаптації і модифікації освітнього процесу, здійснює інші завдання. Важливим чинником успішної роботи команди супроводу є міжпрофесійне співробітництво між усіма фахівцями, які входять до складу команди, у тому числі з батьками дитини з ООП.

Питанням співпраці учасників команди супроводу присвячені роботи Т. Скрипник, З. Удич, О. Гаяш, С. Миронової, В. Маланчій, О. Мартинчук, Н. Софій та ін. Відомо, що основними членами команди супроводу є вчитель, асистент вчителя, батьки дитини з ООП та інші фахівці, серед яких – вчителі-логопеди. Діяльність вчителів-логопедів у зарубіжних країнах регулюється професійними стандартами, які є основою для їхнього професійного розвитку і містять опис основних загальних і професійних компетентностей, включно з питанням співпраці учасників команди супроводу. Проте, на сьогодні актуальною залишається проблема співпраці спеціального педагога /вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учня з ООП в українських закладах загальної середньої освіти.

Відтак, необхідним є вивчення проблеми співпраці фахівця зі спеціальної освіти з іншими учасниками команди міждисциплінарного супроводу учня з ООП у контексті аналізу як міжнародного, так і вітчизняного досвіду. Зокрема, дослідження зарубіжних професійних стандартів вчителя спеціальної освіти та досвіду США щодо забезпечення співпраці команди супроводу учня з ООП дасть змогу вивчити дієві методи та форми співпраці вчителя-логопеда з різними учасниками команди в інклюзивному освітньому середовищі та на основі їх урахування розробити методичні рекомендації щодо забезпечення ефективної співпраці міждисциплінарної команди під час супроводу учня з ООП у вітчизняному освітньому просторі.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 р.р.).

Мета дослідження: виявити та порівняти тенденції забезпечення співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учнів з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх школах США й окреслити шляхи впровадження набутого досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз зарубіжних професійних стандартів та профілів фахівців зі спеціальної освіти.
2. Здійснити аналіз змістовно-методичного забезпечення співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учнів з особливими освітніми потребами і з'ясувати її особливості та компоненти.
3. Визначити схожі та відмінні тенденції співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учнів з особливими освітніми потребами в Україні та за кордоном.
4. Дослідити український досвід співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учнів з особливими освітніми потребами на основі аналізу результатів анкетування вчителів-логопедів.
5. На основі порівняльного аналізу досвіду США та України розробити методичні рекомендації щодо організації та забезпечення співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учнів з особливими освітніми потребами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення та аналіз наукової літератури щодо проблеми співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі; теоретичний аналіз зарубіжних професійних стандартів та профілів фахівців зі спеціальної освіти; компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних праць з метою визначення особливостей співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учня з особливими освітніми потребами в Україні та за кордоном; опитування вчителів-логопедів закладів загальної середньої освіти задля дослідження українського досвіду співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учнів з особливими освітніми потребами; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки та контент-аналізу; узагальнення та систематизація отриманих даних для визначення способів удосконалення співпраці спеціального педагога/вчителя-логопеда з учасниками команди супроводу учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Ключові слова: компаративний аналіз, професійний стандарт, професійний профіль, інклюзивне освітнє середовище, спеціальний педагог/вчитель-логопед, команда супроводу, співпраця, учні з особливими освітніми потребами.

Матвєєва Руслана Вікторівна

Науковий керівник:

Лопатинська Наталія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІЧНИХ ВПРАВ

Актуальність дослідження. Сучасні трансформації в освіті, темп і плинність буття вимагають від людини уміння орієнтуватися у просторі, стежити за перебігом часу в процесі

діяльності, розподіляти її в часі та організувати в просторі, реагувати на різні сигнали з певною швидкістю і через задані часові інтервали, прискорювати або уповільнювати темп своєї діяльності, раціонально використовувати простір і час. У всіх видах діяльності людині так чи інакше потрібна орієнтація і у просторі, і у часі. В свою чергу відчуття простору і часу спонукають людину бути організованою, збіраною, допомагають бути точною. До того ж, простір і час є регулятором не тільки різних видів діяльності, але і соціальних відносин людини. Формування часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку має дуже важливе значення для їх подальшого психічного розвитку та соціальної взаємодії. Характер уявлень учнів початкової школи про простір і час пов'язаний з розумінням ними властивостей простору і часу, оволодінням просторово-часовими уявленнями, просторовими відносинами тощо. Проблема формування просторових і часових уявлень, особливості орієнтування у часі та просторі, особливості просторово-часових уявлень дітей, їх генезис вивчалися науковцями у різних аспектах: психологічному (М. Варій, О. Зазимко, Т. Каменшук, С. Максименко, І. Омелянович, С. Яковлева та ін.), дидактичному (А. Богущ, Н. Гавриш, О. Гармаш, Н. Голота, О. Жигайло, С. Кондратенко, О. Коробко, К. Крутій, Н. Луцан, О. Чеботарьова та ін.). Ними доведено, що формування просторово-часових уявлень у дітей в онтогенезі відбувається за умови злагодженої координації всіх аналізаторних систем: зорової, слухової, дотикової, кінестетичної, нюхової.

Загальновідомим є той факт, що з кожним роком в Україні зростає кількість дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, а значить і зростає суспільний попит на якісні та доступні освітні послуги для дітей із особливими освітніми потребами. Усіх учасників освітнього процесу об'єднує мета – створення оптимальних умов для всебічного розвитку дітей та задоволення їх потреб у самореалізації. Тому постає питання здійснення якісної діагностики та корекції мовлення у цих дітей. Від правильності підібраних методів та методики роботи, від їх дієвості залежить результативність логокорекційної роботи. У дітей із мовленнєвими порушеннями, окрім труднощів із опануванням просторово-часовими уявленнями, констатуються труднощі й дрібної, загальної та артикуляційної моторики, міміки, мелодико-інтонаційної сторони мовлення. З початку ХХ століття програма художньої освіти, відома як метод художньої гімнастики, стала популярною в багатьох європейських країнах. Її написав швейцарський педагог і музикант Еміль Жак-Далькроз, професор Женевської консерваторії. Суть цієї техніки полягає в тому, що завдання вирішуються завдяки поєднанню ритму, музики і руху. «Ритмовиховання за допомогою ритму» спочатку для музикантів, потім для звичайних дітей, починаючи з дошкільного віку. За допомогою спеціально підібраних вправ Е. Жак-Далькроз розвиває у дітей музичний слух, пам'ять, зосередженість, почуття ритму, пластичну виразність рухів. У складних вправах Е. Жак-Далькроз вважав музику одним із засобів музично-ритмічного виховання дитини дошкільного віку, оскільки моторна активність, орієнтування в просторі та часі є для дитини задоволенням її біологічних потреб. До того ж, окрім здійснення значущого впливу логоритмічних вправ на подолання мовленнєвих порушень, використання логоритміки є одним із засобів формування просторово-часових уявлень у дітей із порушеннями мовлення.

Логоритміка – це низка вправ, завдань та ігор, які поєднують у собі музику і рух, музику і слово, музику, слова і рухи. І це все спрямовано на виконання корекційних, освітніх та оздоровчих завдань. Методично правильно підібрані вправи на уроці логоритміки можуть впливати на загальний тонус, емоції, рух, нормалізацію дихання. Адже основним принципом системи музично-ритмічного виховання є злиття рухів з музикою. Ця методика характеризується тим, що у вправах важливе значення надають слову.

Наукові та практико-орієнтовані доробки сучасних вітчизняних науковців (О. Боряк, С. Гандзюк, І. Жадленко, Ю. Картава, Л. Куненко, О. Лазаренко, З. Ленів, Я. Пищалка, О. Сагірова, Л. Федорович, Л. Чеснокова, С. Шкільник та ін.) засвідчують вагомий внесок у теорію та практику корекції мовленнєвих порушень засобами логоритміки.

Відтак припускаємо, що успішна реалізація завдань з формування просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення можлива завдяки цілеспрямованій роботі і застосуванню засобів логоритмічних вправ.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити ефективність роботи з формування просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення засобами логоритмічних вправ.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення засобами логоритмічних вправ.
2. Визначити стан сформованості просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення.
3. Теоретично обґрунтувати та практично довести ефективність роботи з формування просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення засобами логоритмічних вправ.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових праць, присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного та методологічного підґрунтя; визначення діагностичного інструментарію щодо виявлення сформованості просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення; проведення формувального та контрольного експериментів з метою визначення ефективності роботи з формування просторово-часових уявлень у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення засобами логоритмічних вправ; кількісно-якісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: просторові-часові уявлення, діти молодшого шкільного віку, логоритміка, логоритмічні вправи, порушення мовлення.

Михайлюк Марія Олександрівна

Науковий керівник:

Бабич Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФІЛЮ «ІДЕАЛЬНОГО» ЛОГОПЕДА ОЧИМА БАТЬКІВ У КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ

Актуальність дослідження. Кожна професія в сучасних реаліях диктує свої компетентності та вимоги, і професія вчителя-логопеда не є винятком. Логопед – це та професія, яка вимагає дуже великого емоційного та вербального включення, адже 90% свого професійного часу він проводить у безпосередньому спілкуванні з людьми. Насамперед, важливо, аби вчитель-логопед володів певними загальними та професійними компетентностями, які він опановує як у закладі вищої освіти, так і вдосконалює впродовж усього життя. Відтак, актуальним, у межах підготовки конкурентоспроможного фахівця, є компетентнісний підхід.

Питання теорії і практики означеного підходу вивчали: Н. Бібик, О. Савченко, С. Сисоєва та ін., професійна компетентність розглядається в працях: І. Беха, О. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Локшиної, О. Пометун та ін. У своїх наукових дослідженнях науковці розглядають «компетентнісний профіль» різних фахівців, а саме компетенції й компетентності, що його складають.

Питаннями підготовки фахівців зі спеціальності 016 Спеціальна освіта займаються науковці різних галузей, що дотичні до цієї спеціальності. Зокрема, В. Бондар, І. Єременко, Н. Засенко,

І. Колесник, А. Колупаєва, С. Миронова, О. Мартинчук, Н. Пахомова, Л. Руденко, В. Синьов, Т. Скрипник, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін. Науковці наголошують, що підготовка фахівців – це складний інтегральний процес набуття здобувачем професійних компетенцій у поєднанні із практичним досвідом, який вони набувають під час практики. Це поєднання професійної і загальної культури, досвіду, що набувається в процесі опанування здобувачем знаннями й уміннями під час навчання та готовності до професійної діяльності.

Важливо зазначити, що «компетентнісний профіль» вчителя-логопеда – це ті компетентності, які дають змогу йому бути успішним і надавати якісні послуги особам із порушеннями мовлення. Його складовими є не тільки професійні компетентності, а й комунікативні, загальнокультурні, ціннісно-сміслові, цифрові та ін., що складають його так звану професіограму. Важливо зазначити, що вчитель-логопед має мати високий рівень емоційного інтелекту. Р. Бояціс та Д. Гоулман у своїх працях зазначають, що навички емоційного інтелекту вдосконалюються з віком, завдяки лімбічним та нейронним зв'язкам.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що вчитель-логопед має бути різносторонньою особистістю, володіти не лише професійними техніками та методами впливу, а й різноманітними компетентностями, які допоможуть легко адаптуватись у роботі та в спілкуванні з особами різного віку.

Однак важливо зазначити, що основними користувачами послуг логопеда є родини, які виховують дітей із порушеннями мовлення, або особи різного віку, які внаслідок тих чи інших факторів мають порушення мовлення. Отже, постає питання: як вони бачать «ідеальний» профіль логопеда, які функції він має виконувати, якими особистісними характеристиками має володіти, який інструментарій має використовувати у своїй професійній діяльності.

Усе вищезазначене спонукало дослідити думку родин, які виховують дітей із порушеннями мовлення, та розробити «ідеальний» профіль сучасного вчителя-логопеда, який дасть змогу удосконалити підготовку фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, емпірично дослідити перелік загальних, професійних компетентностей і характеристик, які важливі для батьків при виборі логопеда для своєї дитини, та розробити його профіль для удосконалення підготовки майбутніх вчителів-логопедів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз вітчизняних та закордонних наукових джерел із проблеми підготовки вчителів-логопедів.
2. Розробити діагностичний інструментарій щодо вивчення профілю вчителя-логопеда задля врахування позиції та бачення батьків і їхніх дітей.
3. Розробити модель профілю «ідеального» логопеда на основі отриманих результатів дослідження.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування «ідеального» профілю та кодексу праці вчителя-логопеда у контексті реалізації підготовки майбутніх вчителів-логопедів.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз наукових досліджень з обраної теми; узагальнення, синтез теоретичних даних із метою формулювання висновків та накопичення науково-теоретичного підґрунтя для вивчення основоположних компонентів профілю вчителя-логопеда; метод класифікації; системний підхід; метод дедукції та метод індукції для систематизації та узагальнення отриманих даних щодо компетентностей вчителя-логопеда; метод порівняння для аналізу стандартів підготовки вчителів логопедів в українському та міжнародному просторі; емпіричні методи: опитування (анкетування) з метою визначення важливих для батьків характеристик та компетентностей вчителя-логопеда; кількісна та якісна обробка отриманих даних з метою здійснення узагальнення та систематизації результатів дослідження; метод моделювання з метою створення профілю вчителя-логопеда на основі отриманих результатів дослідження.

Ключові слова: профіль, «компетентнісний профіль», компетентності вчителя-логопеда, реалізація успішної кар'єри, професіограма педагогічного працівника.

Новікова Аліна Ігорівна

Науковий керівник:

Бабич Наталія Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОЛОГОПЕДИЧНИХ ВПРАВ У ЛОГОКОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. На сьогодні в Україні спостерігається збільшення кількості дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Зважаючи, що це порушення має системний характер і характеризується несформованістю (повною або частковою) різних складових мовлення, доцільно говорити про міждисциплінарний підхід до нейрологопедичного обстеження та логопедичного супроводу дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Сучасна нейропсихологія дає змогу глибше поглянути на окреслену проблему, виявити причину мовленнєвого порушення. Вітчизняні та закордонні науковці розглядають ці питання з різних підходів: питаннями нейропсихолінгвістичної діагностики та корекції займалися Т. Дегтяренко, М. Максимчук, Н. Пахомова, Т. Скрипник, Є. Соботович та ін.; нейропсихологічну діагностику та корекцію в дитячому віці вивчали Н. Базима, К. Островська, Д. Шульженко та ін.; системний підхід до діагностики й корекції психофізичного розвитку дітей із мовленнєвими дисфункціями вивчали Н. Бабич, Е. Данілавічюте, Н. Лопатинська, К. Луцько, І. Мартиненко. К. Тичина та ін.

Дослідження українських науковців у галузі нейропсихології, нейрологопедії, нейролінгвістики свідчать, що розвиток вищих психічних функцій дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення характеризується загальною неорганізованістю, мимовільністю і недостатньою цілеспрямованістю до навчальної діяльності (Е. Данілавічюте, Н. Лопатинська, Є. Соботович). Ці особливості створюють додаткові труднощі в процесі опанування комунікативними та мовленнєвими навичками і зумовлюють необхідність систематичної роботи, зокрема, проведення нейрологопедичних вправ як елементів логопедичного заняття.

Нейрокорекційні підходи в логопедичній роботі у своїх працях розглядали Т. Дегтяренко, Н. Лопатинська, Н. Павлова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. Вони зазначали, що ефект їхнього застосування залежить від професійної компетенції вчителя-логопеда, вміння використовувати нові можливості, включати нетрадиційні технології в систему навчання кожної дитини дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, створюючи мотивацію і психологічний комфорт. Нейрокорекційний вплив сприяє формуванню єдиного функціонування системи мозку й забезпечує повноцінний розвиток особистості дитини дошкільного віку із загальним недорозвитком мовленням. К. Островська у своїх працях наголошувала, що нейрокорекційні вправи дають змогу на 35% швидше впоратися із порушеннями мовлення та покращити функціонування дитини, а саме її мисленнєвих функцій, сприймання, уваги, пам'яті тощо. Важливо зазначити, що такий міждисциплінарний підхід у роботі логопеда дозволяє не тільки пришвидшити процес формування мовленнєвих функцій, але й позитивно впливає на її функціонування загалом, за умови, якщо правильно підібрано комплекс нейрологопедичних вправ відповідно до результатів нейрологопедичного обстеження.

Зазначимо, що при загальному недорозвитку мовлення важливо застосовувати сучасні методи нейрологопедичного обстеження, які дають змогу визначити нейропсихологічні та нейрофізіологічні механізми порушень мовлення та правильно розробити програму нейрологопедичної роботи.

Отже, розроблення нейрологопедичних вправ відповідно до рівня функціонування дитини є актуальним, незважаючи на численні роботи в цій галузі, адже сучасна нейрологопедія активно розвивається і вимагає розроблення значного арсеналу нейрологопедичного інструментарію для роботи з дітьми з мовленнєвим дизонтогенезом, зокрема, із загальним недорозвитком мовлення. Зважаючи на вищезазначене, було визначено тему дослідження: «Особливості застосування нейрологопедичних вправ у логокорекційній роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність застосування нейрологопедичних вправ у логокорекційній роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел із питань нейрологопедичної діагностики та використання нейрологопедичних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
2. Розробити діагностичний інструментарій та визначити особливості застосування нейрологопедичних вправ у логокорекційній роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Розробити та апробувати комплекс нейрологопедичних вправ відповідно до визначеного нейрологопедичного статусу дитини дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз психолого-педагогічних, нейропсихологічних, нейrolінгвістичних та нейрологопедичних наукових джерел щодо аспектів мозкової організації вищої психічної діяльності дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; узагальнення теоретичних даних і результатів констатувального експерименту з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення особливостей нейрофізіологічних механізмів порушень мовлення дітей дошкільного віку; емпіричні – нейрологопедична діагностика щодо визначення нейрологопедичного статусу дитини дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; статистично-математичні – методи обробки та інтерпретації даних (кількісний та якісний аналіз), інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: нейрологопедичні вправи, загальний недорозвиток мовлення, діти дошкільного віку, нейрологопедична діагностика, нейрологопедичний статус.

Свириденко Валерія Русланівна

Науковий керівник:

Луцько Катерина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти все актуальнішим стає

дистанційне навчання. Оскільки Україна не єдина країна, котра почала впровадження дистанційного формату навчання в освітньому просторі, важливо ознайомлюватися з досвідом країн, котрі ще до пандемії Covid-19 створювали можливості для отримання освіти онлайн. Відтак, потрібен аналіз міжнародного досвіду не лише з призми успіху, а й невдач також, аби попередити помилки у вітчизняному дистанційному навчанні. Через умови російсько-української війни на теренах України, освітні заклади й досі змушені перебувати в онлайн форматі, саме тому перед освітянами постала потреба у вдосконаленні своїх фахових компетентностей відповідно до викликів часу. Те саме стосується й логопедичної допомоги для дітей з порушеннями мовлення. У таких умовах актуальним є запит на досвід зарубіжних колег, котрі теж мають досвід у проведенні онлайн-занять.

Важливою темою для розгляду також є специфіка сприймання учнями інформації у дистанційному форматі, оскільки з появою необмеженого Інтернет простору з'явилася можливість розгортати життєдіяльність через освіту у новий специфічний спосіб. Звідси й впливає потреба у визначенні сутності психології екологічності освітньої взаємодії, котра проявляється у активності викладача, що навчає та організує дистанційне інформаційне середовище, взаємодію в ньому, для учня, який навчається.

Екологічність освітньої взаємодії в дистанційному форматі напряму стосується специфіки сприймання інформації в онлайн-форматі, опосередкованості технічними засобами; обов'язковості знакового опредмечування емоційності тексту, оскільки емоційний компонент у зв'язку, значною мірою, відсутній. Питання екопсихологічного підходу в дистанційній освіті вивчали такі зарубіжні науковці як: У. Джеймс, Е. Холл, Ю. Швалб та інші.

Специфіку проведення дистанційних занять відображено в працях українських науковців С. Василенко, Л. Герашенко, Л. Гриневич, О. Кузьменко, Н. Морзе, Н. Руденко, О. Рудик, Н. Речич та ін., зокрема специфіку проведення логопедичних дистанційних занять – у дослідженнях А. Журавель, М. Забари, А. Король, М. Овчаренко, Н. Федорченко, Г. Якимчук та ін. Автори аналізують діяльність викладачів та учнів під час організації та проведення дистанційних занять, описують різноманітні ресурси та інструменти, котрі допомагають в організації онлайн-навчання. Зокрема було проаналізовано наукові праці зарубіжних авторів, а саме: А. Ahmad, E. Anghel, B. Avivit, L. Beijer, J. Hardwaj, R. Kaipa, T. Orehovački, T. Roha, M. Towey, M. Snodgrass, D. Upton, G. Utkarsh, та ін. Кожен з представлених науковців ділиться власним унікальним досвідом стосовно впровадження дистанційного навчання в їхній країні, описує труднощі, з якими йому довелося зустрітися під час організації занять для дітей з різними порушеннями мовлення. Також в даних наукових працях наявні корисні поради для ефективної організації логопедичних онлайн-занять, котрі були апробовані під час дистанційної корекційної роботи з такими дітьми.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми реалізації ефективної та доступної логопедичної підтримки дітям з порушенням мовлення з урахуванням психології екологічності освітньої взаємодії при дистанційному форматі, її недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: виявити тенденції забезпечення логопедичного дистанційного супроводу учнів з порушеннями мовлення з погляду психології екологічності освітньої взаємодії у європейських країнах й окреслити шляхи впровадження набутого прогресивного зарубіжного досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. здійснити теоретичний аналіз українського та міжнародного досвіду проведення логопедичних занять з погляду психології екологічності освітньої взаємодії при дистанційному форматі;
2. здійснити аналіз змістово-методичного забезпечення підтримки навчальної діяльності дітей з порушенням мовлення під час логопедичних онлайн-занять;

3. визначити схожі та відмінні тенденції українського та міжнародного досвіду проведення логопедичних онлайн-занять;
4. дослідити український досвід проведення логопедичних занять з погляду психології екологічності освітньої взаємодії при дистанційному форматі;
5. на основі порівняльного аналізу міжнародного досвіду та України розробити методичні рекомендації щодо проведення логопедичних занять з погляду психології екологічності освітньої взаємодії при дистанційному форматі.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення та аналіз наукової літератури щодо проблеми дослідження з метою визначення теоретичних засад логопедичного дистанційного супроводу учнів з порушеннями мовлення на основі психології екологічності освітньої взаємодії; компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних праць, присвячених вивченню особливостей логопедичного супроводу дітей з порушеннями мовлення у дистанційному форматі; анкетування вчителів-логопедів закладів загальної середньої освіти задля дослідження українського досвіду проведення дистанційних логопедичних занять; інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки та контент-аналізу; узагальнення результатів компаративного аналізу та анкетування з метою розроблення методичних рекомендацій для організації та забезпечення підтримки дітей з порушеннями мовлення на основі психології екологічності освітньої взаємодії при дистанційному форматі.

Ключові слова: дистанційне навчання, фахові компетентності, бар'єри, професійна діяльність, логопедичні заняття, психологія екологічності освітньої взаємодії.

Скрипій Аліна Олексіївна

Науковий керівник:

Хомик Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. *Мовленнєва* компетентність дитини дошкільного віку визнана однією з провідних базових *характеристик особистості*, що формується в процесі її розвитку. Одним зі структурних компонентів мовленнєвої компетентності є діалогічне мовлення. Наразі у компетентнісному підході до розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку актуальним постає розв'язання проблеми розвитку саме діалогічного мовлення, порушення якого розвивається на тлі цілковитої комп'ютеризації сучасного світу. Також існує соціально зумовлений запит сучасного суспільства на розвиток діалогічного мовлення дітей дошкільного віку як з типовим розвитком, так й із загальним недорозвитком мовлення у різних видах ігрової діяльності (Л. Трофименко).

Розвиток діалогічного мовлення як наукову проблему висвітлювали в своїх дослідженнях В. Захарченко, Н. Луцан, Є. Палихата, Н. Ростикус, Н. Савінова та ін. Такі науковці, як А. Богуш, Л. Калмикова, Г. Лопатіна, Л. Любашина, Т. Швалюк виокремили прості і складні форми діалогічного мовлення. А особливості його формування в ігровій діяльності висвітлено в напрацюваннях Н. Гетьман, Н. Горбунової, В. Захарченко, Д. Зінов'євої, В. Любашиної, Л. Шадріної та ін.

Проблему розвитку та корекції мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення висвітлювали у своїх дослідженнях такі науковці, як З. Ленів, К. Луцько, І. Марченко, Н. Пахомова, С. Поліщук, Ю. Рібцун, О. Романенко, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко,

М. Шеремет та ін. Мовлення даної категорії старших дошкільників має свої особливості відповідно до рівня, що визначається індивідуально. Так, як діалогічне мовлення передбачає самостійну побудову зв'язного висловлення, розуміння його та використання правильних граматичних конструкцій, то дітям із загальним недорозвитком мовлення потрібно провести корекцію тих компонентів мовлення, що мають забезпечити створення та ведення діалогу.

Дослідження І. Брушневської, Н. Гаврилової, О. Гінжелюк, Ю. Коміренко, О. Лактіонової, І. Макаренко, Ю. Савлук, Н. Сіранчук, А. Тепаленко, Т. Швалюк та ін. засвідчують, що у дітей із загальним недорозвитком мовлення діалогічне мовлення характеризується низкою особливостей: дітям важко орієнтуватися у завданнях, вони потребують допомоги та постійного привертання уваги, не можуть в повному обсязі контролювати свої дії при виконанні завдань; також стикаються з труднощами у формуванні запитань за уявною ситуацією, ніж з опорою на наочність; відповідають на запитання оточуючих простими непоширеними реченнями, іноді однослівними відповідями. Діти при побудові діалогу погано орієнтуються в мовленнєвих ситуаціях, їм важко підтримати та розвинути розмову. Щодо запитань, які стосуються сюжетних малюнків чи серії сюжетних картин, у відповідях присутні структурні та лексико-граматичні помилки.

Розвитку самого діалогічного мовлення, а також ґрунтовному й поглибленому узагальненню знань з мови, і як наслідок забезпеченню мотивації вивчення української мови в майбутньому, сприяє розвиток мовлення в ігровій діяльності. Ю. Рібцун стверджує, що ігрова діяльність є провідною у дітей дошкільного віку і за допомогою ігрових методів навчання формуються уміння і навички розв'язувати різні життєві ситуації, вступати в діалог з різними учасниками спілкування, що позитивно впливає на становлення їхньої особистості тощо.

Недостатня розробленість проблеми розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в процесі ігрової діяльності у сучасних наукових дослідженнях в галузі логопедії підтверджує актуальність обраної теми «Розвиток діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в процесі ігрової діяльності».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості використання ігрових технологій для розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо розробленості проблеми дослідження.
2. Емпірично дослідити стан розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність використання ігрових технологій для розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз науково-методичної та спеціальної літератури щодо особливостей формування діалогічного мовлення в онтогенезі та дизонтогенезі; емпіричні методи: констатувальний, формувальний та контрольний експерименти з метою визначення стану розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення та з'ясування ефективності використання ігрових технологій як засобу розвитку діалогічного мовлення у означеної категорії дітей; статистичні методи: кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних.

Ключові слова: дитина старшого дошкільного віку, загальний недорозвиток мовлення, діалогічне мовлення, логопедична робота, логопедичний вплив, ігрова діяльність.

Талімонова Наталія Сергіївна,

Науковий керівник:

Данілавічюте Еляна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Писемне мовлення відноситься до довільних видів діяльності людини і виникає на основі достатнього рівня розвитку усного. Як правило, початок його цілеспрямованого формування співпадає з початком навчання у закладі загальної середньої освіти, хоча первинні знання дитина отримує ще у дошкільний період розвитку, коли знайомиться з оптичним і графічним зображенням літер, роблячи перші кроки у напрямі їхнього розпізнавання, називання і навіть записування. У період молодшого шкільного віку інтенсивне формування навичок читання і письма дає змогу перетворити їх на потужний інструмент опанування знань з усіх предметів, що пов'язано з необхідністю постійної взаємодії з підручником або іншими джерелами здобуття інформації, і робить шкільне життя дитини успішним. У випадку виникнення труднощів на шляху набуття означених навичок, спочатку дитина відчуває суттєвий дискомфорт при опануванні знань з предметів мовного циклу, а поступово з'являються і накопичуються «бар'єри-сателіти», що супроводжують різні види шкільної діяльності, справляючи негативний вплив не лише на становлення писемного мовлення, а і на когнітивну, емоційно-вольову, соціальну сфери розвитку дитини (Е. Данілавічюте). Саме присутність таких наслідків спонукає наукову спільноту і педагогів-практиків тримати весь шлях становлення писемного мовлення у фокусі уваги, здійснюючи фундаментальні дослідження, що дають змогу розкривати механізми виникнення особливостей розвитку з опорою на його складну психолінгвістичну структуру як у здобувачів освіти без порушень усного мовлення, так і у таких, які мають тяжкі порушення усного мовлення (О. Аркадьєва, Е. Данілавічюте, О. Гопіченко, В. Ільяна, Ю. Коломієць, З. Мартинюк, Т. Мельніченко, Є. Соботович, Л. Тенцер, Н. Чередниченко, J. Stackhouse, M. Pascoe & H. Gardner).

Уміння викладати власні думки у писемній формі (писати), а також знайомитися з чужими думками через розпізнавання друкованого тексту (читати) і виступають головною метою опанування навичок писемного мовлення. Ієрархічна структура організації писемного мовлення з точки зору психолінгвістичного підходу передбачає досконалість семантичних та фонологічних репрезентацій, моторної програми, а також граматичної і орфографічної компетентностей, в основі яких лежить нейрофізіологічна збереженість відповідальних за цей вид діяльності структур мозку, належний рівень розвитку вищих психічних функцій, мисленневих операцій, акустичної, мовнорухової, рухової, оптичної, аналізаторних систем та їхньої інтегративної діяльності. Сучасні вітчизняні технології виявлення і подолання порушень писемного мовлення створюються з урахуванням наведених складових, постійно збагачуються на основі нових наукових даних і практичного досвіду, що уможливлює надання ефективної допомоги (Е. Данілавічюте, В. Ільяна, Л. Коваль, З. Мартинюк, Т. Мельніченко, Л. Тенцер, Н. Чередниченко).

Водночас виклики сьогодення, що обумовлені зміною факторів навколишнього середовища (карантин, військовий стан), спонукають до ширшого впровадження нових форм навчання, найпопулярнішою серед яких є дистанційна. Результати сучасних досліджень свідчать про те, що таку форму слід вважати педагогічною концепцією, яка виходить далеко за рамки фізичної

відокремленості учня і педагога (McMillion, Tucker King). Своєрідність організації навчання за відсутності безпосереднього контакту полягає у перегляді самої структури освітнього процесу, алгоритму взаємодії учня і педагога, системи керування роботою учня. Особливості вивчення порушень писемного мовлення, які часто притаманні учням з тяжкими порушеннями усного мовлення, полягають у необхідності спостереження вчителем-логопедом за процедурою виконання запропонованих діагностичних завдань, що потребує безпосереднього контакту. Організація процесу навчання писемного мовлення в умовах лінгвістичного дефіциту також висуває особливі вимоги до якості матеріалу, що пропонується, та потребує підвищеного покрокового контролю з боку педагога часто упродовж тривалого проміжку часу. Втім, відповіді на ці та інші питання поки не знайшли відображення у джерелах належного спрямування. Відсутність цілеспрямованих наукових досліджень, які би узагальнили емпіричні дані, визначили специфіку навчання писемного мовлення школярів з тяжкими порушеннями мовлення в означеному форматі та озброїли фахівців змістовними рекомендаціями для підвищення ефективності освітнього процесу, підтверджує актуальність дослідження на тему «Особливості розвитку писемного мовлення в умовах дистанційного навчання у дітей з тяжкими порушеннями мовлення».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні рекомендації щодо формування писемного мовлення в умовах дистанційного навчання у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку писемного мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
2. Емпірично дослідити стан сформованості писемного мовлення та визначити його особливості у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення в умовах дистанційного навчання.
3. Розробити методичні рекомендації щодо формування писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення в умовах дистанційного навчання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження для вирішення поставлених завдань обрано такі методи: теоретичні – аналіз психолінгвістичних, психолого-педагогічних джерел з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя виявлення особливостей формування писемного мовлення в умовах дистанційного навчання; емпіричні – діагностика дітей з тяжкими порушеннями мовлення з метою визначення особливостей сформованості писемного мовлення в умовах дистанційного навчання, розроблення методичних рекомендацій щодо формування писемного мовлення в означеній категорії дітей у дистанційних умовах; кількісна та якісна обробка даних та визначення ступеня значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: писемне мовлення, особливості, молодший шкільний вік, тяжкі порушення мовлення, дистанційне навчання.

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»**

Арнаут Ярослава Валеріївна

Науковий керівник:
Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

**НОРМАЛІЗАЦІЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ГОТОВНОСТІ
ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ**

Актуальність дослідження. В сучасному суспільстві спостерігається значне збільшення кількості дітей дошкільного віку з дивними поведінковими проявами, такими як дефіцит комунікації, невміння взаємодіяти з оточуючими, обмеження кола інтересів і дій, неадекватна реакція на події, та інші ознаки, притаманні особам з розладами аутистичного спектра (РАС). Діти з РАС суттєво відрізняються від однолітків з типовим розвитком, але це не означає, що їхній потенціал обмежений. Важливим питанням сьогодення, що стоїть перед освітянами, є створення оптимальних умов для якісного навчання осіб з особливими освітніми потребами. Однак для створення оптимальних умов розвитку та навчання дітей із РАС першочергово потрібне фахове розуміння та кваліфіковане визначення психофізіологічних потреб дітей з аутизмом, оскільки це є невід'ємною складовою її гармонійного розвитку важливим чинником в процесі її формування її соціальних, комунікативних та пізнавальних навичок.

Загалом сучасний освітній процес спрямований на досягнення результату за будь-яких умов, тож у разі виникнення скарг стосовно розвитку дитини, у переважній більшості, вони зосереджені на недостатньому рівні формування мовленнєвих навичок та низькій успішності учнів в освітній сфері. У таких випадках, зазвичай, батьками не враховується факт недостатньої сформованості психофізіологічних факторів розвитку дітей, що в результаті призводить до мінімальної ефективності та відсутності сталості у освітньому процесі дітей з аутизмом. Розуміння важливості рівневого і послідовного психофізіологічного розвитку дає основу, на яку може спиратись дитина та вдосконалювати набуті вміння і навички.

Власне питаннями формування та запровадження передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом опікувалося чимало зарубіжних (J. Ayres, Z. Mailloux, R.C. Schaaf та ін.) та українських (М. Максимчук, Т. Скрипник, А. Смолянінов, В. Тарасун та ін.) науковців. Дослідники прагнули розробити найефективніші підходи для впровадження методик нормалізації психофізіологічного стану дітей з розладами аутистичного спектра задля підвищення їхніх адаптивних можливостей до навчання в школі, проте цей напрям залишається в площині напрацювань і розвитку.

Здійснений огляд літературних джерел лише підтвердив, що питання визначення методів і способів нормалізації психофізіологічного стану дошкільників з РАС як передумови формування готовності до навчання в закладі освіти залишається актуальним та малодослідженим напрямом у спеціальній педагогіці та психології.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити способи нормалізації психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з аутизмом задля підвищення їх готовності до навчального процесу в закладі освіти.

Відповідно до мети визначено *завдання:*

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питань формування передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом.

2. Емпірично виявити особливості психофізіологічного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом як передумови їхньої готовності до освітнього процесу в закладах освіти.
3. Розробити методичні рекомендації щодо нормалізації психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з аутизмом задля підвищення їхньої готовності до навчання в закладах освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – систематизація наукових джерел, представлених у спеціальній педагогічній та психологічній літературі щодо провідних світових і вітчизняних напрямів роботи з дітьми з РАС; порівняльний аналіз наявних в Україні методик нормалізації психофізіологічного стану дітей з аутизмом, конкретизація та уточнення значень базових понять дослідження: «психофізіологічний стан дитини з аутизмом», «готовність до навчання», «порушення сенсорної модуляції»; емпіричні – спостереження, опитування, анкетування, елементи нейропсихологічного обстеження – з метою встановлення особливостей психофізіологічного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом як передумови їхньої готовності до освітнього процесу в закладах освіти; методи статистичної обробки та інтерпретації даних – кількісна та якісна оцінка отриманих у ході дослідження результатів, на основі якої буде розроблено методичні рекомендації щодо нормалізації психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра задля підвищення їхньої готовності до навчання в закладах освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти дошкільного віку, розлади аутистичного спектра, психофізіологічний стан, порушення сенсорної модуляції.

Белікова Оксана Сергіївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЗУАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ

Актуальність дослідження. Навичкам читання належить особлива роль, оскільки їх специфіка полягає в інтеграції з іншими вміннями необхідними для оволодіння іншими предметам шкільної програми. Сформованість читацької компетентності молодших школярів багато в чому визначає успішність навчання з інших предметів початкової школи. Без навички читання не може бути ні успішного навчання дитини в школі, ні самостійного пізнання нею світу, ні самовдосконалення.

Низка вітчизняних дослідників, зокрема О. Вашуленко, Г. Гудачок, І. Лапшина, Н. Попович, О. Савченко. Так, Н. Попович виокремлено взаємопов'язані компоненти навички читання, як виразність, правильність, швидкість та усвідомленість прочитаного. Виразне читання досягається такими засобами, як темп, тембр та сила голосу. Вона також наголошує, що задля вдосконалення читацьких навичок у дітей молодшого шкільного віку важливим є комплексне формування всіх цих компонентів читання у молодших школярів, адже вони є взаємопов'язаними.

Питання формування передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом досліджували вітчизняні науковці Т. Скрипник, І. Недозим, К. Островська, О.Таран та інші. Зокрема, О. Кіпаренко досліджувала вплив дефіциту нейродинамічного забезпечення психічної діяльності на труднощі освоєння шкільної програми та виявлення нейропсихологічних факторів, які

корелюються з чинником несформованості навички читання. Є. Кучеренко в своїх роботах виокремила, що характерні особливості формування читацьких навичок дітей з аутизмом є несформованість передумов таких навичок, а саме: мимовільне та довільне запам'ятовування, нестійкість та зниження уваги, відволікання, знижена когнітивна гнучкість та словниковий запас, проблеми з усвідомленістю прочитаного.

Низка іноземних фахівців (A. Nally, O Healy, J. Holloway, H. Lydon) наголошують на тому, що діти з проявами аутизму важкого ступеню мали більш виражені труднощі в сформованості навички читання. У своїй роботі автори підкреслюють необхідність оцінки читання, а також розробки високоіндивідуалізованих втручань задля формування навичок читання у дітей з аутизмом. Ці ідеї підтримують вітчизняні фахівці Є. Кучеренко, І. Дмитрієва та підкреслюють, що важливо врахувати в освітньому процесі особливості дітей з аутизмом та відповідним чином оцінювати та навчати тих дітей, які мають обмежені навички вербальної комунікації.

Ю. Бойчук та С. Казачінер у своїх дослідженнях розглядали ефективність різноманітних методик навчання читання, серед них такі методи, як: звуковий (фонетичний) метод, читання слів по складах, методика глобального читання, ТАН-Содерберг, навчання за картками Домана, буквограма, методика Монтессорі тощо. У результаті дослідження вони дійшли висновку, що кожна з проаналізованих ними методик має свої переваги та недоліки, з урахуванням яких можна досягти успіху у навчанні навички читання дітей з особливими освітніми потребами.

Незважаючи на велику кількість досліджень щодо формування навичок читання, на нашу думку, питання щодо ефективних методів формування навичок читання у молодших школярів з аутизмом заслуговує окремої уваги, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити й апробувати методику формування навичок читання для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо формування навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити та апробувати методику формування навичок читання з використанням візуальних стратегій для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
4. Запропонувати методичні рекомендації для вчителів щодо формування навичок читання з використанням візуальних стратегій для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз, систематизація, узагальнення навчально-методичної літератури та наукових публікацій щодо питання формування навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом; емпіричні – тестування задля визначення стану сформованості навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом; методичні – розроблення методики та методичних рекомендацій щодо формування навичок читання з використанням візуальних стратегій для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом, її апробація та перевірка ефективності; методи обробки даних – застосування кількісно-якісного аналізу даних щодо констатувального та формувального експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, навички читання, візуальні стратегії, методики читання, діти молодшого шкільного віку.

Голімбівська Марина Олегівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку педагогічної та психологічної науки у нашій країні однією з найбільш актуальних є проблема готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації дітей з розладами аутистичного спектра у дошкільному віці зумовлена, перш за все, потребами педагогічної та психологічної практики, оскільки саме діти зазначеної категорії зазнають значних труднощів під час адаптації до умов закладу освіти, зокрема у дошкільному віці. Це перешкоджає процесу їхньої соціалізації, штучно ізолює таких дітей, утруднює розкриття внутрішнього потенціалу.

Проблема психологічної готовності та адаптування до школи останнім часом стала особливо актуальною серед фахівців психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Психологи, логопеди, педагоги, вивчають і обґрунтовують критерії адаптування до шкільного навчання, сперечаються про особливості розвитку і вік, з якого найдоцільніше розпочинати навчання дітей в школі. Аналіз наукової літератури з теми, надав змогу виявити наявність недостатньої кількості публікацій, присвячених розкриттю певних аспектів психолого-педагогічного супроводу та адаптації дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивного навчання в Україні.

У працях провідних сучасних українських науковців представлено опис передумов та динаміку змін інклюзивної освіти, а також особливості діагностики, розвивальної та навчальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (А. Колупаєва, Т. Дегтяренко, О. Мартинчук, Т. Шкварська). Зокрема, розгляду технологій психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі приділяють увагу Т. Скрипник, К. Островська, Д. Шульженко.

Психологічна готовність дитини до навчання в школі є предметом постійної уваги фахівців. Зокрема О. Таран зазначає, що психологічна готовність до навчання, це – комплексна характеристика рівнів розвитку інтелектуальної, особистісної та соціальної сфер психіки дитини, що є найважливішою передумовою для гармонійного її входження у нове соціальне середовище. Від успішного розв'язання цієї проблеми залежить адаптація дитини до шкільного життя, оволодіння нею навчальною діяльністю і, як наслідок, формування всебічно розвиненої особистості.

Актуальність дослідження полягає в тому, що діти з розладами аутистичного спектра мають знижені адаптаційні можливості та труднощі комунікації, що ускладнює процес їхньої інтеграції в колектив однолітків в інклюзивному освітньому просторі. Отже, недостатнє теоретичне обґрунтування з даної проблематики та питання необхідності розроблення сучасних стратегій формування готовності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра до шкільного навчання зумовили вибір відповідної мети дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати стратегії формування готовності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра до навчання в інклюзивному освітньому середовищі.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості готовності до навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Розробити стратегії формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – здійснити теоретичний аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури щодо формування готовності до інклюзивного навчання дітей з розладами аутистичного спектра; емпіричні – визначити стан сформованості готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з аутизмом у ході констатувального експерименту, спостереження, експертне оцінювання, виконання тестових завдань; методи аналізу даних – кількісний та якісний аналіз результатів констатувального експерименту; методичні – розробка стратегії формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, готовність до навчання, інклюзивна освіта, стратегії формування готовності до інклюзивного навчання, діти старшого дошкільного віку.

Дроботько Ірина Дмитрівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ТЕХНОЛОГІЮ «КЛАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

Актуальність дослідження. Як відомо, стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії є діагностичними критеріями розладів аутистичного спектра (РАС), що конкретизується у цілій низці проявів, серед яких: знижене вміння ділитися інтересами, емоціями, неспроможність ініціювати соціальну взаємодію; відсутність реакцій на емоції інших людей; брак модуляції (підлаштування) поведінки відповідно до соціальної ситуації та ін. Діти з РАС слабо користуються емоційними реакціями на вербальні й невербальні спроби інших людей вступити в бесіду (Н. Байкіна та Я. Крет).

Саме тому в процесі організації освітнього процесу для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом доцільним є завдання формувати їхні соціально-емоційні навички, що дасть змогу подолати недостатність соціально-емоційної і невербальної комунікації, вміння розвивати, підтримувати і розуміти емоційні стосунки з однолітками (І. Недозим). Необхідним для цього є створення сприятливого освітнього середовища, спрямованого на засвоєння учнями з РАС соціальних навичок взаємодії з іншими дітьми, вміння розпізнавати, називати і виявляти емоції відповідно до контексту ситуації, соціально схвальним чином висловлювати свої бажання та прагнення.

Успішність впровадження інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє вирішенню завдань соціально-емоційного розвитку учнів, залежить від багатьох чинників. Один з них – компетентність учасників команди супроводу, які володіють дієвими інклюзивними технологіями. Серед таких технологій, визнаних ефективними у багатьох країнах, є «Класний менеджмент» як мистецтво керувати дитячим колективом, інноваційна технологія перетворення

середовища закладу освіти з метою досягнення ефективності освітнього процесу. Ця технологія ґрунтується на цілісному аналізі потреб дітей та цілей їхнього навчання, передбачає розроблення системи методів і способів задоволення цих потреб (Т. Королюк, Т. Скрипник та ін.). Визначено, що «Класний менеджмент» вирішує багато завдань, необхідних для навчання, розвитку і виховання учнів з ООП, у тому числі, з РАС; серед цих завдань – особистісне та соціальне зростання кожного учня, формування соціально-емоційних навичок.

Українські фахівці підтверджують важливість впровадження в закладах освіти технології «Класний менеджмент» як інноваційного підходу до створення розвивального середовища для усіх учасників освітнього процесу, у тому числі, дітей з аутизмом (К. Бірюкова, М. Пристінська, Т. Скрипник). За міжнародним досвідом (А. Ноу, R. Marzano, Н. Wong та ін.), ресурси «класного менеджменту» сприятливо впливають на розвиток емоційного інтелекту та його складових у дітей з аутизмом, забезпечують формування емоційних реакцій, емоційної обізнаності та компетентності, здатності до емоційної саморегуляції та врахування емоційних станів співрозмовників у процесі взаємодії з ними.

Незважаючи на те, що технологія «Класний менеджмент» поступово стає предметом вивчення для українських фахівців, які прагнуть розкрити методичну цінність цього інструменту перетворення середовища, досі недостатньо розробленими лишаються прикладні аспекти впровадження цієї технології в умовах інклюзивного навчання в Україні, а також той акцент на формування соціально-емоційних навичок, який може докорінно змінити стосунки між учасниками інклюзивного процесу, сприяти становленню в учнів з РАС соціальних якостей та емоційного інтелекту.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити організаційно-педагогічні умови формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент».

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної характеристики розвитку соціально-емоційних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Дослідити стан сформованості соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом, проаналізувати отримані результати.
3. Розкрити організаційні та педагогічні умови забезпечення сприятливого середовища початкової школи з опорою на технологію «Класний менеджмент» для формування соціально-емоційних навичок молодших школярів з аутизмом.
4. Визначити ефективність проведеної роботи з формування соціально-емоційних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
5. Розробити методичні рекомендації для організації процесу формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент».

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз наукових джерел з питань соціально-емоційного розвитку осіб з аутизмом; порівняльний аналіз українського і міжнародного досвіду щодо стратегій для адаптації та модифікації освітнього середовища у закладі освіти, узагальнення, синтез, класифікація основних положень психолого-педагогічної науки щодо формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом, а також уявлення про технологію «Класний менеджмент»; емпіричні методи: опитування, експертні оцінки, спостереження; якісний та кількісний аналіз результатів констатувального і контрольного експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків; розроблення та апробація методичних рекомендацій для організації процесу формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент».

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, молодший шкільний вік, класний менеджмент, соціально-емоційні навички, емоційний інтелект.

Ільїна Ганна Олександрівна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ЕКСПЕРТНА РОЛЬ ФАХІВЦЯ З ПРИКЛАДНОГО АНАЛІЗУ ПОВЕДІНКИ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНІЙ КОМАНДІ СУПРОВОДУ ДИТИНИ З АУТИЗМОМ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЇ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Актуальність дослідження. Сучасні процеси реформування спеціальної та інклюзивної освіти вимагають від дослідників пошуків нових теоретичних засад та оптимальних шляхів сприяння психосоціальному розвитку дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з розладами аутистичного спектра (далі – РАС). Специфіка розвитку дітей з РАС зумовлює, у першу чергу, труднощі їхньої соціалізації та взаємодії з оточенням, відтак діти з аутизмом потребують значної підтримки в розвитку цих сфер.

Входження дитини з РАС в систему соціальних відносин, опанування нею суспільних норм і правил є процесом психологічної адаптації, що зумовлює подальшу інтеграцію цієї дитини у соціум. Оволодіння навичками адаптації є складним і багатоетапним процесом. Пошук найбільш ефективних методів розвитку соціалізації та адаптаційної поведінки для дітей з РАС у вітчизняній спеціальній педагогіці в останнє десятиліття характеризується підвищеною активністю, що підтверджується численими публікаціями науковців та практиків (А. Душка, Н. Івашура, В. Косинкіна, Н. Липка, О. Мякушко, К. Островська, Л. Рибченко, Х. Сайко, Г. Сивик, Т. Скрипник, Д. Шульженко та ін.).

На сьогодні психолого-педагогічний супровід дітей з РАС не має однозначності й узгодженості щодо технологій та методик, які б давали змогу ефективно долати порушення аутистичного спектра. Особливо це стосується етапу адаптації до освітнього процесу та налагодження соціальної взаємодії з однолітками та педагогами в інклюзивному освітньому середовищі.

В Україні наявний певний дефіцит методичних розробок, спрямованих на допомогу членам команди супроводу в роботі з аутичними дітьми. Однак, прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis, АВА) вважають одним з найефективніших і найрозповсюдженіших методів роботи з РАС, згідно до звіту про методи з науково доведеною ефективністю (2020). На основі методів АВА побудовано багато програм у школах і центрах для дітей з аутизмом, особливо в США, Канаді, Бельгії, Швеції, Ізраїлі. Тому для успішної роботи психолого-педагогічної команди супроводу дитини з аутизмом сучасна спеціальна та інклюзивна освіта потребує вивчення стратегій прикладного аналізу поведінки.

Міжнародний досвід рекомендує використання прикладного аналізу поведінки для розроблення й апробації методів навчання в інклюзивному класі. Теоритичний аналіз низки зарубіжних досліджень (D. Foran, M. Hoerger, M. Giangreco, W. Heward, R. Pennington, H. Philpott, C. Trump та інші) засвідчив, що в результаті застосування АВА-підходу діти з РАС краще адаптуються до нових умов, набувають навичок посидючості, соціально-прийнятної поведінки, активізується їхній вербальний компонент, збільшується пізнавальний інтерес і розвивається колективна гра. Однак, для отримання такого результату до психокорекційного процесу має бути залучено сертифікованого фахівця з прикладного аналізу поведінки.

Вивчення закордонних освітніх моделей спеціальної освіти, зокрема досвід співпраці фахівців з АВА-терапевтами, дає підґрунтя для подальшого розвитку цієї практики в закладах освіти нашої країни. Ці та інші аспекти мотивують глибше зануритись в дослідження питання ефективної роботи команди супроводу дитини з РАС в закладі освіти, а саме: питання участі в діяльності такої команди поведінкового аналітика як експерта-консультанта.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично встановити психолого-педагогічні засади ефективного залучення фахівця з прикладного аналізу поведінки у діяльність міждисциплінарної команди супроводу дитини з аутизмом під час її адаптації до освітнього процесу.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз особливостей розвитку і формування навичок адаптації до освітнього процесу в дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити організаційні умови, засоби та етапи залучення фахівця з прикладного аналізу поведінки до процесу командного супроводу дитини з розладами аутистичного спектра в закладі освіти.
3. Емпірично дослідити особливості та стан сформованості адаптаційних навичок до освітнього процесу в дітей з аутизмом.
4. Розробити методичні рекомендації щодо організації плідної співпраці міждисциплінарної команди супроводу з поведінковим аналітиком задля підвищення адаптаційних можливостей дітей з розладами аутистичного спектра в закладах освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічних джерел, присвячених питанню використання методів прикладного аналізу поведінки в освітньому процесі; систематизація психолого-педагогічної літератури щодо участі фахівця з прикладного аналізу поведінки у роботі команди супроводу дитини з аутизмом; узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «прикладний аналіз поведінки», «адаптаційні навички», «міждисциплінарна команда супроводу дитини з аутизмом»; порівняльний аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід; *емпіричні:* констатувальний експеримент; формувальний експеримент у вигляді впровадження та визначення результативності залучення до освітнього процесу фахівця з прикладного аналізу поведінки; *методи математичної статистики* з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості емпірично отриманих результатів дослідження, якісний аналіз отриманих даних констатувального та формувального експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, адаптаційні навички, прикладний аналіз поведінки, міждисциплінарна команда супроводу, поведінковий аналітик, інклюзивна освіта.

Ковальчук Ірина Петрівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ПОСТУРАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. На сьогодні питання організації освітнього процесу для дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (РАС) звучить надзвичайно гостро, адже відомо, що ці діти є найскладнішою групою, з якою стикаються педагоги в інклюзивному навчанні. Зумовлено це тим, що ці діти суттєво вирізняються своєю поведінкою від інших дітей (як з типовим розвитком, так і з іншими обмеженнями життєдіяльності). Діти з аутизмом слабо реагують на звернення інших людей, не виявляють навичок наслідування, елементарних вербальних чи невербальних реакцій. Щодо психомоторних навичок, то найбільш помітними є їхні складнощі з виконанням таких функцій, як утримання пози тіла у статиці і динаміці, несформованість функції ніг як опори для тіла, нездатність підтримувати увагу та ін.

Особливості психічного розвитку дітей з РАС, з одного боку, а з іншого, недостатня компетентність фахівців, призводить до того, що освітня діяльність цих дітей здійснюється з великими труднощами. Для розбудови успішного освітнього процесу, учасниками якого є діти з РАС, важливо знати особливості їхнього розвитку, їхні потреби та сильні сторони. Тому постає вагома потреба у становленні підґрунтя ефективного навчання цих дітей.

Питання формування передумов освітньої діяльності дітей з аутизмом досліджували науковці М. Максимчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, Д. Шульженко та ін., які прагнули розробити ефективні підходи для досягнення позитивних змін у психофізіологічному і психоемоційному стані цих дітей і підвищення їхньої здатності до подальших процесів навчання, розвитку та соціалізації.

Теоретичний аналіз міжнародного досвіду (Дж. Айрес, В. Kashefimehr, Н. Kayihan, М. Huri та ін.) засвідчив, що психолого-педагогічне втручання має спиратися на принцип закономірності розвитку. Це означає, що підґрунтям академічних навичок є базові передумови розвитку, серед яких найважливішу роль мають тонічна регуляція, рівновага та їхні похідні – білатеральна інтеграція, постуральний контроль та ін. В нашому дослідженні ми зосередили свою увагу на сутності та ролі постурального контролю як здатності підтримувати позу тіла у статиці та динаміці для ефективного освітнього процесу дітей з РАС.

Зарубіжними та українськими дослідниками (Y. Lim, С. Molloy, А. Memari, Е. Данілавічюте, Т. Скрипник, А. Смолянінов та ін.) доведено, що діти, у яких несформований поступальний контроль, можуть відчувати труднощі у таких необхідних для освітнього процесу психомоторних уміннях, як: сидіти за столом, витримувати фізичне та психо-емоційне навантаження, підтримувати стійкість уваги, координувати та регулювати свої фізичні дії, здійснювати цілеспрямовану діяльність.

Незважаючи на прагнення багатьох дослідників встановити чинники формування надійного підґрунтя навчання та розвитку, на нашу думку, недостатньо розробленим лишилося питання значущості постурального контролю для успішної освітньої діяльності дітей з аутизмом, розуміння шляхів його формування та опори на нього в стратегіях втручання для цих дітей.

Мета дослідження: розробити програму втручання з формування постурального контролю для забезпечення стабільності і сталого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом;

теоретично обґрунтувати та емпірично довести значущість постурального контролю у контексті становлення здатності цих дітей до освітньої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Теоретично дослідити наукові здобутки щодо закономірності та послідовності розвитку дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Дослідити взаємозв'язок між станом сформованості постурального контролю у дітей з РАС та становленням підґрунтя їхньої освітньої діяльності у закладі освіти.
3. Розробити та експериментально перевірити програму занять, що базується на методах з науково доведеною ефективністю, спрямовану на формування у дітей дошкільного віку з аутизмом постурального контролю; дослідити отриману динаміку розвитку у контексті участі цих дітей в освітньому процесі.
4. Сформулювати методичні рекомендації для учасників міждисциплінарного супроводу дітей дошкільного віку з РАС, що враховують послідовний і цілеспрямований вплив на формування постурального контролю як одного з ресурсів та механізмів ефективної освітньої діяльності цих дітей.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз науково- та навчально-методичних джерел з питань формування підґрунтя ефективного навчання і розвитку осіб з особливими освітніми потребами; порівняльний аналіз підходів міжнародних та українських дослідників у плані розроблення та впровадження стратегій втручання для осіб з РАС; узагальнення засобів діагностики стану сформованості постурального контролю; *емпіричні* – опитування, анкетування, аналіз експертних оцінок, діагностичні проби; розроблення програми втручання на основі сенсорно-інтегративної терапії; констатувальний та формувальний експерименти, якісний аналіз отриманих даних, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: постуральний контроль, сенсорно-інтегративна терапія, розлади аутистичного спектра, дошкільний вік, програма втручання.

Кожушна Інна Мілентіївна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОБЛЕМ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), за останні роки кількість дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) неухильно зростає й на сьогодні складає 1% від населення всієї планети, що більше, ніж кількість населення України. Ця динаміка може свідчити, що в майбутньому проблема надання якісної комплексної допомоги дітям з РАС стане однією з актуальних потреб вітчизняної медицини, спеціальної педагогіки та психології.

Однією із найважливіших проблем сучасної спеціальної освіти є поведінкові порушення, їх діагностика та корекція, оскільки саме вони носять масовий характер серед учнів з РАС у молодших класах та потребують особливої уваги з боку вчителів, асистентів учителів та інших педагогів. Крім того, поведінкові порушення заважають самим учням з РАС: їм важко сконцентрувати увагу на вивченні нового матеріалу, що впливає на їхню шкільну успішність; проблемна поведінка також заважає учню з аутизмом соціалізуватися та знайти друзів, що може призвести до невпевненості, нерішучості та замкненості.

Сучасний етап розвитку теорії й практики педагогіки та психології характеризується посиленою увагою до вивчення особливостей психічного та фізіологічного розвитку дітей з розладами аутистичного спектра. Українські науковці (О. Доленко, І. Марценковський, К. Островська, О. Романчук, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков) акумулюють світовий досвід вивчення аутизму й докладають значних зусиль до розбудови шляхів допомоги дітям з РАС. На вивченні поведінкових проблем у дітей з РАС концентрували свою увагу представники вітчизняної та зарубіжної науки (А. Іваненко, Я. Катерина С. Шумаєва, М. Bristol, S. Harris, В. Hermelin та ін.).

Однак, незважаючи на здійснені наукові розвідки, проблема подолання поведінкових порушень серед учнів молодших класів з аутизмом є недостатньо дослідженою на сучасному етапі розвитку спеціальної освіти. Вивчення шляхів подолання проблемної поведінки учнів з РАС сприятиме їхній успішній соціалізації в умовах інклюзивного навчання, що зможе покращити якість їхнього життя і у теперішній час, і у майбутньому.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити корекційно-розвивальні методики подолання поведінкових проблем в учнів молодших класів з аутизмом в умовах інклюзивного навчання.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання подолання поведінкових проблем в учнів молодших класів з аутизмом.
2. Розробити методичку діагностики поведінкових порушень учнів молодших класів з аутизмом.
3. Визначити рівень проблемної поведінки серед учнів молодших класів з аутизмом.
4. Розробити методичні рекомендації з подолання проблемної поведінки серед учнів молодших класів з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «проблемна поведінка», «інклюзивне освітнє середовище»; емпіричні методи – спостереження, опитування – з метою визначення рівня проблемної поведінки серед учнів молодших класів з аутизмом; методи математичної статистики – кількісний та якісний аналіз отриманих даних – з метою оцінки та інтерпретації результатів емпіричного дослідження задля розроблення методичних рекомендацій з подолання проблемної поведінки серед учнів молодших класів з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, інклюзивне освітнє середовище, проблемна поведінка, методики корекції поведінкових порушень.

Котова Ірина Миколаївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЯК МОДЕРАТОРІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. За останнє десятиліття інклюзивна форма навчання стала найважливішим елементом реформування та вдосконалення освітніх послуг, що надаються учням з ООП, зокрема з розладами аутистичного спектра (РАС). Залучення дітей з РАС у загальноосвітню систему є надзвичайно важливим, адже навчання в середовищі однолітків дає змогу впливати на загальний розвиток учнів з аутизмом, на підвищення рівня їхніх мовленнєвих, комунікативних, соціальних та академічних навичок.

У сучасних умовах Україна ще не має багатого досвіду впровадження інклюзивної освіти для дітей з ООП; цей процес знаходиться на етапі активного реформування, яке має на меті зміну освітньої парадигми загалом та ролі батьків в освітньому процесі зокрема.

На цьому тлі дещо виокремлюється ситуація з рівнем поінформованості та доступу до відомостей про аутизм. Однак, самого факту насиченості інформаційного простору даними про РАС вже недостатньо, оскільки це ніяк не вирішує високий суспільний запит на достовірну та науково обґрунтовану інформацію щодо ефективних технологій, методів допомоги та супроводу, а саме: методологічні посібники, науково-практичні курси та програми, чіткі прикладні матеріали тощо.

Питання інтеграції дітей з РАС в освітній простір вивчали такі дослідники, як: О. Мартинчук, К. Островська, Г. Супрун. Різні підходи до командного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у своїх працях розглядали О. Гаяш, А. Колупаєва, Н. Софій; аспекти командної взаємодії та співпраці з сім'ями, які виховують дітей з ООП, висвітлено у науковому доробку С. Лупінович, Т. Скрипник, Н. Софій та ін.

Проблематика залучення родин учнів з ООП до ефективної взаємодії з учителями та іншими професіоналами, задіяними в освіті цих дітей, розглянуто у працях зарубіжних дослідників (М. Блу-Баннинг, К. Дей, Г. Франклен, Дж. Феррел, Г. Френсис). Усі вони одностайні у твердженні про те, що врахування позиції та запитів батьків веде до інтенсифікації освітнього процесу, підвищення ефективності інклюзивної освіти.

Вітчизняні науковці, спираючись на досвід зарубіжних колег, розробляють алгоритми впровадження процесу супроводу, у якому має бути модератор, та науково підтверджують необхідність участі батьків в освітньому процесі. Відомо, що саме батьки володіють ключовою інформацією про своїх дітей та відіграють вирішальну роль у їхній освіті. Тому дуже важливо, щоб усі фахівці активно прагнули працювати з батьками та цінували їхній внесок. Робота фахівців може бути більш ефективною, коли батьки беруть участь у ній, а також враховуються їхні побажання, почуття та перспективи, погляди на розвиток власних дітей.

Наявний стан супроводу дітей з аутизмом в Україні здебільшого є формалізованим, позбавленим командної взаємодії й недостатньо продуманим. Найчастіше ніхто не бере на себе роль координатора (або здійснює її обмеженим чином, наприклад, забезпечуючи тільки основні організаційні моменти). Тому, на нашу думку, доцільно створити альтернативний підхід, коли батьки (як найбільш зацікавлені особи у навчанні та розвитку своїх дітей) можуть стати такими модераторами, які здатні планувати цілеспрямований та послідовний освітній процес для дітей, активізувати, надихати, ініціювати та налагоджувати співпрацю з експертами, здійснювати

методичне забезпечення, об'єднувати учасників супроводу у справжню командну взаємодію, організувати і підтримувати неперервний процес моніторингу успіху дитини. Для визначення змісту та алгоритму такої діяльності батьків ми спиралися на певні функції, розроблені у межах професійного профілю координатора з питань особливих освітніх потреб (SENCO).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести ефективність розроблених нами організаційних та змістових компонентів діяльності батьків як модераторів освітнього процесу дітей з розладами аутистичного спектра.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо ролі та алгоритму діяльності батьків в освітньому процесі дітей з РАС у порівняльному аспекті щодо українського та міжнародного досвіду.
2. Емпірично дослідити стан готовності батьків до діяльності модератора команди супроводу дитини з аутизмом.
3. За міжнародними джерелами (передусім, професійним профілем координатора з питань особливих освітніх потреб) визначити зміст діяльності модератора команди супроводу дітей з ООП та розробити зміст та алгоритм дій батьків, які можуть виконувати роль модератора освітнього процесу щодо власних дітей з РАС.
4. Впровадити зміст та алгоритм діяльності батьків як модераторів команди супроводу дітей з РАС, здійснити моніторинг динаміки щодо співпраці учасників команди супроводу, а також досягнень дітей з РАС.
5. Розробити методичні рекомендації для батьків, які спроможні виступити модераторами команди супроводу своїх дітей з РАС в Україні задля досягнення ними успіху у процесах навчання, розвитку та соціалізації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* теоретичний та порівняльний аналіз міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів, науково-та навчально-методичних розробок щодо співпраці фахівців та батьків дітей з особливими потребами, у цілому, та батьків дітей з РАС, зокрема; узагальнення та систематизація теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя щодо ролі лідера (координатора, модератора) у процесі міждисциплінарного командного супроводу дітей з РАС; *емпіричні методи:* спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ю, тестування, діагностичні проби; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих у процесі дослідження результатів.

Ключові слова: батьки дітей з особливими потребами, координатор команди супроводу, інклюзивне навчання, розлади аутистичного спектра.

Мигович Євгенія Володимирівна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД БАТЬКІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ

Актуальність дослідження. Як відомо, одним з показників зрілості та цивілізованості суспільства є ставлення до найменш захищених осіб, серед яких – особи з інвалідністю та особливими освітніми потребами (ООП). На жаль, в Україні досі не невідповідному рівні знаходиться допомога таким особам й підтримка їхніх родин. Численними науковими

дослідженнями доведено, що найбільшу ефективність має комплексна і послідовна допомога дітям з особливими освітніми потребами, яка розпочинається з раннього віку, що є найбільш чутливим періодом до змін, коли має закладатися основа для подальшого ефективного навчання і розвитку. Типові для України послуги для дітей раннього віку з ООП мають низку недоліків, що відображають застарілу (медичну) модель ставлення до осіб з інвалідністю та ООП і характеризуються такими ознаками, як: 1) фрагментарність, коли різні фахівці без узгодження між собою надають ті чи інші послуги (відсутність міждисциплінарної взаємодії); 2) непослідовність (брак відповідальності щодо урахування закономірностей розвитку та реалізації наступності); 3) вузька спрямованість (відсутність партнерства з батьками та міжвідомчої співпраці).

Раннє втручання являє собою систему послуг родинам з дітьми, які входять в групу ризику формування різних порушень розвитку. Ця система охоплює діагностичні, спеціалізовані медичні, реабілітаційні, психолого-педагогічні та просвітницькі послуги усій родині. Світовий досвід впроваджує систему раннього втручання ще з 60-х років ХХ століття, але сучасний родинноцентрований характер та міждисциплінарний командний супровід започатковуються з 90-х років (Charlies H. Zeanah, M. Guralnik).

Українські фахівці, які здійснюють міжвідомчий та міждисциплінарний супровід осіб з особливими потребами, ще не мають достатнього науково-методичного та практичного досвіду впровадження цілеспрямованої та послідовної підтримки та координації послуг щодо дітей раннього віку та їхніх родин. Також варто зазначити, що вітчизняна психолого-педагогічна практика переважно тяжіє до медичної парадигми надання послуг у цій сфері.

Співпраця швейцарського бюро співробітництва в Україні та навчально-реабілітаційного центру «Джерело» у Львові у межах проекту «Поширення моделі програми раннього втручання для дітей з розладами спектра аутизму в Україні» у 2009 році дали змогу розробити клінічний протокол «Раннє втручання для дітей з розладами спектра аутизму» (О. Романчук). Цей документ містить орієнтири щодо диференційної діагностики, можливих послуг для родини та окреслює низку різних форм співпраці з батьками дітей з аутизмом.

В Україні існує успішний досвід надання послуги раннього втручання в м. Харків, Львів, Одеса як результат проектної діяльності за координації Г. Кукурузи (благодійний фонд «Інститут раннього втручання»); розроблено психологічну модель раннього втручання для дітей з аутизмом, яка не тільки розкриває особливостей цих дітей, а й вплив родини на їхнє виховання (Т. Скрипник, І. Сухіна, І. Риндер).

Досвід надання корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг дітям з аутизмом та їхнім родинам в Україні (реабілітаційні, реабілітаційно-навчальні центри різної форми власності) підтверджує, що батьки є невід'ємними учасниками команди супроводу. Але у більшості випадків їх не долучають до цієї роботи. Браку компетентності часто стає значною перешкодою для ефективної взаємодії батьків з дитиною в повсякденних домашніх умовах. Саме цей формат допомоги має найбільший вплив на успішність раннього втручання за даними багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (К. Островська, І. Сухіна, Т. Скрипник, М. Guralnick, R. Simeonsson, J. Bailey, G. Mahoney, F. Perales та ін.).

Сучасні дослідження особливостей партнерства між фахівцями закладу освіти та батьками дитини з аутизмом не тільки розкривають наявні труднощі (суперечливе нормативно-правове забезпечення, формалізм у підходах до вибору методів і практик втручання, кадрові проблеми, нестачу навчально-методичного забезпечення), але й пропонують доступний діагностичний інструментарій оцінки успішності дитини, інформаційні матеріали батькам (Р. Криваковська, Т. Скрипник, Г. Супрун). Однак ця робота стосується дітей молодшого шкільного віку та не охоплює ранній вік.

Проведений науково-теоретичний аналіз особливостей супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом розкрив недостатню теоретико-методичну й практичну розробленість питання

їхньої професійної підтримки і супроводу, що охоплює ретельне вивчення унікальних потреб дитини та її родини, постановку конкретних, вимірюваних, обмежених у часі цілей, командну роботу фахівців та батьків у розробці індивідуальної стратегії втручання, її реалізації та моніторингу динаміки успіху дитини. Тому наразі доцільним є опрацювання умов реалізації такої діяльності, її змісту, етапів перебігу та критеріїв ефективності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести важливість впровадження організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом, що передбачає їхню послідовну підтримку і допомогу їм у виборі індивідуальної стратегії втручання задля максимального розкриття можливостей дитини з РАС і створення умов для її безперешкодного навчання і розвитку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо особливостей співпраці фахівців та батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі надання їм реабілітаційних послуг.
2. Розробити модель організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом в умовах реабілітаційного центру.
3. Емпірично дослідити ефективність впровадження розробленої нами Моделі для підвищення компетентності батьків дітей раннього віку з аутизмом та збільшення їхньої дієвої участі у розвитку та розкритті можливостей цих дітей.
4. Розробити методичні рекомендації щодо особливостей організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі впровадження для цих дітей індивідуальної стратегії втручання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – аналіз психолого-педагогічної літератури щодо співпраці фахівців та батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі надання їм реабілітаційних послуг, з опорою на міжнародні стандарти систематизація ефективних підходів до розбудови партнерства з батьками дітей раннього віку з особливими освітніми потребами, узагальнення унікальних потреб дітей раннього віку з аутизмом, розроблення моделі організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом в умовах реабілітаційного центру; *емпіричні:* констатувальний експеримент з метою визначення ефективності впровадження розробленої нами Моделі для підвищення компетентності батьків дітей раннього віку з аутизмом; кількісний та якісний аналіз отриманих даних, анкетування, контент-аналіз результатів опитування батьків, узагальнення та систематизація, формулювання висновків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, діти раннього віку, організаційно-методичний супровід батьків, індивідуальна траєкторія втручання.

Мосієнко Тетяна Михайлівна

Науковий керівник:
Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Діти з розладами аутистичного спектра (РАС) є однією з найскладніших категорій, з якими стикаються педагоги як в Україні, так і в усьому світі. Зумовлено це тим, що діти з РАС поведуть себе незвичним чином і мають особливості в сенсорній модуляції, які призводять, у тому числі, до труднощів саморегуляції як на фізичному, так і на сенсорному, розумовому, емоційному й соціальному рівнях. Саме тому питання формування навичок саморегуляції у дітей з аутизмом наразі є важливою темою як для закордонних, так і для українських науковців та практиків, оскільки це сприятиме гармонізації стосунків дитини зі своєю родиною, навколишнім світом, а також із самою собою.

Спираючись на сам термін «саморегуляція» як на процес керування людиною власним психоемоційним станом, що досягається шляхом впливу на саму себе за допомогою слів, уяви, керування м'язовим тонусом і диханням, вважаємо, що саморегуляція дитини з аутизмом також пов'язана з процесами впливу на власний фізіологічний і нервово-психологічний стан, при тому, як свідомо так і несвідомо. Шлях дитини з РАС в освітньому процесі постійно надає їй велику кількість інформації, яку дитина з аутизмом здатна, або недостатньо здатна сприйняти, і яка викликає певну реакцію в її організмі та свідомості. З огляду на це, вивчення закономірностей явища саморегуляції є надзвичайно важливим у процесі навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом, оскільки керування власними емоціями, думками, переживаннями і поведінкою сприятиме кращому засвоєнню навчальної інформації, підвищить адаптивні можливості та успішність соціалізації учня з РАС в освітньому просторі.

Особливості психічного розвитку дітей з РАС, з одного боку, а з іншого, недостатня компетентність фахівців призводять до того, що навчальна діяльність дітей з аутизмом здійснюється з великими труднощами. Питання формування передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом досліджували такі науковці, як: Н. Макарчук, О. Мезенцева, Т. Скрипник, В. Тарасун та ін.; наукові дослідження питання саморегуляції проводили українські та зарубіжні вчені (О. Емішянц, В. Котирло, Н. Макарчук, Т. Якобсон та ін.) Теоретичний аналіз міжнародного досвіду (J. Ayres, M. Huri, V. Kashefimehr, H. Kayihan) засвідчив, що правильно організоване психолого-педагогічне втручання сприяє підвищенню можливостей учнів з РАС в інклюзивному освітньому середовищі. Зокрема V. Gibbs засвідчує, що чим краще розвинені базові функції саморегуляції на фізичному, сенсорному та емоційному рівнях, тим краще та легше відбувається саморегуляція на соціальному рівні, що, у свою чергу, сприятиме успішній соціалізації учня з РАС, підвищує його здатність до усвідомлення сенсу дружби і потреби в спілкуванні, а також успішність навчальної діяльності.

Незважаючи на те, що питанню саморегуляції, загалом, приділено достатньо уваги з боку зарубіжних та вітчизняних фахівців, однак проблема пошуку чинників становлення та ефективного формування структурних компонентів саморегуляції у навчальній діяльності дітей молодшого шкільного віку з РАС залишається малодослідженою.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити стратегії втручання для формування структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Теоретично дослідити наукові здобутки з питань закономірностей та послідовності розвитку дітей з аутизмом.
2. Визначити структурні компоненти та чинників становлення саморегуляції у дітей з розладами аутистичного спектра.
3. Емпірично встановити стан сформованості структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
4. Сформулювати методичні рекомендації для учасників міждисциплінарної команди супроводу дітей з аутизмом, що враховують послідовний і цілеспрямований вплив на формування структурних компонентів саморегуляції як одного з ресурсів ефективної навчальної діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «саморегуляція», «саморегуляція дитини з аутизмом», «етапи розвитку саморегуляції», порівняльний аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез; теоретичний аналіз доказових практик з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя стратегій втручання для формування структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. **Емпіричні методи:** спостереження, опитування, анкетування, експертні оцінки – з метою виявлення стану сформованості структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. Методи математичної статистики – з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих у дослідженні результатів, а також з метою формулювання висновків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, саморегуляція, емоційно-вольова сфера, навчальна діяльність.

Низька Олена Миколаївна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

СПЕЦИФІКА ПЕРЕХОДУ ВІД СПЕЦІАЛЬНОГО ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗА ПІДТРИМКИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО КОМАНДНОГО СУПРОВОДУ

Актуальність дослідження. Одним з основних принципів освіти в Україні є доступність усіх форм і типів освітніх послуг для кожного громадянина, що надаються державою, та рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту та всебічного розвитку. Законодавством задекларовано, що держава має створювати необхідні умови для здобуття освіти з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів кожного громадянина.

Прогресивний світовий досвід у сфері освіти осіб з особливими освітніми потребами (ООП) підтверджує тезу про те, що суспільство багато втрачає, коли певна його частина не залучена до активного і продуктивного життя. Інклюзивна форма освітнього процесу засвідчує високий потенціал для реалізації різних освітніх цілей для дітей з типовим розвитком та з обмеженнями життєдіяльності, в тому числі, з аутизмом. При цьому, за висновками міжнародних та вітчизняних фахівців-практиків відомо, що діти з РАС мають змогу розкрити особистісний

потенціал, соціалізуватись, отримати спеціальність, успішно працювати і бути корисними країні та суспільству.

Концепцією Нової української школи, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р, проголошено спрямованість на потреби учня в освітньому процесі – дитиноцентризм, отже, першочерговим завданням постає створення повноцінного освітнього середовища для кожної дитини, в тому числі й для дитини з аутизмом. Водночас відомо, що на сьогодні в Україні повністю відсутні спеціальні державні навчальні заклади для дітей з аутизмом, в яких вони можуть отримати середню освіту, корекційно-розвиткові, психолого-педагогічні, реабілітаційні послуги. Натомість значна частина дітей з РАС навчаються в спеціальних закладах загальної середньої освіти для осіб з порушенням інтелектуального розвитку, що не дає змогу в повній мірі врахувати специфічність аутистичного порушення під час освітнього процесу.

Специфіку реалізації міждисциплінарного командного супроводу в інклюзивному освітньому середовищі України розкривають у своїх працях О. Мартинчук, С. Миронова, Ю. Найда, Н. Софій. Ці роботи окреслюють чіткі орієнтири щодо змісту та алгоритму діяльності міждисциплінарної команди супроводу дітей з ООП. Українські науковці (М. Максимчук, Т. Скрипник, Г. Супрун) відзначають недостатній рівень здатності педагогів початкової школи розбудовувати ефективне інклюзивне освітнє середовище та дотримуватися принципу наступності освітнього процесу. Тому наразі наявні численні випадки невдалого переходу дітей з аутизмом зі спеціальної на інклюзивну форми навчання, адже і самі діти, і їхні батьки стикаються з проблемою несформованостю передумов до інклюзивного освітнього середовища, з одного боку, а з іншого, педагоги не володіють необхідними інклюзивними технологіями, а однолітки з типовим розвитком та їхні батьки психологічно не налаштовані на навчання разом з аутичними дітьми. Така системна неготовність зумовлена відсутністю комплексної фахової підтримки дитини молодшого шкільного віку з аутизмом при переході від спеціального до інклюзивного навчання міждисциплінарною командою супроводу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості здійснення міждисциплінарного командного супроводу дитини молодшого шкільного віку з аутизмом у процесі переходу від спеціального до інклюзивного навчання.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питань особливостей освітнього процесу для дітей з РАС, методів та засобів, які використовуються для продуктивного налаштування цих дітей в умовах зміни різних видів діяльності та нових обставин.
2. Обґрунтувати критерії оцінювання та емпірично визначити рівень ефективності здійснення міждисциплінарного командного супроводу дітей молодшого шкільного віку з аутизмом під час переходу в інклюзивний клас.
3. Розробити методичні рекомендації для підвищення ефективності здійснення міждисциплінарного командного супроводу при переході дитини молодшого шкільного віку з аутизмом від спеціального до інклюзивного навчання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблем здійснення міждисциплінарного командного супроводу при переході дитини молодшого шкільного віку з аутизмом при зміні різних видів діяльності та в нових обставинах; емпіричні: констатувальний експеримент з метою визначення ефективності здійснення міждисциплінарного командного супроводу дітей молодшого шкільного віку з аутизмом; анкетування, аналіз експертного оцінювання, кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, міждисциплінарний командний супровід, молодший шкільний вік, інклюзивне навчання.

Ольшевська Валентина Леонідівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

РЕСУРСИ МЕТОДІВ З НАУКОВО ДОВЕДЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ДИТИНИ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Проблема формування невербальної комунікації стосовно дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) є досить актуальною. Невербальний спосіб передачі інформації є важливим та невід'ємним аспектом повсякденної міжособистісної комунікації, що полягає в використанні жестів, міміки, інтонацій задля виразу емоційних станів та передачі певних змістів без застосування мовлення. На етапі соціалізації, зазвичай, дитина спочатку засвоює невербальні способи комунікації, а саме: розпізнання емоцій близьких людей, використання вказівного жесту задля виразу своєї зацікавленості. Невербальна комунікація передуює появі мовлення, а в подальшому активно його супроводжує.

Діти з РАС мають труднощі у розумінні невербальної комунікації, про що свідчать наявні складнощі у розумінні жестикуляції, мови тіла, спілкування очима, міміки іншої людини, що в подальшому впливає на розвиток їхніх комунікативних навичок. Дослідження щодо невербальних засобів спілкування проводили як українські (І. Гончар, І. Ковалинська Т. Куценко, І. Логвінова, Л. Самойлович та ін.), так і зарубіжні (D. Vaer, K. Berkman, M. Durand, L. Kent та ін.) дослідники.

Особливо треба зауважити, що практики розробляють програми і зосереджуються на конкретних цілях розвитку, навчання та виховання, спираючись на сильні сторони дитини з аутизмом. За міжнародним досвідом, визначено, що освітні та корекційно-розвиткові програми супроводу дітей з РАС повинні ґрунтуватися на методах з науково доведеною ефективністю.

Аналізу останнього міжнародного звіту щодо методів з науково доведеною ефективністю (Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism Spectrum Disorder, 2020) дав нам змогу виокремити такі методи, що сприяють формуванню невербальної комунікації, як: «Аналіз прикладної поведінки», «Музично-опосередковане втручання», «Візуальна підтримка», «Метод втручання з боку батьків».

Поряд з тим, варто зазначити про відсутність системного супроводу формування невербальної комунікації дітей з розладами аутистичного спектра, саме тому вважаємо доцільним виокремити та систематизувати ресурси методів з науково доведеною ефективністю задля створення дієвого інструментарію щодо формування невербальної комунікації дітей молодшого шкільного віку з аутизмом як основи їх соціалізації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ресурси методів з науково доведеною ефективністю для формування невербальної комунікації у дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання впровадження доказових практик формування невербальної комунікації у дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості невербальної комунікації дітей молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити та апробувати програму формування невербальної комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом із залученням ресурсів методів з науково доведеною ефективністю.

4. Запропонувати методичні рекомендації щодо залучення ресурсів методів з науково доведеною ефективністю у формуванні невербальної комунікації дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – теоретичний аналіз доказових практик з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розвитку та формування навичок невербальної комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом; *емпіричні:* спостереження, експертне оцінювання, діагностичні проби, констатувальний та формувальний експерименти; методи обробки даних – кількісно-якісний аналіз, узагальнення та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків; методичний – розроблення програми та методичних рекомендації щодо залучення ресурсів методів з науково доведеною ефективністю задля формування невербальної комунікації дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, методи з науково доведеною ефективністю, невербальна комунікація, діти молодшого дошкільного віку.

Петрик-Лакіза Олена Миколаївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК КООРДИНАТОРА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМАНДИ СУПРОВОДУ УЧНЯ З АУТИЗМОМ ЗА МІЖНАРОДНИМ ДОСВІДОМ

Актуальність дослідження. Впровадження інклюзивного навчання та забезпечення доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами (ООП) – це довготривала та копітка справа. Її успіх залежить від кожного українського закладу освіти та потребує професійних зусиль і злагодженої роботи міждисциплінарної команди супроводу цих дітей.

Сучасний стан впровадження інклюзивної освіти в Україні виявив низку труднощів, серед яких – недоліки кадрового забезпечення, що конкретизуються у відсутності справжнього координатора команди супроводу, недостатній продуманості складу учасників цієї команди, змісту їхньої діяльності та здатності застосовувати інклюзивні технології. Можна констатувати, що на сьогодні в українському закладі освіти немає жодної посади, завдяки якій можна було б ефективно організувати належну роботу міждисциплінарної команди супроводу в інтересах конкретної дитини з ООП, координувати зусилля педагогів та батьків й забезпечувати якість освітнього процесу цієї дитини та її однолітків в інклюзивному освітньому середовищі.

Питання з впровадження інклюзивної освіти досліджували такі українські науковці, як: І. Дмитрієва, І. Луценко, С. Миронова, О. Мякушко та ін., при тому, деякі з них (О. Мартинчук, Т. Скрипник, Н. Софій) наголошували на нагальній потребі перегляду української нормативно-правової бази щодо низки важливих аспектів освіти осіб з ООП, у тому числі, кадрового забезпечення. Наразі класифікатор професій України додав нову сучасну професію – Вчитель спеціальної освіти, що потребує розроблення компетентнісної моделі для українських закладів освіти.

Успішний досвід міжнародних освітніх систем (США, Канади, Англії, Фінляндії, Ізраїля та ін.) доводить доцільність таких посад у закладах освіти, як: кейс-менеджер, вчитель спеціальної освіти, координатор з питань особливих освітніх потреб. Такі фахівці можуть вирішувати цілу

низку питань в інтересах учнів з ООП, об'єднуючи довкола них усіх учасників команди супроводу і координуючи їхню діяльність, що сприяє максимальному розкриттю потенціалу цих учнів та збільшення їхньої участі в освітньому процесі разом з однолітками. У випадку учнів з розладами аутистичного спектра (РАС) такий координатор, окрім здатності ефективно керувати діяльністю команди супроводу, має бути обізнаним щодо особливостей організації освітнього процесу для осіб з аутизмом, що охоплює створення безперешкодного інклюзивного освітнього середовища для них, застосування методів з науково доведеною ефективністю та ін.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити функціонал вчителя спеціальної освіти як координатора команди психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС з опорою на міжнародні нормативно-правові документи, а також розробити модель координації цих дітей в наявному інклюзивному освітньому середовищі України.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Провести порівняльний аналіз українського та міжнародного досвіду щодо кадрового забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.
2. Визначити особливості наявного стану координації міждисциплінарної команди супроводу дітей з ООП в Україні.
3. З опорою на міжнародний досвід та українські реалії систематизувати зміст та алгоритм діяльності професії «вчитель спеціальної освіти», а також розробити модель координації учнів з РАС в інклюзивному освітньому середовищі України.
4. Здійснити пілотне дослідження, за яким визначити ефективність командного супроводу учнів з РАС як результат впровадження в інклюзивне освітнє середовище розробленої нами моделі координації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є методи: *теоретичні* – порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з питання координації діяльності команди супроводу осіб з особливими освітніми потребами, систематизація відомостей про інклюзивні технології, ефективні для навчання і розвитку учнів з аутизмом, моделювання у контексті пошуку шляхів реалізації ролі координатора супроводу дитини з РАС в українських закладах освіти, *емпіричні* – опитування, анкетування, констатувальний та формувальний експерименти, методи і засоби моніторингового процесу; методи статистичної, кількісної та якісної обробки результатів.

Ключові слова: особливі освітні потреби, розлади аутистичного спектра, інклюзивне навчання, вчитель спеціальної освіти, міждисциплінарна команда супроводу, координатор команди супроводу.

Полозун (Коробка) Мар'яна Леонтіївна

Науковий керівник
Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

АЛГОРИТМ РОЗБУДОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. На сьогодні суттєво розвивається, регламентується законодавчими документами та якісно вдосконалюється освіта для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Держава посилює увагу до цих дітей і намагається створити найсприятливіші умови для їхньої освіти та адаптації у навколишньому середовищі. Науковці прагнуть систематизувати організаційно-методичні розробки й інклюзивні технології задля провадження послідовного й цілеспрямованого супроводу таких дітей.

Питання впровадження грамотного й ефективного міждисциплінарного супроводу підіймали як зарубіжні (Т. Бут, М. Ейнскоу, Т. Лорман, та ін.), так і вітчизняні (А. Колупасва, О. Мартинчук, Т. Скрипник, Н. Софій та ін.) науковці. Коло питань, які вони досліджували, охоплювало концептуальні й методичні аспекти, а також складники практичної діяльності, серед яких: організація команди супроводу, обстеження дитини з ООП, розроблення індивідуальної програми розвитку, впровадження психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг та ін.

Наразі зміст різних видів діяльності команди супроводу дитини з ООП так чи інакше розроблений і впроваджується у практику. Проте можна сказати, що певні види такої діяльності, по-перше, недостатньо усвідомлені як у методичному, так й у практичному аспектах, а по-друге, здійснюються стереотипно, без визначення очікуваних результатів і відсутності інструменту вимірювання цієї результативності. До таких видів діяльності команд супроводу, які потребують перегляду і вдосконалення, відноситься розроблення змісту та алгоритму впровадження корекційно-розвиткових послуг (або з огляду на сучасні міжнародні орієнтири, так званої “індивідуальної стратегії втручання”).

Попередній аналіз наявного стану з впровадження корекційно-розвиткових послуг дав змогу з'ясувати, що характерними рисами цього процесу є: відсутність урахування актуальних потреб дитини; невміння формулювати довго- й короткотривалі цілі, визначати за ними зміст корекційно-розвиткових занять, здійснювати моніторинг динаміки розвитку дитини, узгоджено співпрацювати з іншими фахівцями та батьками дитини з ООП. Особливо важливим є така чітка й відповідальна діяльність у випадку дітей з розладами аутистичного спектра, адже нерозуміння особливостей їхнього розвитку і нездатність вибудувати покрокову роботу щодо формування підґрунтя їхньої освітньої діяльності, - все це ставить під загрозу розкриття потенціалу цих дітей, їхню соціалізацію та самореалізацію.

Водночас, в освітній системі США тривалий час функціонує стандарт вчителя спеціальної освіти, у якому значне місце займає компетентність стосовно планування та реалізації ефективних програм і послуг, що сприяють прогресу в досягненні вимірних результатів для осіб з ООП та їхніх родин.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити розроблену нами модель індивідуальної стратегії втручання для дітей з РАС та алгоритм її впровадження, що спирається на міжнародні стандарти вчителя спеціальної освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел про зміст корекційно-розвиткової діяльності (індивідуальної стратегії втручання) та алгоритм її реалізації в Україні та за кордоном.
2. Визначити наявний стан з розроблення і реалізації корекційно-розвиткових послуг для дітей з РАС.
3. Розробити модель та алгоритм впровадження індивідуальної стратегії втручання з огляду на міжнародні стандарти та ефективний досвід вітчизняних дослідників.
4. Застосувати на практиці розроблений алгоритм розбудови індивідуальної стратегії втручання, визначити його ефективність та систематизувати отриманий досвід; сформулювати методичні рекомендації для учасників команд супроводу дітей з РАС.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: порівняльний аналіз та узагальнення наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників з питань корекційно-розвиткових занять з дитиною з розладами аутистичного спектра та огляд методів з науково доведеною ефективністю з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя, моделювання; емпіричні методи: опитування, порівняння, систематизація з метою розробки індивідуальної стратегії втручання для дітей середнього дошкільного віку; методи моніторингу, самозвіти педагогів, чеклисти.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, індивідуальна стратегія втручання, команда супроводу, SMART-цілі, динаміка розвитку, моніторинг.

Сіра Віра Іванівна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Актуальність дослідження. Питання, пов'язані з навчанням і розвитком осіб з аутизмом, тривалий час досліджуються зарубіжними та українськими науковцями. На сьогодні діти розладами аутистичного спектра (РАС) стали невід'ємною частиною сучасного суспільства. У 2018 р. в США, за даними The Autism and Developmental Disabilities Monitoring (ADDM), поширеність цих розладів у дітей до 8 років становила 14,7 на 1000. В Україні з 2012 по 2018 рр., за даними МОЗ, захворюваність на РАС зросла в 3,8 рази (з 2,4 до 9,1 на 100 000 дитячого населення). Згідно зі статистичними даними, кількість дітей з аутизмом з кожним роком збільшується у всьому світі, при цьому третина з них має порушення моторики.

Рухові проблеми в осіб з РАС трапляються так само часто, як і когнітивні порушення, виявляючись у їхній незграбності, незвичайній ході, порушеннях координації руху, гіпо- або гіпертонусі м'язів та ін. Визначено, що у дітей з аутизмом, рухові розлади обмежують можливості для розвитку та пізнання світу через порушення соціальної взаємодії, яка спричиняє замкненість (Дж. Айрес, Т. Кострицька, Т. Скрипник, А. Смолянінов та ін.). Тому цілеспрямований фізичний розвиток дітей з РАС має зайняти суттєве місце у комплексній програмі занять для них, що стане певним показником грамотної розбудови корекційно-розвивальних стратегій втручання і забезпечуватиме формування основи для їхнього комунікативно-мовленнєвого розвитку.

Вітчизняні та зарубіжні наукові розвідки щодо допомоги дітям з аутизмом пов'язані з іменами І. Гілевич, В. Гончарова, Д. Зайцев, К. Каллен, К. Островська, П. Поттс, Т. Скрипник, Н. Хворостянова, Д. Шульженко та ін.

Незважаючи на велику кількість досліджень та публікацій щодо особливостей фізичного розвитку осіб з РАС, недостатньо розкритим лишається питання забезпечення різних аспектів цілісного розвитку цих осіб з опорою на базові фізичні властивості. У центрі нашого дослідження – ресурси методів фізичного спрямування як підґрунтя комунікативно-мовленнєвого розвитку цих осіб, що втілює принципи закономірності та послідовності розвитку та передбачає підвищення успішності дітей з РАС в освітній діяльності та соціальній адаптації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити ефективність комплексу занять з формування комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи фізичної активності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом.
2. Розробити критерії оцінювання для визначення стану сформованості комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом.
3. Систематизувати підходи та методи фізичної активності, які мають науково доведену ефективність; розкрити механізм позитивного впливу цих методів на сформованості комунікативно-мовленнєвих сфер у дітей з РАС.
4. Розробити комплекс занять на основі методів фізичної активності, спрямований на покращення комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з РАС, перевірити його ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз та узагальнення наукових джерел щодо особливостей комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом та методів фізичної активності з науково доведеною ефективністю; емпіричні методи: констатувальний експеримент для визначення стану сформованості комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом, формувальний експеримент, спрямований на визначення ефективності розробленого нами комплексу занять на основі методу фізичної активності; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення їх статистичної значущості, якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: методи фізичної активності, комунікативно-мовленнєві навички, розлади аутистичного спектра, дошкільний вік, діти дошкільного віку.

Стратулат Надія Михайлівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОПОМІЖНОГО ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Інклюзивне навчання є викликом для дітей, педагогів і батьків. Воно передбачає компетентний підхід фахівців, які здатні налагодити інклюзивне освітнє середовище і організувати ефективний психолого-педагогічний супровід дитини з

особливими освітніми потребами. Особливі складнощі виникають з особами з розладами аутистичного спектра (РАС), які значно вирізняються від усіх інших своєю незрозумілою поведінкою, труднощами комунікації та взаємодії.

В Україні вже більше 10 років триває дослідження дітей з РАС. Низка фахівців намагається визначити: діагностичні підходи, спрямовані на встановлення унікальних характеристик цих дітей (Марценковський І., Островська К., Шульженко Д.); чинники їхніх незвичних проявів та шляхи позитивного впливу на їхнє навчання і розвиток (Т. Куценко, М. Максимчук, Т. Скрипник, Г. Супрун). При цьому, лишається недостатньо розробленою система інструментів та засобів формувального втручання, що сприяє створенню умов для розкриття ресурсів осіб з РАС і становлення передумов їхнього послідовного освітнього процесу.

Одним із провідних завдань сучасної освіти є забезпечення умов для повноцінного, своєчасного і різнобічного розвитку дитини. Навчально-виховна і корекційно-розвивальна робота з дітьми з РАС має носити комплексний характер, охоплювати всі лінії їхнього індивідуального розвитку. Численні дослідження в галузі спеціальної педагогіки і психології підтвердили той факт, що правильно організована система навчання та виховання, у тому числі, використання допоміжного обладнання, сприяє підвищенню соціальної адаптації та адаптивних можливостей осіб з РАС (К. Анвін, Д. Пауелл, К. Дж. Джонс та ін).

Незважаючи на те, що різним аспектам теоретичного обґрунтування й практичного використання допоміжного обладнання у роботі з дітьми з особливими потребами присвячено численні навчально-методичні напрацювання, недостатньо розробленими залишаються питання використання допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з аутизмом.

Мета дослідження: теоретично дослідити систему допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра та розробити алгоритм його застосування в освітній діяльності цих учнів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо особливостей використання в освітньому процесі допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан обізнаності українських педагогів стосовно використання в освітньому процесі допоміжного обладнання для учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити та впровадити програму тренінгу для педагогів з використання допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів з розладами аутистичного спектра; визначити результативність навчання педагогів з опорою на ресурси тренінгових процедур.
4. Запропонувати методичні рекомендації щодо ефективного використання допоміжного обладнання у закладах освіти з метою підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз наукових джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід з метою накопичення науково-теоретичних підґрунтя для сформування понять «підвищення адаптивних можливостей», «нормалізація фізичного стану», а також розкриття специфіки використання допоміжного обладнання в освітньому процесі учнів з розладами аутистичного спектра; емпіричні – анкетування педагогів щодо використання в освітньому процесі допоміжного обладнання учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра, констатувальний та формувальний експерименти; методи обробки даних – кількісно-якісний аналіз результатів анкетування, контент-аналіз, узагальнення та систематизація результатів дослідження; методичні – програма тренінгу та методичних рекомендацій для педагогів щодо ефективного використання

допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, молодший шкільний вік, адаптивні можливості, нормалізація фізичного стану, допоміжне обладнання, освітній процес.

Шалабоніна Світлана Сергіївна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОДИ З НАУКОВО ДОВЕДЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ

Актуальність дослідження: На сьогодні в Україні відбувається докорінне переосмислення парадигми навчання і виховання дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). Наявна мережа центрів, які надають корекційно-розвиткові послуги, зокрема для дітей з РАС, застосовуючи окремі напрацювання або програми, ефективність яких ніяким чином не відслідковується і не визначається, відсутньою є також відповідальність фахівців за якість наданих послуг, що неприпустимо з огляду на міжнародні стандарти та орієнтири.

Як відомо, одним із діагностичних критеріїв РАС є стійкий дефіцит соціальної взаємодії, що виявляється у таких проявах, як: порушення соціально-емоційної взаємодії, невербальної комунікації, знижена здатність спонтанно розвивати, підтримувати і розуміти стосунки. Діти з аутизмом мають складнощі щодо регулювання власної поведінки в різних соціальних ситуаціях, не доєднуються до спільних ігор, не виявляють інтерес до однолітків.

У дошкільному віці дитина вчиться виявляти і розпізнавати емоції, спонтанно наслідуючи поведінку близьких людей, адже чим раніше вона навчиться вирізняти одну емоцію від іншої, тим з більшою точністю вона буде розуміти інших людей. Спрямованість на іншу людину, на спілкування та спільну діяльність забезпечують перший етап цього процесу в ранньому віці. Як відзначають в своїх роботах О. Кононко та І. Лапина, вміння встановлювати контакт, розуміти емоції однолітків, чутливість до їхніх практичних дій, вміння поставити себе на місце іншого допомагають дитині соціалізуватись у дитячому колективі.

Дослідження вітчизняних науковців щодо проблем навчання і виховання дітей з аутизмом часто констатують пріоритетність у корекційно-розвивальній роботі формування пізнавальних та ігрових навичок, розвиток активного мовлення. Такий підхід, на думку Т. Скрипник, М. Максимчук, Г. Супрун негативно позначається на подальшому розвитку дитини з аутизмом, унеможлиблює становлення її адаптивних функцій.

Значення соціально-емоційного розвитку для дитини з аутизмом полягає, передусім, у формуванні певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних уявлень та практичних умінь, які допомагають усвідомити, як себе поводити, щоб бути співзвучним з іншими, почувати себе по можливості комфортно, та сприяють соціалізації (Т. Скрипник, Н. Ярмола). Зарубіжні (К. Гілберт, Л. Вінг, Т. Пітерс, Е. Шоплер) та вітчизняні науковці (Т. Куценко, К. Островська, Г. Супрун) досліджували різні аспекти соціальної комунікації та соціальної взаємодії дітей з аутизмом.

За розробками Т. Скрипник структура соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом об'єднує три параметри: 1) соціальна гра; 2) емоційна регуляція; 3) навички групової взаємодії.

Відповідно, навички у сферах соціальної гри, емоційної регуляції та групової взаємодії становлять зміст корекційно-розвиткової роботи фахівців.

Останні роки багато робіт вітчизняних науковців було присвячено важливості розвитку соціально-емоційних навичок у дітей дошкільного віку: соціальна гра (А. Велгер, І. Кубата, С. Мороз), емоційний розвиток (І. Анісімова, К. Борисенко, Н. Трофаїла), групова взаємодія (Н. Миськова, Т. Швець). Однак, ці дослідження розглядають кожну з соціальних навичок окремо без акценту на обов'язковому (бажаному) одночасному розвитку дитини по всім трьом напрямках, які складають єдине ціле. Уточнення умов застосування означених методів, визначення етапів їх впровадження, ефективності можуть стати основою для розроблення моделі соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю.

Незважаючи на окремі роботи, присвячені соціально-емоційному розвитку дітей з аутизмом, на сьогодні в Україні існує дефіцит доступних та простих у практичному використанні навчальних моделей, в яких враховані методи з науково-доведеною ефективністю, що дали б змогу підвищити соціально-емоційний розвиток дітей дошкільного віку з РАС, особливо в умовах інклюзивного навчання.

Передбачається, що теоретичний аналіз соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з РАС, уточнення методів втручання з науково доведеною ефективністю, а також емпіричне дослідження цієї проблеми дасть змогу розробити і перевірити ефективність моделі соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом, що зумовить спроможність дітей повноцінно долучатися до соціального життя.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність комплексу заходів соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. За науково- та навчально-методичними джерелами дослідити особливості вивчення соціально-емоційного розвитку у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом.
2. Визначити критерії та параметри оцінювання стану сформованості соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з РАС.
3. Розробити і впровадити комплекс заходів для соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом на основі методів з науково-доведеною ефективністю, перевірити його ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових психологічних та педагогічних праць з питань соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом, аналіз та узагальнення методів з науково доведеною ефективністю для покращення соціально-емоційного функціонування дітей дошкільного віку з РАС; *емпіричні:* проведення констатувального експерименту з метою визначення стану сформованості соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом; узагальнення та систематизація результатів констатувального етапу дослідження з метою розроблення комплексу заходів з формування соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю; проведення констатувального та формувального експериментів, визначення ефективності розробленого комплексу заходів для соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом; кількісна обробка даних та визначення їх статистичної значущості.

Ключові слова: соціально-емоційний розвиток, методи з науково доведеною ефективністю, розлади аутистичного спектра, діти дошкільного віку.